

«Буряд үнэн-99»

Анхарагты, урданайхяараал хямда!

Жолоогүй хүлэгтэл жороо табилуулхан сэнгүүднай зоргондоо дээшэлхээр, газетэ, журналнуудта захилай сэн захадахаар бэшээр ургаһаар.

Иимэ эрхэ байдалда манай «Буряд үнэн» сонин олонитэ уншагшадайнгаа талье хаража, 1999 оной I хахад жэлэй сэнгүүдые урданайхяараа, хямда зандань үлөөбэ. Тодорхойлбол, иимэ гурбан захил байха:

1. "БҮРЯАД ҮНЭН" газетэ тусхай аугаарнуудтайгаа – "ДУХЭРИГ" ба "БИЗНЕС-ОЛЗОТОЙГОО" хамта: 44 тух. 70 мунг. Гурбан харын сэн 22 тух. 35 мунг.
2. "ДУХЭРИГ": долоон хоногтоо нэгэ

улаа, четвергдэ хорин нюур дээрэ гарана: 24 тух. Гурбан харын сэн

3. "БИЗНЕС-ОЛЗО": долоон хоногтоо нэгэ улаа, пятницада 12 нюур дээрэ гарана: 19 тух. 50 мунг. Гурбан харын сэн 9 тух. 75 мунг. Ажаглалта: захилай сэнгүүд почтын сэнтээ хамта.

ХЯМДА ЗАНДАНЬ ҮЛӨВЪЭН УРМАНДАМНАЙ ЗАХИЛ ОЛООРОО ХҮҮЛЭЖЭ, ТҮРЭЛ СОНИНОЙНГОО НҮРЭ НҮЛДЫЕНЬ, ХИИ МОРИЕНЬ ҮРГЭЛСЫТ!

РЕДКОЛЛЕГИ.

«Бөө мүргэл» эблэлэй боо, удаганууд этнографическа музейн талмай дээрэ амаралтын үгэр, октябриин 11-дэ «Алтан намарай» мүргэл үнгэргэбэ. Хонгодог угай хэсэтэ боо Владимир Аюшеевич Ябжановай хэсэ хэнгэрэг зэгээлтэй даа. Энэ мүргэлһөө фоторепортаж «Дүхэригэй» удаагахи дугаарта.

Бурядай элитэ поэт Георгий Дашабыловай түрэнһөөр 60 жэлэй ойдо баяр ёһолол - Хэжэнгэдэ

ХЭЖЭНГЫН ВЛТЬС

Һэбхезн тээһээ һэбхезн эрьезд, Һэрюун болоо дэлюун дайдамнай. Арюун намар айлашаар ерээд, Алтаа дэлгээ тэнюун тайгамнай. Дабталга: Эдыл үээр хэдыш гоёб даа

Хэбэд номхон Хэжэнгээр. Сэлгезн үбэл хээзэш шэрүүн - Сэдьхэл манай халуун ходоодоо. Илдам зунай талаар хухюун - Инаг минии налгай ходоодоо. Дабталга:

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын болон орлогшын, Буряад Республикын Арадай Хуралай Комитетуудэй түрүүлэгшэнэрэй эрхэтэдые хүлээн абаха

ГРАФИК

Каб.	Фамили, нэрэ, обог	Тушаал	Хүлээн абаха үлэрнүүд	Үдэрэй саг
119	СЕМЕНОВ Михаил Иннокентьевич	Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ	1-дэхи, 3-дахи понеделник	14.00-17.00
110	ИЗМАЙЛОВ Виктор Вавилович	Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо	2-дохи, 4-дэхи понеделник	14.00-17.00
110	СЕМЕНОВ Бато Цырендондович	Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай, сан жасын болон банкнуудай талаар комитедэй түрүүлэгшэ	2-дохи, 4-дэхи вторник	14.00-17.00
110	БАТУЕВ Цыденжап Бимбаевич	Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэйн хүтэлбэрини болон хуули ёһо сахилгын Комитедэй түрүүлэгшэ	1-дэхи, 3-дахи среда	14.00-17.00
110	ШАРАДАЕВ Баян-жаргал Бальжинимаевич	Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудаар, аграрна политикын, эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүрэй талаар Комитедэй түрүүлэгшэ	2-дохи, 4-дэхи четверг	14.00-17.00
110	ЦЫРЕМПИЛОВ Валерий Жамсуевич	Арадай Хуралай уласхоорондын болон региональна холбоонуудай, четверг национальна асуудалаар, нийтын эмхинүүдэй болон шажанай нэгэдэлнүүдэй хэрэгүүдэй талаар Комитедэй түрүүлэгшэ	1-дэхи, 3-дахи четверг	14.00-17.00
110	МЕЗЕНИН Сергей Георгиевич	Арадай Хуралай социальна политикын талаар Комитедэй түрүүлэгшэ	1-дэхи, 3-дахи вторник	14.00-17.00
110	ЛУБСАНОВ Александр Гомбоевич	Арадай Хуралай экономика политика, байгаалин баялгуудые ашагалгын болон оршон тойронхи байгаалин хамгаалгын талаар Комитедэй түрүүлэгшэ	2-дохи, 4-дэхи среда	14.00-17.00

ВНИМАНИЕ

Организация продает недорого ПРОИЗВОДСТВЕННУЮ БАЗУ по ул. Тракторной 16 (бывшая база Галантерея) площадью 2512 м², автотранспорт ГАЗ 33076 1994 года выпуска, ГАЗ 35073 1995 года выпуска, КАВЗ 3976 1994 года выпуска, МАГАЗИН по ул. Ербанова 22 площадью 67м². ТРЕХКОМНАТНУЮ КВАРТИРУ по ул. Комарова (пос. Авиазавода), ДАЧУ в пос. Вахмистрово. ПРОДАЮТСЯ КАП. ГАРАЖИ: в пос. Восточный, в 44 кв., район Шишковки.

МЕНЯЕМ 3-Х КОМНАТНУЮ (пос. Стеклозавод) на однокомнатную с доплатой.

ОБРАЩАТЬСЯ: пр. 50-летия Октября, 13, здание Бурпроекта, 3 этаж, каб. 308, 310, или по тел. 34-44-42, 34-03-22, 34-88-20.

ОАО "НАРАН-СОЮЗ-СЕРВИС"

670000 г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 89
тел. (301-2) 21-67-50, 21-90-42
факс: (301-2) 21-23-36

- Валенки черные и серые;
- Войлок технический;
- Матрацы;
- Детский ассортимент из фланели

ОАО «Загорск»

Жителям села! Скоро зима, печи требуют ремонта. Спешите приобрести кирпич печной, строительный. Цена от 90 коп. за 1 штуку. Оплата наличными. Возможен бартер: лес, мясо и другие продукты питания.

Обр-ся: г. Улан-Удэ,
п. Матросова
Тел.: 34-49-66.

АРГАЛУУЛХАЯА ШАМДЫГТ

Хитадай Хүлэн-Бүйрэй фельдшерэй училищине амжалтагайгаар дүүргэжэ, түбэд болон монгол эмшлэлгын аргуудаар түгэс мэргэжэһэн мэдээжэ аргашан ЭРЭЭГЭНЭЙ АЮША манай Буряад орондо айлшалжа байна.

Али болохо үбшэнһөө халаха гэбэл, бэрхэ энэ эмшэндэ иимэ хаягаар хандаха аргатайт:

Улаан-Удэ хото, Коммунистическэ үйлсын 18-дахи гэр («Дам-Рим» дуган) үглөөнэй 10-һаа 18 саг болотор танин хүлээн абаха.

РОССИЕ АБАРАЛГА ЭБЛЭРЭЛЬХЭЭ ЭХИТЭЙ

Россия Буддын шажанай заншалта Сангхын толгойлогшо Хамба лама Дамба Аюшеев ородой Үнэн алдартын шажанай сүмн үүсхэлээр зарлагданаг Ород арадай Бүхэдэлхэйн соборой «Россия: путь к спасению» уулзалгада Москвагай патриархин шажанай гадаадын харилсаанай таһагай түрүүлэгшэ митрополит Кириллэй урилгаар хабаадаба. Тус уулзалгада Ородой Үнэн алдартын сүмн Нангин Синойд гэшүүд, Россия ахамад Раввин Шавевич, Гүрэнэй Дүүмын

Түрүүлэгшэ Г.Селезнев, Москвагай мэр Ю.Лужков, Россия үндэһэтэй хэргүүдэй талаар министр Р.Абдулатипов болоод, партиуудай, парламентын бүлэгүүдэй ударидагшад, эрдэм, соёлой ажал ябуулагшад хабаадаа. Россия абархын тула тон түрүүн политическэ эблэрэл туйлажа, доройтолгоһоо хамтаараа дараха арга зам бэдрэхэ шухала гэжэ соборно уулзалгын мэдүүлгэ соо хэлэгдэнэ. Россия Буддын шажанай Сангхын хэблэлэй түб

Уншагшын ханамжа

БОДОЛГҮЙ ДУРАДХАЛ ГҮ, АПИ...

Байгша оной октябриин 8-най «Информ Полис» сонин абажа, гурбадах июурта толилогдоһон «Буряад-Тува» гэхэн наци Россия бни болохонь» - иимэ гаршагтай Тимур Бадмаевай тэмдэглэл анхаралым ехээр татаба. Юугээ дэмьрһэн амитан бэ гэжэ авторыень харааһаар уншажа эхилхэдээ, «муу ханаата мянган нүгэлтэй» гэдэ гэл автор ханаань хүлсэл гуйһан мэтэ болооб.

Ушарынь хадаа долоон хоногтоо нэгэ удаа гаража байдаг түбэй «Коммерсант» сонин соо Россия нотагауды томодохон ниилүүлэхэ тухай мэдээсэл гараһан юм хаш. Хүндэ хүшэр байдалда ороһон зонийнгоо хуудал байдалы бодотоор найжаруулжа ядахадаа юм гү, бэрхэшээлдэ ороһон Россия 89 субъектүүдэ мүнгэ хубалгы эрид үсөөрүүлхэ зорилготойгоор республика, область, хизаар болон автономито округуудай байгууламжы губерн болгон хубилгажархихада, байдал заһарха тээшэ болохо гэхэн нэгэ «сэсэн» политическэ ажал ябуулагшын оруулан дурдахалынь Примаковой правительство хаядаа хаража үзэхэ юм хаш.

Ураалай шэлэнүүдхээ зүүлжээ нэмжһэн нэлэнхы үргэн захи хизааргүй ехэ энэ дайдаа түбхнэйһэн олон республика, хизаар, область болон автономито округуудай орондо оройдоол 5 губерни эмхидхэхэ дурадхал тухай хэлэгдэнэ. Жэшэнь, Зүүн Сибирийн губернийн тубын Красноярск, Яхад-Чукоткын - Якутск, Буряад-Тывын - Улаан-Үдэ, Магадн-Камчатка Магадан, Примори - Амарай гэхэ мэтэ.

Жараад онуудай үеэр Хрущевой бодомжогүйгөөр бэсүүдһэн томодохолонууд оройнойнай хүгжэлтэдэ нилээд хонидол ушаруулаа һэм шуу.

Москвагайнгаа нүгөө захидаань гаража үзөөгүй аад, гүрэн турын байгууламжада «сэсэн» зүбшөөл үгэхэ дуратайшуул манай орондо ямар олон гээшэ! Жириновский мэтэ хуули зохёолгын зургаанда һунгагдаал сагта дэмьрмэ дурадхалнууд захиһаа олоор орожо, тэдэнэй нэгэ хэдын бэсүүдэгдэшэхэл хаш гэжэ ханахада, хүнэй досоо харанхы мэтэ болоһон даа.

«Коммерсант» сониндо гараһан дэмьрмэ мэдээсэлнүүдынь он сагай үнгэрхэдэ толилогдохоо болихо аабза. Ямар нэгэн томодохолго үнгэрхэгэ гэдэ, хэдэн олон асуудалнуудта тодо харюу үгэхэһөө гадна, нотаг нотагайн эрхэ байдал, арад зонийн ёһо заннал, байгаалин арга нүхэсэлнүүд хараада абажа зэргэтэй юм ааб даа. Үнээ өөдэ хараад, энэ тэрэниие иигээд хубилгаха гэхэн бодолгүй дурадхалнуудһаа холуур ябаа!

Далай ХУБИТУЕВ.

ПОЭЗИИН ОРШОМДО - 50 ЖЭЛ СОО

БУРЯДАЙ АРАДАЙ ПОЭТ, БЭЛИГТЭЙ ЖУРНАЛИСТ АЛЕКСЕЙ ДАНИЛОВИЧ БАДАЕВАЙ ТҮРЭНӨӨР 70 НАНАНАЙНЬ НАЙНДЭРЫЕ РЕСПУБЛИКЫМНАЙ ОЛОНИИТЭ ҮРГЭНӨӨР ТЭМДЭГЛЭЭБЭ.

Бүри хаяхан тэрэнэй ойдо зориулагданаг уран зохёолой ехэ үдэшэ республикын үндэһэтэй номой санда боложо үнгэрөө. Поэдэй зохёохы зам тухай хэлэ бэшгэй эрдэмэй кандидат Т.М.Дугаржапова һонирхолтой элдхэл хэбэ.

Автор табяад жэлэй туршада шүлэг зохёохо зуураа шүлэгүүдэй 24 ном Улаан-Үдэ,

Москва хотонуудта буряад, ород хэлэнүүдээр хэблүүлһэн, мүн баһа табяад дуунууды арад зондоо бэлэглэһэн. Эхэ оройнгоо түбэй дүшэ-табин газетэ болон журналуудта ород, буряад, украин, молдован, мордва, татаар, азербайджан, армян, яхад, латыш, киргиз болон бусад хэлэнүүд дээрэ шүлэгүүд болон поэмнүүдэ туйхагданаг байха юм.

Поэдэй зохёохы зам тухай уран зохёол шэнжэлэгшэ В.Ц.Найдаков, А.С.Серебряков, Е.В.Бараникова, В.Секерина, А.Мартиневич болон бусад гүнээгы удхатай шэнжэлхы статьянууды бэшһэн байна.

Мүн эшье удаа тэрэнэй зохёохы зам тухай Буряад

Республикын Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшэ Ц.Б.Батусев, Улаан-Үдэ хотын депутатуудай, городской советэй түрүүлэгшэ Б.Ц.Дымбрылов, республикын үндэһэн лицейн хурагшад, Оронго, Хурамша нотагайхидынь, нүхэд уран зохёолшодынь Н.Дамдинов, Ц.Галанов, Ц.Цырендоржиев, М.Чойбонов, Б.Жанчивов, Г.Чимитов, С.Ангабаев болон бусад хани халуун үгэнүүды хэлэбэ.

Энэ үдэшэдэ сугларагшадта мэргэжэлтэ артистар поэдэй үгэдээр бэшгэдһэн дуунууды гүйсэдхөө, шүлэгүүдыень уншаа.

Д.БАЛЬЖИНИМАЕВ.

“ЭНЭ ХҮНЭЙ ТҮЛӨӨ БУРХАНДАА МҮРГЭЖЭ БАЙХАБДИ...”

Үнгэрэгшэ долоон хоногой түгэхэдэ Үржэн Гармаевай 110 жэлэй ойн баярта зориулагданаг эрдэмэй конференци Улаан-Үдэдэ үнгэрбэ. Энэ дурсахаалта үдэрые тэмдэглэхээ Шэнэхээнһээ, Улаан-Баатарһаа, Японһоо, Агаһаа олон айлшад ерһэн байна.

Бүгдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэлэй түрүүлэгшэ Д.Н.Дугаров, Буряад Арадай Конгрессэй президент Е.М.Егоров, түүхын эрдэмэй доктор Ш.Б.Чимитдоржиев гэшэд конференциин эхиндэ үгэ хэлэхэдэ, буряад арадай түүхын шэнжэлэгдээгүй хууданууд олон гэжэ тэмдэглээ. Тэдэнэй цэргиний-генерал-полковник Ү.Гармаевай олонийтын ажаябуулга, үйлэ хэрэгүүдынь болоно.

Мүнөө Улаан-Баартта ажаһуудаг түрэнн хубүүниин Дашанима конференцидэ хабаадахадаа, эсгэ тухайгаа олон дурсалганууды хэлээ. Гадна Японһоо ерһэн Окамото Точива Үржэн Гармаевтай суг хамта 10 жэл Хинганай сэрэгэй училищида хүдэлһэн байна.

-Осака хотын хари хэлэнүүдэй университетэй монгол хэлэнэй таһаг дүүргэд, Хайлар хото элгээгдһэн хүм. Тэрэ училищида оршуулагшаар хүдэлөөб. Нэгэ хорёо соо хамта Үржэн Гармаевантай ажаһуугша бэлэйбди. Хүүгэдүүднай Санжидма Ясуко хоёр басагад хамта наадагша һэн.

1945 оной августын 9-дэ совет-монгол арми добтолго эхилээ гэхэн соносхоллой һүүлээр манай училищине түргэн саг соо ондоо газар нүүлгэхэ захиралта ербэ. Тийхэдэ Үржэн Гармаев намайе дуудажа, «эр бүлэ тухайгаа ханаата бологты, нүхэртнай үбшэн» гэжэ хэлээд, хүниие хайрлаһан һайн хүсэлэй захиралта үгһэн юм. Тийхэдэ энэ сэсэн ухаатай хүнтэй һүүлшынхнээ харалсаһаб гэжэ ухаандаашье оруулаагүй байгааб.

Үржэн Гармаевай ашаар

манай бүлэ мүнөө болотор амиды мэдэ ажаһуунабди. “Хэзээ мүнхэдэ энэ хүнэй түлөө бурханда мүргэжэ байхабди” гэжэ бидэнэр гэртээ хөөрэлдэдгбди, -гээд 85 наһатай Окамото Точива конференцидэ хабаадагшадта хөөрөө һэн.

Кембриджин университетэй аспирант Оюунбилэг 1920-ёод онуудай япон ба буряад арадуудай холбоо харилсаа тухай шэнжэлгэ хэдэг байна. Тийхэдэ Буряад оройной гаһа Агаһаа бэшэ, Хорн, Баргажанһаа хамта дээрээ дүрбэн бүлэг ондо ондоо угай буряадууд урда хилэ даһан байна гэжэ тэмдэглээ.

-Эдэ үдэрнүүдэ удхатай үйлэ хэрэг боложо байна. Нютагаа ерээд байхада, һонин, газар дайда баян даа, - гэжэ Шэнэхээнэй зүүн һомной малшан, Үржэн Гармаевай түрэл Гэндэн Шойдор хэлээ һэн.

Шэнэхээнһээ Улаан-Үдэдэ 70 гаран үрхэтэ айл ерһэн, Агада 20-ёод айл бии.

-Шэнэхээн нотагһаа ерһэн буряадуудай эблэлэй зүгһөө эндэ сугларагшадта, ВАРК-да хандаха байһабди. Бооржын дэбисхэрэй Хада-Булаг нотагта Үржэн Гармаевта зориулагданаг хүшөө бодохоо дурадхал оруулабди, - гэжэ тус эблэлэй түрүүлэгшэ Сэбээнэй Түгдэм тобшоһон хэлээ.

Гадна Буряад орондо ерээд, энэ гүрэнэй эрхэтэн болоһон Шэнэхээнэй буряадуудта Бооржын голоор газар үгэхэ тухай гуйлта засагай дээдын зургаануудта бариха хүсэлтэй байһанаа тус эблэлэйхид мэдүүлээ.

Энэ хоёр дурадхал конференциин гол шухала асуудалууд боложо, суглаан дээрэ дэмжэгдээ. Тиймһээ ВАРК энэ мэдүүлгэнүүды үнэн дээрнэ бэсүүлэхэ болоно.

Үржэн Гармаевай 110 жэлэй ойн баярай конференцидэ энэ хүнэй ажаябуулга тухай дэлгэрэнгыгээр хэлэгдэшбегүй һаа, саашаада үнэн зүбөөр үргэн олонийтэдэ мэдээжэ болохо гээд найдагдана.

Ешигма ЦЫБЕНОВА.

АРАДАЙ НЭРЭДЭ ХҮРТЭХЭ БЭЛИГТЭЙ

(Хэжэнгын аймагай Заһагатын хүүгэдэй хүгжэмэй хургуулин байгуулагданаар 25 жэлэй, оркестрийн 20 жэлэй ойн баярые угтуулан, тус хургуулин директор, Буряад Республикын соёлой габыата х ү д э л м э р и л э г ш э Д.Ц.Цыденовтай хэгдэһэн хоорэлдоон).

-Мэдээшбегүй байтарнай, 25 жэл ходорон ошобо. 1973 ондо манай Заһагатын хүүгэдэй хүгжэмэй хургуули нэгдэһэн юм. Түрүүшын багшанаар, эмхидхэгшэд байһан С.Ц.Семькин (мүнөө Улаан-Үдын ДМШ-гай директор), Я.Ш.Имексенова, В.Ш.Цыренова гэшэдэ бидэ мүнөөшье баярые хүргэжэ ябадагбди. Мүнөө үедэ 7 багша манай хургуулидамнай үхибүүды хүгжэм дуунда, гоё найхан искуствада хургана. Эдэ хэд гэхэдэ, намтай хамта Хаңда Цыбикжановна Шойнжопова, Борисова Дулма Очировна, Кукнинова Лариса Цыденовна, Жамсаранова Сэсэгма Дамбасвна, Юмжитова Сэсэгма Цыренжановна, Солхонова Светлана Батомункуевна гэшэдэ ехэ оролдосотойгоор хүдэлдэг юм. Хамта дээрэ 60 гарн үхибүүды буряад арадай инструментүүд дээрэ - хуур, чаанза, ятаг, иочин дээрэ наадажа хурганабди.

Манай хургуули дүүргэгшэд олон газарнуудаар, мүн республика соогоо ажаллана. Баяр ёһололоо хубаалдан, үнэн зүрхэнэй амаршалга хүргэһэб.

- һайн даа. Багшанаарһаа, эрхим шабинаарһаа бүридэһэн оркестраймнай хабаадагшад р е с п у б л и к а н с к а к о н к у р с п у у д а й , фестивалынуудай, мүн Бүхэроссин конкурсын лауредай нэрэ зэргэнүүдтэй, аяар холын Новосибирскдэ, Эрхүүдэ Буряад оройнгоо нэрэ хамгаалһан габыатай. Хүдөөдэ хүүгэдэй хүгжэмэй хургуулида анхарал, туйһаламжа дуталдана. Тиймһээ манай хургуулин хүгжэлтэдэ нигүүлэсхы сэдхэлтэн туйһала бээ гэжэ найдаһабди. Октябриин 23-да Заһагатын хүгжэмэй хургуули дүүргэгшэдэ 25 жэлэйнгэ ойн һайндэртэ уриһабди.

Б.ОРБОДОЕВА хоорэлдэбэ.

Ургаса хуряалта - 98

ОРОЛДОЖО УРГУУЛХАНДАА УРМАТАЙ

Республикынай таряшад байгша онойнгоо ургаса хуряалгы тон орёо байдалда үнгэрэгжэ байна. Эртэ хабарһаа оролдожо, ургуулханаа сагтань, һайн шанартайгаар хуряжа абахын тула ажахынуудай таряшан бүхэн оролдолого гаргажа байна гээд онсолон тэмдэглэлтэй. Байгша оной октябриин 12-ой байдалаар республика соо 165 мянган гектарай таряан сохигдоод байна гэхэ гү, али энэнь бүхы тамайн 63 процент болобо. Республикын ажахынуудай таряанай тоог дээрэ дүн хамта 231 мянган тонно таряан буулгагдаад сэбэрлэгдэжэ байна.

Буряад Республикын Хүдөө ажарын болон эдэ хоолой министрствын уртамалнуудай талаар таһагай тол мэргэжэлтэ Галина Федоровна Шатохинатай уулзажа, республика соо таряа хуряалгын ябасаар һонирхоходомни, тэрэ иигэжэ хэлэбэ:

-Захааминай таряшад ургаса хуряалгаа республика соогоо түрүүлэн амжалтатайгаар дүүргэбэ. Байгша ондо орооһо таряанай болзортоо эдешээгүй ушарһаа Хурамхаанай болон Баргажанай аймагуудай ажахынууд таряа хуряалгаа орой эхилээ юм. һүүлэй байдалаар энэ х а р ю у с а л г а т а й хүдэлмэрийнгоо 85 процентые Зэдын аймагай хэжэнгынхид -80, харин хурамхаанайхид, баргажннайхид - 30-30 процентые абаад ябана. Даб дээрэһээ ороһон мэдээнэй ёһоор, Зэдын аймагай таряшад гектар бүриһөө 19 центнер ургаса хуряана. Кабанскын болон Тарбагатайн аймагайхид гектар бүриһөө тус тустаа 16-17 центнер орооһо суглуулна.

Далай ХУБИТУЕВ.

**ЛЕОНИД ПОТАПОВ
ҮНДЭН ЭТЭНЭЙ
ПОЛИТИКА
ТУХАЙ
ТОГТООЛДО
ГАРАА ТАБИБА**

Буряад Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ А.В.Потапов республикын гүрэнэй национальна политикын хараа бодомжыг бэлүүхэ талаар хэмжээнүүд тухай Правительствын тогтоолдо гараа табья.

Нормативна тус документгээр дээрэ дурсагдаһан хараа бодомжо бэлүүхэ талаар түрүүшын ээлжээнэй хэмжээ ябуулгануудай түсэб баталагдаба.

Түсэб соо 30 томо хэмжээ ябуулга орожо, тэдэниие бэлүүхэдэ 16 миллион түхэригөө тээ доошогуур мүнхэн хэрэгтэй болохо. 9 бүлэгөөр хубаагдаһан хэмжээ ябуулганууд гэбэл, «Национальна политикын асуудалуудаар нормативна болон хуули ёһоной актыудыг бэлдэлгэ», «Гүрэнэй национальна политикын хараа бодомжо бэлүүхэ талаар түрүүшын ээлжээнэй хэмжээ

ябуулгануудай түсэбые эрдэм-шэнжэлэлгын талаар хангалга», «Нуралсал», «Соёл», «Хэлсээнүүд», «Олоодо мэдээсэлгын хэрэгсэлнүүд», «Хэблэлгэнүүд», «Шажан мүргэл» гэхэ мэтэ болоно. Хэмжээ ябуулгануудыг бэлдэлгэ болон үнгэргэлгэдэ республикын

Правительстванаа эхилээд, соёлой элдэб түбүүд, дээдэ хургуулинууд эрдэмэй эмхи зургаанууд хүрэгэр олон ондоо эмхи зургаанууд хабаадуулагдахаар хараалагдана.

Министерствунүүдтэ, албан зургаануудта, республикын хотонууд, районуудай ногагай өөһэдэйн хүтэлбэринин толгойлогшонорго социальн-экономическа реформуудыг, соёлой, нуралсалай талаар гүрэнэй политика бэлүүхэдэ, хуулинуудай нормативна бусад актыудай проектнүүдыг зохиоодоо, дурсагдаһан хараа бодомжын зүйлнүүдыг хараада абаха гэжэ дуралдагдаа.

Тэрэнэлэн заагдаһан эмхи зургаануудта, тушаалтадта Буряад орондох итнополитическэ байдалыг тогтонжоруулгада, ааруудай хоорондох харилсаануудыг бэхжүүлгэдэ шэглүүлгэдээн хэмжээ ябуулгануудыг үгтээн мүнхэ зоорин хэмжээн соо сан жасын талаар хангаха гэжэ дуралдагдаба.

Республикын Финансын министрствэдэ 1999 оной болон удаадахи жэлүүдэй бюджетүүдэй проектнүүдыг бэлдэхэдэ, Буряад Республикын гүрэнэй национальна политикын хараа бодомжо бэлүүхэ талаар түрүүшын ээлжээнэй хэмжээ ябуулгануудай түсэбыг хангалгада мүнхэ зоорн үгэхыг

хараалха гэжэ даалгагдаа.

**ЭЛИТЭ
БАРИЛДААШАНАЙ
АЛТАН ОЙДО**

Уласхоорондын классай спортын мастер. Дэлхэйн монголшуудай федерациин вице-президент, АҮРЭ буяалдаалгын, буряад, классическа барилдаануудаар Буряад ороной 16 дахин чемпион Геннадий Николаевич Мажуевый түрэнөөр 50 наһанай ойдо зорюулагдаһан үндэһэн буряад барилдаагаар республиканска нээмэл турнир байгша оной октябрийн 15-16-да Улаан-Үдэдэ үнгэргэхэ дуралдалтайгаар республикын спортивна барилдаанай Федераци болон спортын ветерануудай зүблэлэ Правительствата хандаба. Энэ дуралдал найшаагдаа.

**ГҮРЭНЭЙ БЭШЭ
ПЕНСИОННО
ХАНГАЛГА
ХҮГЖӨӨГДЭХЭНЬ**

Буряад Республикада гүрэнэй бэшэ пенсионно хангалга хүгжөөлгын республиканска программа бэлдэхэ комисси байгуулагдаба. Правительствын вице-премьер Евгений Ханхалаев түрүүтэй тус комиссида Финансын, Экономикын министрствунүүдэй, России Федерациин Пенсионно жасын республикадахи ангин болон гүрэнэй бэшэ пенсионно жасануудай 7 хүдэлмэрлэгшэд ороо.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан.

**ОРОНОЙ ТҮГШҮҮРИЛГЭЙ
БАЙДАЛЫЕ ГЭРШЭЛХЭН ТОО,
БАРИМТАНУУД**

Байгша оной августын 17-до ороной финансово-экономическа байдалай панхарууталгын гүнгүүдыг Россия Федерациин Статистикын талаар гүрэнэй комитет ишгэжлэжэ үзөөд, габ дээрэ иимэ баримтануудыг гаргаба. Гүрэнэй комитедэй элэрүүлэн тогорууланай ёһоор байгша оной сентябрийн 14-нэй байдалаар августын 1-хүдэ орхогоо эг хэрэглэмжын үнэ сэн 56 процентээр дээшлэбэ. Харш хүн зоной үргэн хэрэглэмжын эг бараанай, эгээ хоолой зарим зүйлнүүдэй үнэ сэн хэдэн дахин дээшлээ. Үшөө тиихэдэ хүн зоной Россия банкуудта хадагалһан мүнхэнэй, гэр байрын сертификагуудай сэн ехээр унаа.

Наһатай хүнүүдтэ пенси түлэлгэ тои орёо болонхой. Байгша оной сентябрийн 1-нэй байдалаар 25,5 миллиард түхэригэй пенси түлэгдөөгүй гэхэ гү, али тэрэнэй болзорын үшөө нара хахагаар хойшлуулагдашаба.

Ороной экономикын шахаргуу байдал 1998 оной эхинһээ улам доройтожо эхилээ. Жэиэнь, орон дотор гаргагдгар бүхы продукцияг нэгондоной энэ үеынхитэй сасуулжа харахада 2 процентээр доошолоо. Промышлеина продукциян хэмжээн 2,5 процент, хүдөө ажахын эгээ хоолой зүйлнүүд 5 процент доошолоо. Мүн энэ хугасаа соо олоо оршоогүйгөөр хүдэлмэрлэгдэг предприятинуудай тоо 50 процентээр дээшлээ.

Хаа хаанагүй үйлдэгбэрин унаһан ушарһаа үдэр хоногой хогорон үнгэрхэ бүри ажалгүй зон улам олошорно. Байгша оной сентябрийн 1-нэй байдалаар орон дотор 1,87 миллион хүн ажалгүй гээд бүридхэлгэ абтаһан байха юм. Россия Федерациин хүн зонийг ажалаар хангалгын гүрэнэй жаса ажалгүйшүүлдэ. 3,4 миллиард түхэриг үршэй болонхой гэхэ гү, али энэнь үгтөө болоходоо 6 нараар хойнотожо ябана.

Ажлашадтаа салин хүлээсэ болзортонь үгэжэ шадахаая болонхой эмхи зургаануудай тоо 60 процентээр дээшлэбэ гэхэ гү, али энэ үршэ сентябрийн 1-нэй байдалаар 84 миллиард түхэригтэ хүрээ. Нигэжэ багшанар, врачнууд, мүн бусадныг олон хүдэлмэрлэгшэд 1 наһаа эхилээд 1 жэлэй хугасаа соо салингаа абажа шадахаая болонхой. Ажлуудалай эгээл бага хэрэглэмжтэй зоний тоо 51,9 миллион хүн болобо гэхэ гү, али энэнь ороной бүхы зоний 21,7 процентгэ хүрээ. Энэ баримтын ёһоор ороной бүхы хүн зоний табудахын ядуу туйган байдалда оробо бшуу.

Түбэй хэблэлгээ Д.ХУБИТУЕВ бэлдэбэ.

А В ОСТАЛЬНОМ, ПРЕКРАСНАЯ МАРКИЗА...

После долгих (с ноября 1996 г.) измывающих хождения по кабинетам различных властных структур: суд, прокуратура, Минюст, Президент РФ, Политбюроный представитель Президента РФ по РФ, вкладчики «Мотом-банка» через «Независимую ассоциацию инвесторов» в июле 1998 года отправили в Минюст России письмо, в котором они попросили ответ в сентябре месяце. Ответ составлен, как говорится, по всей форме бюрократического искусства, на основе информации, полученной от Министерства юстиции Республики Бурятия.

Для инициативной группы вкладчиков «Мотом-банка» в этом ответе ничего нового нет, поскольку факты, изложенные в ответе им были давно известны. Тем не менее некоторые факты заслуживают того, чтобы они были доведены до широкого читателя.

С 1 ноября 1996 года по 1 августа 1998 года в Октябрьское подразделение службы судебных приставов поступил 521 исполнительный лист о взыскании с коммерческого банка «Мотом-банк» денежных вкладов и процентов на общую сумму 7 284 769 рублей. Из них полностью исполнены 23 исполнительных листа. По состоянию на 1 августа т.г. не исполнены 498 исполнительных листов на сумму 7 004 292 руб. 59 коп. За два года только

23 исполнительных листа. И это называется «проведена большая работа». За эти же два года, т.е. за весь период исполнения денежных средств на корреспондентский счет «Мотом-банка» ни разу не поступали.

Большинству читателей известно, что фирма «Мотом» во главе с г. Морозовым на протяжении своей деятельности и даже брала кредиты («Молодежь Бурятия», 1997, 9 июля, МК-10-17.09.98 г.), а доходы от этой деятельности через «Мотом-банк» не проходили. Когда же деньги в банк приходили, 13.01.98г. поступала сумма в 212673 рубля, в «Книге учета поступлений» наличности своевременно не отражались и вносились туда после расхода денежных средств.

За неисполнение решений суда судебный пристав-исполнитель направил материал для привлечения председателя правления КБ «Мотом-банк» Якимовой Л.П. к уголовной ответственности по статье 315 УК РФ за неисполнение решений суда. По прокуратура Октябрьского района отказала в возбуждении уголовного дела. Почему? Главный судебный пристав Республики Бурятия не поддержал своего подчиненного письмо и в ответе Минюста РФ об этом ничего не сообщается.

Но в этом ответе сообщается, что

18 ноября 1997 года судьей Октябрьского районного суда г. Улан-Удэ вынесено определение о наложении ареста на здание «Мотом-банка» по ул. Терешковой, 60 и принадлежащее АОЗТ «Мотом». Однако здание состоит в залоге у Фонда республиканского имущества. В дальнейшем было установлено, что залог оформлен после наложения ареста на здание КБ «Мотом-банка». По сведениям БТИ г. Улан-Удэ все недвижимое имущество, принадлежащее АОЗТ «Мотом» и ООО «Мотом-автоцентр» также состоит в залоге. И тоже в Фонде республиканского имущества.

В ответе Минюста РФ не сообщается почему Фонд республиканского имущества РФ стал основным залогодержателем всего имущества «Мотом» и даже после наложения ареста на здание КБ «Мотом-банка». И почему судебный исполнитель не опротестовал оформление залога на здание «Мотом-банка» с нарушением закона?

Зато Минюст России в заключение сообщает что в действиях судебных приставов - исполнителей Октябрьского подразделения службы судебных приставов нарушений законодательства об исполнительном производстве не усматривается, а по взысканию долгов проведена большая работа. Вкладчику ничего не остается

как запеть.

А в остальном, прекрасная маркиза, все хорошо, все хорошо.

Вкладчики не прочь, конечно, и запеть если бы их не мучили вопросы:

- Почему за два года исполнены только 23 исполнительных листа;

- почему в списках обманутых вкладчиков нет работников прокуратуры, судов, Минфина, Минюста, аппарата Президента, Народного Хурала, получается у какого-то чиновника, которому банк возвращает вклад по записке, больше прав, чем у людей, отдавших всю свою жизнь на благо государства, которое, получается, в знак благодарности их же и обманывает;

- почему, наконец, вкладчики уже несколько лет горе мыкают да по кабинетам и судам бегают, а фирма «Мотом» процветает да еще и кредиты получает под гарантию все того же государства. Будет ли возвращать фирма эти кредиты неизвестно через какие банки она продолжает прокручивать деньги вкладчиков почему-то никто не выясняет.

Пока Минюст России тележится с ответом (два месяца) Центральный банк России своим приказом от 27 августа 1998 года отозвал лицензию на осуществление банковских операций «Мотом-банка».

В конце сентября на имя

«Независимой ассоциации инвесторов» пришло письмо. «Прокуратурой Октябрьского района Влнэ заявление, поступившее из Прокуратуры Республики Бурятия, рассмотрено», - сообщается в нем.

Определение Октябрьского райсуда от 18 ноября 1997 года, наложившее арест на здание АОЗТ «Мотом» по улице Терешковой, 60, являющегося дебитором «Мотом-банка», не отменено и по всем вопросам исполнения данного определения суда Вам обращаться к службе судебных приставов, входящей в систему Министерства Юстиции.

В начале октября т.г. руководство «Мотом-банка» представило всю свою документацию в распоряжение Арбитражного суда РФ, который должен решить дальнейшую судьбу «Мотом-банка»: признавать его банкротом или не признавать, назначать внешнего управляющего или не назначать.

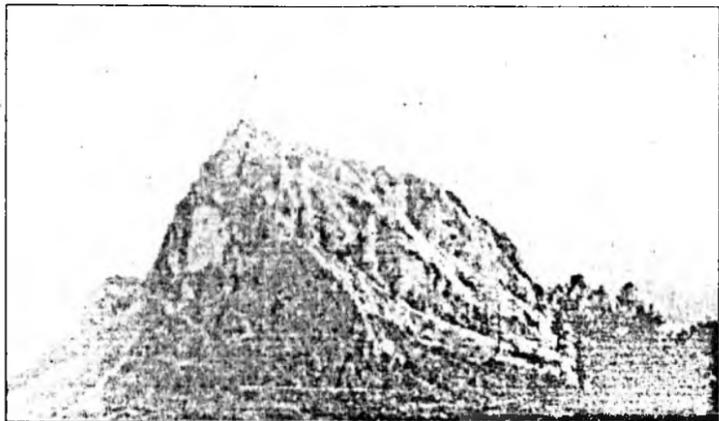
Заседание Арбитражного суда для принятия подобного решения состоится предположительно в декабре т.г., а может и раньше. А пока, до заседания, все операции в «Мотом-банке» прекращаются.

Вот теперь можно и запеть: «А в остальном, прекрасная маркиза, все хорошо, все хорошо».

Александр СВИРИДОВ.

Түнхэнэй аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ ТҮРГЭН УРАСХАЛТАЙ ЭРХҮҮГЭЙ ТОХОЙ

Буха ноён баабайн бухан

Будажан Найдаков - Мүнхэ Сарьдаг

Сэрээтэр Зарбуев

Гатан Шойбонов

Ленинэй нэрэмжэтэ ажахын түүхэ 1928 оной март бараһаа, Тоородо хүдөө ажахын «Нингэм Журам» гэжэ коммунын байгуулагдаһан үдэрһөө эхитэй юм. Харин шотагай түүхын эхин буурал сагнаа һабагшатай. Олон аршаануудые нэгдүүлжэ, охи абанан Эрхүү голой эрьсээр хэр угһаа хонгоодор ба шошоолог угай хүнүүд хуурижаһан юм. Нүүдэл буудалтай малша, ангууша буряад яһатан 370-380 жэлэй саана Тооро шотагай хуури табигһан гээд түүхэтэ дансанууд гэршэлнэ. 1907 ондо түрлэнц **Мижит Доржиевич Холбоев** «Тооро» гэжэ нэрийн бии болоһон тухай нимэ домог хоорһон юм: «Халха Монгодо Өөлэд Шара баатар байһан ха. Тэрэ хоёр хүбүүтэй һэн. Ехэнь - Торой, багань - Даа-ноён. Торой гэшэ айхабтар оодэргэн, задариун, хүршэнэртэйгөө таарадаггүй, ото дайлаадаг һэн. Нимэл атаа мээснэй шалтагаар дүү хүбүүгээ алажархиһан юм. Энэ дайнда Торой илагдаад, Хотогойто шотагнаань үлдүүлэ бэлэй. Дансаднаа зугадаха үедөө Соохэр-ноёной адуун һүргыге туугаад ябашоо һэн. Соохэр-ноён хойноһоонь намнаад, хүсэбгүй. Түнхэнэй ой тайга соогур тооринһон Соохэр-ноён арайхан гэжэ түрээ дайдадаа бусабаһые, удаһыбгүй наһа бараһан юм.

Торойн дүү Даа-ноёной һамган Тайжа хүбүүгээ абаад хойто зүг руу шэглэжэ ошоо һэн. Торойн мүрөөр мүнхэжэ, арай гэжэ олобо. Торой хүбүүень үргэжэ абаад эрын юһэн эрдэмдэ һургаба. Тайжа дүрбэн хүбүүтэй болоо. Торой булцандань газар талалжа үгөө һэн. Тингэжэ Торойн нэрээр Тооро шотаг нэрлэгдэһэн юм» (**Е.Матуева** бэшэжэ абаба).

Эрхүү хотогоо Монгол руу шэглэһэн харгы дээрэ оршодог Тоородо үнгэрһэн зуун жэлдэ хүпэсүүдэй наймаанай олон гэрнүүд байгша һэн. Тоорын зон Росси Монгол хоёрой хоорондо аралжаа наймаа ябуулха хэрэгтэ горитой хубитаяа оруулан байха. «Тоорын баян торгообо» (торговий) гэжэ Түнхэн голой зон тэрэ үедэ дуулаадаг һэн.

1790 ондо Тоородо буса яһатанай управа бии болгодоо, үнэн адарта хүмэ баригдаһан байна. 1887 ондо Түнхэнэй буряадууд Эрхүүгай генерал-губернаторта олон удаа гуйлта бариһанай ашаар Тоородо буса яһатанай училищи нээгэхэ тухай зүбшөөл абанан түүхэтэй. Нураасалай түрүүшын жэл 22 буряад хүбүүд эрдэм бэшэг шудалхаяа ерлэн юм.

XX зуун жэлэй эхиндэ Росси

дотор болоһон хубилааланууд Түнхэнэйшье зонине дайраа гэшэ аабза. Тинхэдэ Тоорын управые толгойлоһон **Цырен Найдаков** 1918 ондо Түнхэнэй аймагай тайшаагаар һунгагдахадаа, Октябрийн хубисхалые дэмжэжэ, зоной дунда ойгуулямжын хүдэмэри эршэтэйгээр ябуулдаг һэн. 1920

БУХА НОЁН БААБАЙ
 Уйтайшаг, хүхирмэг Дэлхэй дээрэ
 Үй түмэн хэрэгүүдэй хоорондуур
 Үер баяраа хубаалдан, хээрээр
 Үелэн ябахамнай гоё даа, хоорэлдэн.
 Инбни, баабайн, элинсэгүүдэй
 Һүгэдэн наһаа үнгэргэһэн Бурхадые
 Һэргэн һүддыень үргэһэн үхибүүдэн
 Ингэжэ дабая мүнгэлиг хадые.
 Буха Ноён Баабай, Будан Хатан Эжы
 Бухан соотнай орожо, мүнөө
 Үбдэг дээрэ һүгэдэн һуужа,
 Үргэл мүргэнбди буянгай түлоо.

Дэлхэй, юртэмсээ сахиха даабаритай,
 Дээдын Түрэлтэнһээ нангин заабаритай
 Хүсэн түгэс дошхон абаритай -
 Хүхэ Буха Ноён Баабай.
 Зон түмэнэй һүгэдэн мүргэхэ,
 Зол жаргал, буяншые үршоохэ,
 Шэди ехэтэй, Баатар зоригтой -
 Шэхэ һонор Буха Ноён Баабай
 Бангал тээшэ хаража хэбтэһэн,
 Байдалдамнай туһалхаар мүнцэлһэн,
 Хоёр шобхо мүнгэн эбэртэй -
 Хүн һүлдэтэй Буха Ноён Баабай.

Ж. ЮБУХАЕВ.

ондо Ц.Найдаков Түнхэнэй аймревкомой түрүүлэгшээр һунгагдаһан юм. Тинхэдэ Түнхэнэй аймагай түб Тооро шотагта оршодог һэн.

Эсэгээ даган, хубисхалай хэрэгтэ эдир залуугаар хабаадаһан **Будажан Найдаков** буряад литературы түүхэдэ Мүнхэ һарьдаг гэжэ нэрээр мүнхэлэнхэй. Хурса туурһата, хонгёо дуута прот Мүнхэ һарьдаг ангийн тэмсэлэй дүлэн соо наһа бараһан юм. Тоорын голһоо урган гараһан үшөө нэгэ оюун бэлитэ прот **Сэрээтэр Зарбуев**ай Буряад орон тухай

жабхаланта шүлэгийн Буряадаймнай һүлдэ адуун, республикын радиогой дохёо хүгжэм болонхой гэшэ ааб даа. Агууехэ дайнай тулаадаануудай нэгэндэ баатарай үхэлөөр унаһан прот **С.Зарбуев**ай һайхан дурасхаал хэтэ мүнхэ. Мүнөө үсын прот республикын комсомолой шангай лауреат, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ **Жорж Юбухаев** буряад хүной сэдхэл доһолгомо уянгата мүрнүүдээр тоогто шотагаа, Буряад ороноо магтан түүрэнэ.

Малан Гысылович **Кырмагенов** - түрүүшын коммуные, удаань хүдөө ажахын «Улаан Тооро» гэһэн артелине хүтэлбэрлэгшэ мүн. Эхиндэ 90 гектар таряалангай, 60 гектар пуга сабшалангай, 75 толгой эбэртэ малтай, 20 хонитой, 20 моритой байһан хамтын ажахынхид модон анзаһаар, модон борнойгоор газараа элдүүрилдэг һэн. Нүүдээрнь гүрнһоо табан түмэр анзаһа, сеялкэ, жатка, молютика абанан байна. 1930-аад онуудта эрхим түрүү ажалаараа шотаг пугадаа, аймаг соогоо суурхашадай заримые нэрлэе: таряашан **Балдан Сыденович Зандеев**, һаалиша **Сэрэмжэ Дашеевна Мухуева**, Долгор **Жамсановна Юбухаева**, түмэршэ дархан **Лудан Дашеевич Бильтагуров** болон бусад.

Эсэгэ ороноо хамгаалһын дайнай үе тухай Тоорын дунда хургуулины багшанар хурагшадтайгаа хамта ехэ материал суглууланхай. хургуулины завуч **А.Р.Саргаевагай** эльгээһэн тоо, баримтануудые дуралдаха: «1941 ондо Тоорын комсомедэй харьяата шотагуудһаа 427 хүн дайнда мордоо һэн. Ара талада үлэһэн эхэнэр зон, үтэлһэшүүд, үхибүүд аха аргаараа оролдоо. Илаалтые шэрээлсээ. 1942-1946 онуудта «Улаан-Тооро» колхозой түрүүлэгшэ яһанан **Лопсон Манганович Хоренов** ингэжэ дурсана: «Тэрэ үедэ колхоздо 2300 толгой эбэртэ бодо мал, 1700 хонид, 546 морид, 80 гахай тоологдодог һэн. Мал харууһалха, таряалан, пуга сабшалан дээрхи хүнгэн бэшэ ажалые эхэнэрнүүд, эдиршүүд үбгэд, хүгшэд хэжэ гараһан юм даа.»

Галта жэлнүүдтэ дайсан фашистуудтай эрэлхэгээр тулаадаһан сэрэгшэ **С.Д.Холбоев**, **А.Е.Дылгеров**, **Б.Д.Халудоров**, **Л.Ш.Замураев**, **И.С.Саргаев**, **С.С.Мунконов**, **И.Д.Холбоев**, **Н.А.Ябжанов**, **Г.Л.Бардуев** болон бусад дайгаа даража, даагана һүүлдэжэ эрээд түрэл ажахыгаа һэргээн

колхозой байгуулагдахаар 70 жэлэй ойдо

ДЭЭРЭ ОРШОҢОН ТООНТО ҮАЙХАН НЮТАГНАЙ

бодхосон аадартай. Баатар 68 сэрэгшэд тоонто шотагаа бусаагүй. Тэдэнэй нангин дурасхаалы мүнхэлэн, Тооро шотагта хүшөө бодхоогдонхой. Инаг нүхэрөө, хайрата хүбүүгээ, ахана, дүүгээ гэрлэн буряад эхэнэр гашуудан зогсоно...

ХҮГЖЭЛТЫН ШАТАНУУД

1950-яад онуудта, ажахынуудай томодхогдохо үедэ, «Улаан-Тооро» ба «Улаан-Шулуута» колхозууд «Путь к коммунизму» гэжэ нэгэ ажахы болоо лэн. Тэрэнине Л.Н.Холбоев, Е.Ш.Гулгонов удаа дараалан хүтэлбэрилөө. 1959 ондо 4 жэжэ ажахынуудай буури дээрэ Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз

Аркадий Степанович Иринчеев колхозой түрүүлэгшээр хүдэлөө. Ухаатай, шадмар хүтэлбэрилгын ашаар энэ ажахы аймаг соогоо түрүүлдэг лэн. 1975 ондо гектар бүриһөө 16 центнер, бүхыдөө 60 мянган центнер шэнинсэ хуряжа абалан юм. Эдэ жэлнүүдтэ ажахыда соёлой байшан, 115 номертой автоматическа телефонно станци, хэлхээ холбооной таһаг, 536 хүүгэдэй хураха гурбан дабхар хургуули, багшанарай байрын 10 гэр ашаглалгада тушаагдаа.

IX ба X табан жэлнүүдтэ ажахы хүгжэлтын эршээс алдангүй шарманһан. Гэбшье IX, мүн XII табан жэлдэ дабшалтын эршэ бууража эхилээ. Энэ хадаа бүхы оропоймнай социальпо-

шахан таргалуулгын комплексие даагша, БурАССР-эй габьяата малшан Д.С.Матуев, комбайнер А.Ш.Баганов, хартаабхашан И.Д.Матуев, куузику ургуулагша С.Х.С.Мухуева, Тоорын МТФ - е даагша С.Ш.Холхоев болон бусад. «Хүгжэлтын зогсоон» гэжэ мүнөө үедэ нэрлэдэг жэлнүүдтэ Тоорын нү наалин фермын коллектив хаамхай үнээн бүриһөө 2047 килограмм нү абалан байна бшуу.

ОРДЕНТО ТҮРҮҮ АЖАЛШАД

Ленинэй хоёр орден - Гатап Сыбыкович Шойбопов

Ажалай Улаан Тугай орден - Николай Жигжитович Саргаев Иринчин Дугаровна Зарбуева

Сэрэмжэ Шагдуровна Зандсева

Мария Лопсоповна Шобоева Шагдар Сыренович

Байшников Николай Бадмаевич

Дарбаков Ринчин Сундуевич Янданов

Владимир Сундуевич Янданов Дагба Шойдорович

Халудоров. «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орден -

Ханда Аюшеевна Хоренова Клавдия Григорьевна

Данилова Сырен-Жан Ильич Мухуев

Иван Базарович Шобоев. Ажалай Алдар Солын орден

(III шатын) - Ринчин Аюшеевич Манзарханов

Александр Иннокентьевич Томилов

Еша Жапович Ангамаев. Гүрэнэй тон үндэр шагнал

болохо Ленинэй ордендо хоёр удаа хүртэһэн Гатап

Сыбыкович Шойбоков гуша гаран жэлдэ түрэл ажахыдаа

хонишоноор хүдэлөө. Ажалай ута замда нөөсэлхэн баян дүй

дүршэлөө залуу үетэндэ дамжуулхаяа оролдодог лэн.

Тэрэнэй хурган хүмүүжүүлхэн хонишон Еша Жапович

Ангамаев эрхим түрүү ажалынгаа түлөө Ажалай Алдар

Солын III шатын орденээр шагнагдаһан, аймагай

хонишодой мурьсөөндэ оло дахин илаһан байха. Ажалай

жолоо мүнөөшье хам барихан Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой

малшад, таряшад сагай хэсүүдэ уйдажа нуунагүй, ажабайдалай

утаһан таһаршагүй ха юм даа. Холын түүхэтэй Тооро, Шанаа

нютагуудай үринэр алтан найхан тоонгоһоонь хүсэ шадал

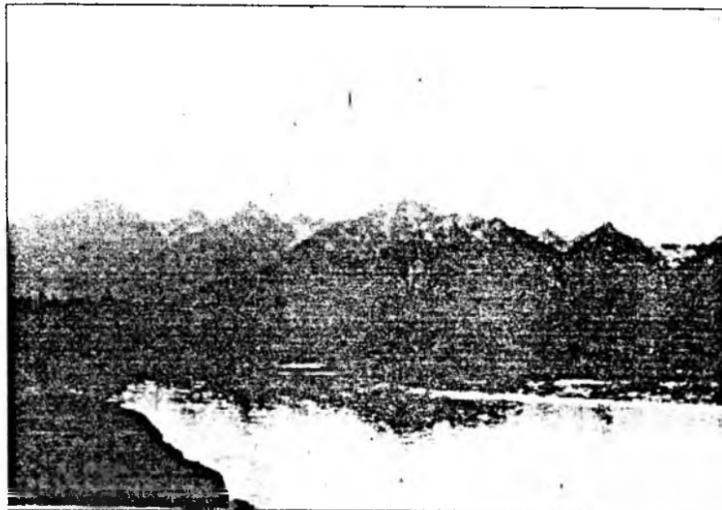
пэмэжэ, оюун бэлигһээ хүртэжэ, түрэл шотагаа, Эхэ

Буряадаа суурхуулха эрхим түрүү хүнүүд болодог байһан,

байхашье гээд энэ хөөрөөгөө түгэхсэ.

Туяна САМБЯЛОВА, манай корр.

(«Саяан» һониной материалнууд хэрэглэгдээ).

Эрхүү гол

Василий, Валентина Найдаковууг

Иринчин Зарбуева

Жорж Юбухаев

Г. Ц. Бельгаев Кремльдэ В. Молотовтой хөөрлэгдэнэ

1988 он. Тоорын хургуулиин 100 жэлэй ой. Д. Ш. Фролов, Е. Ш. Гулгонов туг үргэнэ

байгуулагдаһан юм. Түрүүлэгшэнь - Лопсон Яйданович Шагдуров. 1960-аад онуудта таряан болон мал ажал тэгшэ хүгжөө. Жэшээн, эрхим наалиһан С.Ш.Зандеева аймаг соогоо түрүүшүүлэй тоодо 2000 килограмм үлүүтэй нү үнээн бүриһөө наадаг байгаа. 1971-1981 онуудта Республикын хүдөө ажахын эрхим хүтэлбэрлэгшэдэй нэгэн

экономическа байдалай нуладан доройтоһоной хойшолон ааб даа. Гэбшье өөр өөрынгөө даалгагдаһан ажалаа эрхимээр дүүргэдэг, харюусалгатай хүнүүд ажахыда олон лэн. Жэшээлэн нэрлэхэдэ, Тоорын тракторно-таряан ажалай бригадын механизатор С.Б.Мурдонов, звеньевой А.М.Манзарханов, В.Б.Халангуев, Тоорын мал

тэндэхи хоёр буряад эхнэр Номин абгай Жалма абгай хоёр дахуулан ябаба.

Угловгүйр даяа саһааг, хитаг хэлэгүй хэн хойноо, шогдгүй хүнүүдтэл тухайгүй, юушые ойлохогүй бидэнэр Номин абгай Жалма абгай хоёртоёо хото хараха гэжэл гараабди. Метро руу буугааг, уганшьегүй Бээжэнэй түб талмай, гэрлэйн эгээ ехэ, гоё

шэрээр зурагдahan луугай зурагууг, үгышые һаа, модоор һилээтэй лууууу, арсаланай бээнүүд - хаанай хуулиин хүлдэ тэмдэг. Нугалмал оройтой һилээгдэһэн хаанай ехэ хатанайнь, дунда хатанайнь, бага хатанайнь ордонууу һубарһаар үнгэрбэ.

Ордон соо үшөө нэгэ музейгэ оробобди. Орохын урид хүлдэ саарһан гутал үмдэхүүлнэ. Тэндэ хаашуулай хубсаһа,

монголнуудһаа хаалта гэжэ баригдahan түүхэтэй. Сагаан хэрэм ехэнхидгэ үндэр хада хабсагайн оройгоор бодхоогдонхой байба. Утань 6-7 мнган модо. Үндэрынь 7-8 метр, үргэниинь 5,5 метр болохо.

Хэды ехэ түмэн хүнэй яһан дээрэ, хүлэһэн соо баригдahan ханаб! Дэлхэй дээрэ «нулимсын хана», «эгээ ута хүдөөлэлгын газар» гэжэ миин суурхаагүй

ерэбэ. Юу хэхэб? Самолёдоор ницдэхэ гүбди? билегүүдыше үгы гэнэ хада...

Иймэ бодолнуудта абтабашье, ехээр тэдэнигэ дарагдангүй, шэнэ дахуулагша Сэсэгматтай болоод, (Сэсэгма - олон үндэрлэтэнэй ехэ һургуулиин оюутан, Жалма Номин абгайнарнай билет тухай мэдэхээ ошоо ха юу? Мүнөөдэр Бээжэнэй хотын

Замай тэмдэглэл

БЭЭЖЭН РУУ АЯНШАЛГЫН ҮЛЭХЯАР...

Зуу дахин дууланхаар, Нэгэ дахин хараһан дээрэ

Урга саһаа хойшо нүүдэл ажабайдалтай байһан буряад хүнэй досоонь аяншалгын һалхин зүрхэнэй оёортотыше һаа, хадагалаатай байха ёһотой гэжэ һанадагби. Иймэл һалхинай дали дээрэ бидэ «олон шюусаар тойрогдохон» Хитаг хаража, тэндэхи ажабайдалтай танилсаха талаантай байгаабу...

XX зуун жэлэй эхинэй түүхын нугалаануудһаа буряад арагһаамни таһаржа, Хитагта байрлаһан түрэл буряадуудтаяа уулзахада гайхалтай байгаа. Эгээ түрүүн юуниинь һонирхолтой байгааг гэхэдэ, Д.Улытуевай үгэнүүдые һанажа, нэгэ бага хубилган хэлээ һаа - «таляан ногоон тала». Дүрбэн зүг, найман хизаар руу галсал эсб сэхэ тала. Би өөрөөшые хадын басаган бэшэб, харин түрүүшынхиеэ иимэ шугамаар зурлаа татаһан шэнги газар хаража байхада, досоом элдэб мэдэрэл түрөө. Өөрыгөө тэнгэри дээрэһээ ямар нэгэ эрдэмтэд микроскоп дорой шэнжэлүүлжэ байһандал бээ мэдэрээ һэмби...

талмайнуудай нэгэн Тяньаньминда хүрээбди. Эндэ гансага 2 млн хүн багтахаар гэлсэдэг юм. Талмайн дундань хитаг арадай амиды бурхан байһан Мао Цзэдуний мавзoley. Нойрсожо байһан түрүүлэгшые харахын тула километр утада унжыһан «оошор». Түргэн дамжаһан энэ оошор соо ябажа,

гоёолто, эдеэлдэг алтан амһаршыень харахада, баһашье һонин. Харин монгол сэрэгшэ хүнэй хубсаһа, зэмсэг, эмээлын хаража, гайхан гараа бэлэибди. Хахаг үдэр соо ябаашье һаа, энэ ордоний гансал шэгшын шэнгэн юумэ хараабди гэхэн мэдэрэл түрээб.

Үгэшэлэн ресторан орожо, гэрлэхидэ суурһаһан «бээжэнэй нугаһа» эгиджэ үзэббди. Талхан соо орёогоод эгидэг шаранхай шүбүүнай мяхан - энэл даа, «бээжэнэй нугаһан», ехэ амтатай гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

байха ёһотой. Хадын орой дээрэнь бодхоодог машинаар ханага гараабди. Хадагуудай бүхы эгсэнүүдые дахууджа баригдahan ханаар ябаха гэшэ бэлэн хэрэг бэшэ байба. Эгсэ үндэр газарнуудта зарим хүнэй досоо муудагыше абана... Гэбшые хана дээгүүр алхаа алхалһаар бидэ хүнүүдэй ехэ ябадаггүй, заһагдаагүй, эхин байһанаараа үлэхэн газартань хүрөөбди. Эндэһээ һөөргөө гараһан газартаа бусажа, үнөөхил машинаараа доошоо буубабди...

сэсэрлигтэ ошобобди. Хотын сэсэрлигтэ 50 юань түлэжэ билет абтааг, тэндэ ямаршые наадагдань бүхэлү үгдэртөө нэгэл билегдээрээ сэнгэхээр байба. «Американ хадагуур» гэжэ шуурган шэнги эрыоула наадагда һуужа, тархи туруумнай һууряараа һэлгэшоогүй юм ааб даа гэхэн мэдэрэлтэй тэндэһээ буубабди. Энээнэй һүүлгэ «уһанай хадагуур» түргэншэгшые һаа, номгон урасхал шэнги үзэгдэб. Катераар, үшөө элдэб янзы наадаар бүхэлү үгдэртөө ябажэ туршаабди. Эсээшыебди даа...

Энээнэй угаа Мин гэхэн хаашуулай зунай ордонгонь ошобобди. Баһал үргэн ехэ шулуун ханаар хүрээлээтэй гоехон сэсэрлигтэй газар. Бамба сэсэгүүдэй ургажа байхыень түрүүшынхиеэ хаража, булта зохигшообобди. Хөөржэ ябаһан хитаг хүмнай эндэхи тоор жэмэс эгээ амтатай юм гэхээр, амталаад, үнэхөөрөөшые, тиимэ хадаа гэхээр байба. Иигэхээр үдэрнай дүүрэхэ сагтаа дүтэлбэ. Жалма абгай Номин абгай хоёрнай 28 метр

Августын 16. Үсэгэлдэрынь бүхэлү үгдэрөө ошохо болихооо хүлээһэн бидэ одоошые самолёгто билегтэй боложо, Хайлаар хото руу ницдэббди. Бээжэн хотодоо ябахадаа, маншье һайнаар угтаһан энэ хотодо «Баяртай, Бээжэн!» гэхэн үгэнүүдые сэдхэл соогоо хүн бүхэн дабтаһан байха... Иигэжэ хахаг гүрэн түрын үертэ абтааг байһан үегэ Бээжэн хототой танилсаха золтой зон байбабди гэжэ гансал Буряад ороноо бусалһан хойноо мэдэрнэбди. Хэды сагай үнгэрөөшые һаа, гайхалтай аяншалгаа дурсан - дурсан ябахабди даа гэжэ эгидэжэ. Хитаг ороной Бээжэн хотын зурагууд үшөө оло дахин

Августын 7. Ула замдаа уудаагахи гэжэ зориһон газарнаа бүхэдэлхэйн аяншалгаһадаа «Хитаг-ли Мекка» - Бээжэн хото (Пекин). Харин гүрэнээр ехэ кер эхилэхэй, олон гол мүрэнүүд халижа, эрьсөөгэ гарааг, Хитагта шюулаа байдал тогтожоо. «Меккадэ» хүрэхэний тү, али үгы тү?

Удааншье болонгүй мавзoleyгэ орожо гараабди.

Гарахадамнай, урдамнай аргегүй үндэр гоё хитаг үүдэн байба. Ойлгоһоннай, хаанай ордоний зүүн - баруун ханануусайнь зариманиинь задалагдааг, талмайга газар гаргажа, энэ үүдэниинь лэ үлэхэй. «Тэнгэриин амгаланай үүдэн» гэжэ нэрлэбди.

Удаань хаанай ордон гэхэн музейгэ эрээббди. Үнөөхил Тяньаньмин дээрээ, хойто тэндэһээ эхилдэг 30 гаран гоё оройтой байһангуудтай, һайханаараа Санкт-Петербургийн Эрмитажһаа дутахагүй «Шюуса хотоор» алхалбабди. Энэ XIV зуун жэлһээ байгуулагдаһан «шюуса хотодо» юрын хүнүүдэй шагаһааршые бэшэ байһан юм. Хаанай «шюуса хотын» онсо ажабайдал тухай ямаршые мэдээсэл гарадаггүй байгаа.

Хаанай хорлуулаһаан ацдаг дээрэһээ юм тү, ордонийгоо ямар байһанда тэрэ нойрсоноб гэжэ эндэхи нэгэшые ажаһууша мэдэргүй байһан юм гэлсэдэг. Энэ «хотые» үлгэр домогто хото гэжэ нэрлэмээр.

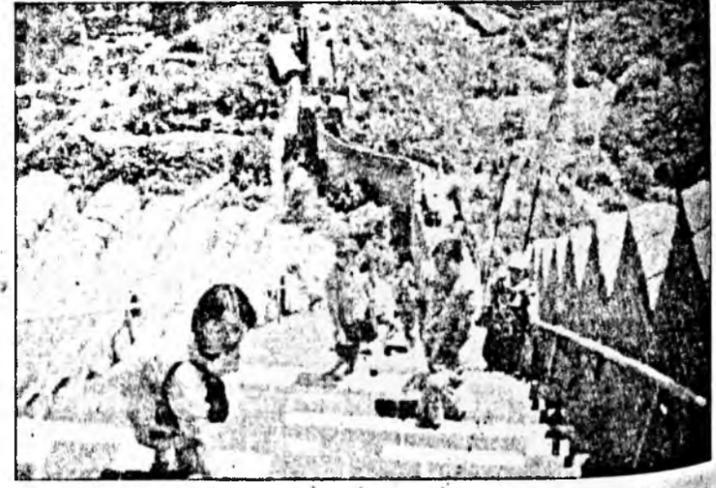
Тишхэдэ урагшаа, баруун тээшээ, зүүн тээшээ үүдэний саана үүдэн, саашаа үшөө үүдэн гэхэн шэнги байгуулаһан энэ ордон. Хаанашье хара, үнгэтэ

һуухадамнай аадар ороһон аад, гараһамнай үнөөхил бүгшэм, бороо үгы байһандал. Иигээд лэ Бээжэндэ түрүүшын үдэрнай дүүрээб.

Августын 13. Бээжэн хото ерээд, Хитадай хүлдэ тэмдэг - Сагаан хэрэм (Белая китайская стена) хараагүй һаа, Хитаг ерээгүй шэнги юм ааб даа. Хоёрдохи үдэрөө энээндэ зориулабди. Сагаан хэрэм хотодоо час соо ябаха газарта байжа, бидэ 2 жаахан автобусуудта һуубабди. Уданшьегүй сонхимнай саагуур тоор жэмэсэй (персик) сэсэрлигүүд үнгэржэ эхилбэ. Тойроод ганса шулуута хадагууд. Хадын шулуугаар ямар нэгэ наришхан модоод элбэгээр ургаһай.

Гэнтэ нэгэ гогирходомнай, хадын оройгоор зурһан хэрэмэй ханануудын харагдашаба. Наһа үеэрээ Буряад ордонго байһан намга Сагаан хэрэм гээшэ һанаандамни хаа холын юмэн шэнги үзэгдэдэг һэн. Тишхэдэ энэ ханые сэхэ талын дунда баригдahan гэжэ һанадаг байгаа. Иймэл даа: 100 дахин дууланхаар, 1 дахин хараһан дээрэ гэхэн арадай сээһн үгэ. Энэ хэрэм анха үегэ хойто тээһээ гобтолхо

хотаа гэхээр байба. Иигэхээр үдэрнай дүүрэхэ сагтаа дүтэлбэ. Жалма абгай Номин абгай хоёрнай 28 метр

үндэртэй, нэгэл заңдан модоор бүтээһэн Майдар бурханда мүргүүлэхэ һанаатай маанада Бээжэнэй гасанда асархадань, 4 сагта хаагдаһан байба. Зай, яахаб даа, үгы хадаа үгы... Унахаар эсэхэн бидэнэр буулаада ержэ амарбабди. Августын 14. Угловгүйр манай догоодо, бусаха поездуудтай үерэй түлөө августын 25 болотор ябахая болибо гэхэн мэдээсэл

зүүдэндэманай эрьхэ байха... Баярма ЦЫРЕНДОРЖИЕВА, БГУ-гай багша. ЗУРАГУУД АЭЭРЭ: Тяньаньмин талмайга, Мао Цзедуний мавзoleyн урга; Иймэл уудам тала...; Сагаан хэрэм өгдэ абирхада. 1998 он.

Августын 12. Хари гүрэнөөр ябахада, эгээл хүндэ юумэнуудэй нэгэн - хэлэ мэдэхгүй. Тиимэхээ маншье

Буурал түүхын хургаалһаа

ЭЗЭН ЧИНГИСЭЙ ЭРХИМ АНДАНАР

Монгол туургата арадуудта «анда» гэнэ найхан үгэ бии. Энэ үгые «нүхэр» гэнэ үгэтэй адлиджа болохо. Тийгэбшье Монголой түүхэнэ, уран зохиолһоо абажа харахада, анда гэдэ элдэб обог аймагуудай ударидагшадай хоорондо байгуулагдадаг сэрэгэй болон улас түрын холбоо гэнэ үргэн удха тэмдэглэнэ.

«Монголой нюуса тошодо» Есүгэй - Ван хаан, Чингис - Ван хаан, Чингис - Сэнгүм гэж мэтэнэр анда боюлсожо, сэрэгэй болон улас түрын холбоо үеһөө үедэ дамжуулан, хариин дайсангай хамтаран тэмсэжэ байһыень харанабди. Тиймэһээ анда болохо гэшээ эбэй ёһоор хэлсэжэ, эсэгэ - хүбүүн болохые, аха - дүү болохые хэлэнэ гэшээ.

Тийхэдээ анда болосохо ёһо ямар байгаа гэжэ хаража үзэе. «Монголой нюуса тошын» 116 дугаарта иигэжэ (хэлэгдэнэ: «Тэмүжин Жамуха хоёр Хорхонагай хүндидэ нилэн буужа, эртэ урдань анда болосоһоноо дурдажа, дотороо улам эбтэй болоё гэлсэбэ. Анха урдань анда болосоһодоо, Тэмүжин 11 наһатай байһан юм. Тийхэдэ Жамуха иэгэ гуранай шагайе Тэмүжиндэ үгэжэ, Тэмүжин нэгэ шудхамал шагай Жамухада үгэжэ, Онон голой мульһэн дээрэ шагалзан наадажа, анда болосоо бэлэй. Тэрэнэй хойто хабар Жамуха буруугай хоёр эбэрые няагаад, нүхэлжэ хэн дүүта гуршала Тэмүжиндэ үгэжэ, Тэмүжин арса модон булсуутай годлиёо Жамухада үгэжэ, анда болосоһон байна. Харин гурбадахи удаагаа анда болосоһодоо, Тэмүжин алтан бүһээ Жамухада бүһэлүүлжэ, эрмэг халпоунаа унуулжа, Жамуха харюудан алтан бүһээ Тэмүжиндэ бүһэлүүлжэ, эбэртэ эшэгэн сагаан морёо унуулан, хаглагар модон доро найхан хурим үйлдэжэ, хүни унтахадаа, нэгэ хүнжэлдэ орожо хоноһон юм.

Мүн анда болосохо үшөө нэгэ ёһо тухай хөөрөө. Чингис хаан Ван хаанда элшэ эльгээжэ, тэрэнэй урбалта тухай асуухадаа, иигэжэ хэлэнэ: «Хаан эсэгэмни, би ямар хэрэгтэ буруутажа, шүүн сухал хилэн хүргэбэ гэшээбид? Буруушаан хилэгнэнэн ушараа хэлэжэ

үгыт?» гэхэдэнэ, Ван хаан ехэтэ гэмшэжэ, «энээнһээ хойшо Тэмүжин хүбүүгээ муугаар сэдхэбэл, энэ мэтэ шуһаа урадхахаб» гээд, шэгшы хурганайнгаа үндэгыг хутагаар хадхан, шуһаа гоожуулан, амһарта соо хэзэд, «хүбүүндэмни үгэ» гэжэ эльгээһэн байһаа.

Тийгээд байхадаа, шагай, гурша, морин, шэгшы шуһан, нэгэ хүнжэлдэ унталга гэхэ мэтэ анда болоһоной тэмдэгүүд болоно гэжэ элирхэйлбэ гэшээбди. Шагай гэшээ бата бэхи байдалай эхин, гурша, годли - дайсанһаа хамгаалха зэбсэг, морин - монгол хүнэй үнэн нүхэр, шэгшы шуһан - эб найрамдалаа алдабал, алуулхын тэмдэг болоно. Тийхэдээ анда болоһодоо, хараһан юумээ андалдадаггүй, харин дайсангай хамтаран тэмсэхэ зүйлнүүдээ солилдодог байгаа бшуу.

Анда болоһодоо, ямар тангариг үгэлсэдэг байгаа гэжэ хаража үзэе даа. Чингис хаан Ван хаан хоёр Туул голой шугыда эсэгэ хүбүүн болосоһодоо иигэжэ хэлсэһэн байна: *Харин дайсангай тулахадаа, Хамта нилгэжэ байлдаа. Хадын гүрөөһэ аблахадаа, Хабсаржа, нилгэжэ ябаа. Хорото могойн хэлэнэй Хоорондомнай хурдуулжа, Хоб жэб оруулбал, Холодожо халангүй, харин Хоёр нюураар ушаржа, Хор шарыень таһалжа байа.* Тэмүжин Жамуха хоёр иигэжэ хэлсэбэ:

Алибаа хүн харилсан Анда нүхэд болособол, Ами бээдэ Арша боложо, Али алиндаа Тушгэ боложо Амраглан ханилха ёһотой. Ушөө нэгэ жэшээ хануулаа. Есүгэйтэй Ван хаан анда болоһодоо, «хүргэһэн гүһыешни урагай ураг хүртээрөө мартангүй, ашыешни

харюулхыемни тэнгэри газар хоёр хараг» гэжэ тангариглаһан байна.

Зүгөөр үгэһэн тангаригаа эбдэхэ ушарнууд али олон болодог байгаа. Жамуха, Ван хаан, Сэнгүм гэгшэд Чингистэ үгэһэн үгээ эбдэжэ, тэрэнэй урдаһаа дайгаар бодоо хэн гэжэ мэдэнэбди. Тийгэжэ тэдэнэр өөрынгөө бөөлжэһэн бөөлжэһы дахинаа долёһонтой адли үйлэ хэрэг үйлэдөө хэм шүү. Тийхэдэншье Чингис «ангийн замаар ябаашье һаа, анда нүхэдни бэлэйт, дахинаа ойртожо нүхэсэе, мартаһанаа хануулжа, унтаһанаа хэрюулжэ ябая» гэдэг бэлэй. Мүн Чингис үсөөн болобошье, олонһоо дутахагүй, муу болобошье, найһнаа дортохогүй гэжэ ехэтэ оролдодог байһан юм. Тийгэжэ бодожо байхадань, тэрэнэй анданар байд гээд лэ эбэйнгээ хэлсэе таһалдаг хэн. Тийхэдэнэ Чингис хаан Ван хаанда «Уйгар нюотаг ба Тангад газараар тэнэжэ, табан ямаа һаажа, үл залгажа, тэмээнэй шуһа ханажа, хоолложо, ганса соохор халюун моритой ерэхэдэшни, үлдэхэ үдэртэтнай тэжээжэ, үншэрхэ нарадатнай үмгэлжэ байгаа бэлэйб» гэжэ урмаа таһаран мэдүүлбэ. Чингис хаан Ван хаанай үхэн үхэтэр жэнхэнэй хүбүүнһын мэтэ үнэншэ сэхэ байһан юм.

Гэбшье Чингис хаанда үнэн нүхэд олон байһан гэшээ. Тэдэнэй тоодо Мухулай, Зэлмэ, Боорчи гэхэ мэтэнэр ороно. Саашан тоолобол, Сорхон Шар, Сүбээдэй, Зэбэ, Тагатынга, Борохул гэгшэд аха дүү мэтэ аян дайнда, аба хайдагта, амидарал тэмсэлэй замда заяа хубияа нэгэдүүлэн ябаа бэлэй. Үнэн нүхэсэл гэшээ Чингисэй туйлаһан илалтануудай нэгэ үндэһенинь мүн болоно. Эгээл тиймэһээ «хүүдэрһээ ондоо нүхэргүй, хүүлһээ ондоо ташуургүй» байбал, ямар илалта туйлагдахаб даа.

Ехэ хаанай үнэн нүхэд «түрэхын хамта түрэлсэжэ, үдэхын хамта үдэлсэжэ», «нойтоңдо хамта норожо, хүйтэндэ хамта хүрэхэ», «алалсаха үдэр амьяа хайрлангүй ашалжа», «харайхада хүл боложо, хазайхада түшгэ боложо» ябаһан намтартай. Эгээл тиймэһээ Чингис хаан үнэн

бодото нүхэдтөө «зүб ябадалыемни зүбшөөрэн тэдхэжэ, буруу ябадалыемни бусаан зогсоожо байгты» гэжэ хэлэдэг хэн.

Чингис хаан өөрыгөө ухаатай нүхэдээр тойруулаха гэжэ оролдодог бэлэй.

Наруул ухаанһаа үлүү Найн нүхэр байдаггүй, Мухаг хилэнһээ үлүү Мүү дайсан байдаггүй, - гэжэ хэлэдэг байһан юм. «Улаание хаража урбажа, шарые хаража шарбажа» байдаг хүнүүд эзэнээ заатагүй худалдан эдихэ гэжэ тэрэ мэдэдэг байгаа. Эгээл тиймэһээ Чингис эзэнээ худалдаһан хүндэ эрид шангаар хандадаг хэн.

Ядарһан сагта нүхэрэй шанарай танигдадаг хада өхө хаан анда нүхэдтөө шадабал үйлөөрөө, ядабал үгөөрөө тухалжа ябахые оролдодог байһан гэжэ түүхын баримтануудһаа мэдэнэбди. Нүхэсэл гэшээ мүнхэ наһатай байдаггүй, эгээл тиймэһээ тэрэнээ бадарааһын тула «анда найзындаа байд гээд лэ ошожо бай, тийгээгүй һаашни, зам дээрэшни хогой үһэн ургаха» гэжэ Чингис һайн мэдэдэг хэн. Ван хаантай, Жамухатай андынгаа харилсаа хэргээхэ гэжэ оло дахин оролдоһонһын мэдээжэ.

Эб найрамдал гэшын улаан шуһанһаа үнэтэй байһыень Ононой шугы соо болоһон нэгэ ушар гэршэлэнэ. «Аха дүүнэр һаяхан эжэлдэн найралдажа байгаа тула, миний түлөө ахамни бү муудалса» гэжэ мүрөө хаха сабшуулан Бүрибох Чингис ахадаа хэлэе бэлэй.

Эзэн Чингисэй эб найрамдал тухай хургаалые хойто үеын монголшууд мартажа, байгуулаһан түрмөн бутаруулжа, баялгэ нюотагынь хооһолжо энэ ерэн түүхэтэй. Саашадаа монгол туургата арадуудай эб найрамдалаа нангинаар сахин ябаагүй бол, үшөө юнкэй болохые үһэтэ толгойм мэдэнгүй.

Дондок БАЛЬЖИНИМАЕВ.

ХАНИ НҮХЭСЭЛ, ЭБ НАЙРАМДАЛ ТУХАЙ (Гунгаажалцанай «Эргэниин сан субашигһаа»)

- 12. Ухаа муутан эб эе эбдэрэн химаралдабал, Оюун түгэдээр мэргэн аргаар амаржуулагдаха. Уһа мүрэнэй булангираар зүдэр болоһыень Уһые тунгаагша шандаманяар тунгалаг болгохо мэтэ.
- 26. Үргэлжэ хэнгэйшье болобол ханилжа шадаха ба Унхоор эб эеһин оложо яабал, сэсэн болоно. Өөртэйнь зохихо харьяатантай ханилхын тэдыхэн Үзэбэл адагуусандаһые байдаг бэшэ гү?
- 41. Ургамал модоной мүшэрэй бүхыһенинь - жэмэстэйн тэмдэг, Уран эгшэгтэ тугасай номгониинь - үдэһинь найханай тэмдэг, Ухаатай агта мориной номгониинь - хурданайн тэмдэг, Угтаа һайн шанартай дээдын номгониинь - мэргэнэй тэмдэг.

- 45. Һайн муу хоёр хүндэ тон адляар туһалбал, ханажа хойтодоо ашыень харюулхань адлигүй. Һайн муу хоёр газарта нэгэл сагта тарья тарихада, һайтар ургажа, болбосорхонь ехэ илгаатай мэтэ.
- 82. Хэнтэйшье ханилбал, мүн тэрэ хүнөө мууда бодохо, Хэтэрхы мэргэдтэй ханилбашые, багаханш эрдэм абахагүй, Хээзэдэ заһархагүй муу хүн уһанай шүүр мэтэ Хэрэггүй мууень абажа хоороод, һайниинь алдажа орхихо.
- 101. Балмад муу хүнэй һанаан ябадалууд тухай Баһал хэлэхэ юумэн маша олон болобошье, Баһанай худагые уудалбал, улам үмхэй үнэр гутаха мэтэ, Балбайһан бөөлжэһы амсабал, улам жэгшүүритэй мэтэ.

- 113. Үнэн һайн номшондо бусадай хорлол - дээшэлхын нүхэсэл, Үтэли муу хүндэ бусадай хорлол - доройтохын нэмэри, Үльгэрлэбэл, түймэрэй галда хүсэтэ һалхин ушарбал - һүжэрхын нүхэсэл, Үлүүхэн зулада тэрэ һалхин тудабал, унтархын шалтагаан.
- 128. Агуу һайн хүнтэй эдэхэнь хилбар, эбдэрхэнь бэрхэ, Адхагтай муу хүнтэй ханилхань бэрхэ, хахасахань хилбар, Адлидхабал, модо отолхонь бэрхэ, няхань хилбар, Алимд нүүрһы хэмхэлхэнь хилбар, залгахань бэрхэ.
- 145. Башата хуурмагшанай дэмы һайхан үгэлхэнь, Баясуулхын тула бэшэ, хэрэгээ бүтээлгэхын арга. Балмад шара шубуунай дэргэдэ ерэжэ энэхэнь, Баярлаһандаа бэшэ, муу ёро хэхын тэмдэг.

- 146. Хара һанаатан эхиндээ зөөлэн үгөөр хууража, Ханилжа даһан сагтаа мэхэлжэ хосороохо. Хара нүгэлтэ заһаһашад хахуулида мяха үлгөөд, Хууража мэхэлэн олон заһаһа алахатай адли.
- 165. Һайн ухаатай, мэргэн сэсэн хушые һаа, һанал муутай, хоротой болоболнь, ханилжа болохогүй. Һайн шандамани орой дээрээ хэлһэн хорото могойе һанаа амар үдэртоо хэжэ болохогүй.
- 166. Адаг муу гэрэгнтэй амар ябажа болохогүй, Адхаг ехэтэй нүхэртэй удаан ханилжа болохогүй, Уур муутай дошхон хаанда ходо этигэжэ болохогүй, Аюул хоротой арьятанай ойдо амгалан һуужа болохогүй.

«Аласай холбоон - 98» гэхэн конкурсно

ТАБИН ЖЭЛДЭ-ЭРДЭМЭЙ ЗҮРГӨӨР

Байгша оной сентябрь нарада Буряадай гүрэнэй университетэ боложо үнгэрхэн уласхоорондын эрдэмэй - практикаческа конференцигэ бүхы дэлхэй дээрэ мэдээжэ болоһон эрдэмтэн, академик, педагогикын эрдэмэй доктор, профессор Петр Родионович Амутов эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, гүнзгий угхатай элдхэл хэһэн юм.

Манай республикада эрдэм хуралсалы шэнэ шатада хүргөөхэ хэрэгтэ академик Амутовай оруулан хубитань тон ехэ гээшэ. Тэрэнэй үүсхэлээр, туһаламжаар Росси гүрэн соо түрүүшынхөө Улаан-Үдэгэ мнай политехническа лицей, инженерно-педагогическа колледж, бэлитэй үхибүүдые хургаа лицей-интернат, хүдөөгэ - Хэжэнгын аграрно-үндэрхэтэй лицей, Онохойн техническэ лицей гэхэ мэтэ шэнэ түхэлэй хургуулинууд эмхидхэгдэжэ, мүнөө тэдэнэй тоо хорёод гаран болонхой.

Гурбан жэлэй саада тээ Улаан-Үдэгэ мнай Буряадай гүрэнэй университет нээхэ хэрэгтэ Петр Родионович хамсыгаа шаман оролдожо, туһаламжа хүргэһэнхөө олонго мэдээжэ ха юм.

Академик Амутов манай республикада педагогикын эрдэм ухаанай хүгжэлтэдэ хубитаяа ехээр оруулаа,

мүнөөшье оруулан заандаа. хүүлэй арбааг гаран жэлэй туршада манай республикаһаа педагогикын эрдэмэй докторой диссертаци хамгаалагшадые нэрлэбэл: Буряад Республикын хуралсал ба эрдэм ухаанай министр С.Д.Намсараев, Буряадай гүрэнэй университетэдэй ректор С.В.Калмыков, БГУ-гай педагогикын кафедрые даагша Г.Ц.Молонов, БГУ-гай буряад хэлэнэй филологин кафедрые даагша Э.Р.Рагнаев, БГУ-гай математикын кафедрые даагша М.Н.Очиров, Буряадай филиалай ахалагша эрдэмтэн Б.Б.Батоев гэгшэд. Үшөө тиихэдэ педагогикын эрдэмэй кандидатүүд С.Г.Дугаров, М.Н.Мангадаев, Ж.С.Сажинов, Г.А.Тармаев, Н.К.Елаев, Б.Д.Санганов гэгшэдтэ профессорой нэрэ зэргэ олгохо хэрэгтэ Петр Родионович хабаадалсаһан байха.

Профессор Амутовай хүтэлбэри доро хамтадаа зуугаад, тэдэнэй тоодо манай республикаһаа хорёод гаран хүнүүд педагогикын эрдэмэй кандидатдай диссертаци хамгаалаһан.

Профессор Амутов аяар табяад жэлэй туршада Москва ниссэлдэ ажаһуугаашье наа, түрэл

тоонто Хохорск (Бөөхоной район) нютагаа, Хорин дунда хургуулида заалгаһан багшанараа: А.В.Булгадаев, А.Р.Амтובה, И.Г.Дагуев, С.И.Хасагаева болон бусадые; Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Хэжэнгын дунда хургуулин директорэй тушаалда хүдэлхэдөө, (1945-50 онууд) математикада хургаһан шабинараа (тэдэнэй дунда эрдэмэй 5 докторнууд, хорёод эрдэмэй кандидатүүд), Буряадай багшанарай мэргэжэл дээшлүүлдэг институтта (1950-54 онууд) хамта ажаллаһан хүхэдөө: А.П.Чайванова, К.А.Озоев, А.Б.Никоров болон бусадые мартангүй, зүрхэндөө дулаанаар һанажа ябадаг лэ. Буряад Республикын

Правительствын тогтоолой үндэһөөр педагогикын эрдэмэй хүгжэлтэдэ хубитаяа ехээр оруулан эрдэмтэдтэ академик Амутовай нэрэмжэтэ шап жэл бүри баруулагдаха дүрим баталагдаһан байгаа. Тус тогтоолой үндэһөөр олон жэлэй туршада эрдэм хуралсалы шухала асуудалнууд аар шэнжлэгнүүдые хэжэ, эрхим һайн хүдэлмэринүүдые бэшэжэ хэблүүлһэнхөө түлөө педагогикын эрдэмэй доктор, профессор Г.Ц.Молонов филологин эрдэмэй доктор, профессор Б.И.Рассадин хоёр академик Амутовай нэрэмжэтэ шанда хүртэһэн түүхэтэй мүн лэ байна.

Эрдэмтэн П.Р.Амутов педагогикын эрдэм болон хуралсалы шухала асуудалнуудаар аяар 345 хүдэлмэри бэшэжэ, хэблүүлһэн алдартай юм. Ганса Москвада бэшэ, харин СССР-эй байхада, РСФСР-эй 30-аад гаран областнуудта, бүхы союзна ба автономито республикануудта, Европын социалист гүрэнүүдтэ, Америцэдэ, Англида, Францида, Италида, Германида, зүүн зүгэй гүрэнүүдтэ: Монголдэ, Хитагта, Япондо, Корейдэ, Вьетнамда болон бэшэшье

гүрэнүүдтэ олон хэһэгээр тэдэнхөө хэблэгдэһэн түүхэтэй.

Манай республикын эрдэмэй болон хуралсалы хүгжэлтэдэ габыятай байһанайнгаа түлөө Петр Родионович «Буряад Республикын эрдэмэй габыята ажал ябуулагша», «Буряад Республикын габыята багша» гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэһэн намтартай.

Наһанай нүхэр Глафира Николаевна оорынгоо нүхэртэл эрдэм ухаанай орёо зүргэ шэлэһэн намтартай: педагогикын эрдэмэй доктор, профессор, Үндэһэн яһатанай эрдэм хуралсалы шэнжэлдэг Институудта гушаад гаран жэлдэ ажалладаг. Манай республикада эрдэмтэдые бэлдэхэ талаар ехэ оролдожо гаргаһан, мүнөөшье гаргаһан. Докторой диссертаци бэшэхэдэ, намдашье туһаламжа хүргэһэн байха. Үшөө тиихэдэ Глафира Николаевна кандидатдай диссертаци хамгаалаһан арбаад хүнүүдтэ туһа хүргэһэн юм.

Түгэсхэлдөө Петр Родионович Глафира Николаевна хоёрто ута наһа наһала, олон жэлдэ амгалан тайбан ажаһуухынь халуун зүрхлнөө юрөөнбди.

Педагогикын эрдэмэй доктор, БИПКРО-гой профессор Дамшин ОШОРОВ.

«Гуа-сэсэн хатан-98» гэхэн конкурсно

«МҮНХЭ ТАНАЙ НУРГААЛҺАА МҮШЭН ХОДО САСАРҺАЙ»

Дороһоо үдэжэ, улаан бургааһан мэтэ уржажэ ябаһан эдир залуу үетэн гансахан лэ өөрынгоо эрэ бэрхээр, шуран мэргэнээр үнэн бөөэ бэлэжэ, мүнхэ наранай тула элшин хүсөөр наһанайнгаа нангин замые элирүүлдэг бэшэ гэжэ бидэ бүгэдэ һайн мэдэһбди.

Миний наһанай харгы замда тусгаар һуури эзэлһэн оюун бэлитэй Намжил Бальжиновна Малаиханова багша тухайгаа сэдхэлэй һайхан үгэнүүдээр бэшэхэ гэхэн ехэ хүсэл намда үнэ саһаа бии юм.

Намжил Бальжиновна болбол намда анха түрүүшынхөө үзэг бэшэг, тоо бодолго зааһан, түрүүшын аялга дуунда, шүлэгтэ хургаһан, түрэл хэлэндэмни дурлуулһан энэрхы сэдхэлтэй эжы мэтэ багшамни болоно.

Сыпылма эгшэтэеэ һайндэрэйхээр хубсалһан, ехэ баяртайнууд, хоюулаа хүтэрэлдэхэй хургуулин богоһо алхажа ороходомнай, сэрбэрхэн шарайтай, саб гэмэ нарин үндэр тэгшэ бэстэй, мийһэрэд гэхэн хурса харасатай эхэнэр урин һайхан үгэнүүдээр утган байгаа бэлэй.

Миний зүрхэн - хонгохон, Миний жэнгириэ - хонгорхон, Мэнэл хэһээлдээ орохон гү? Миньһэн багшатай ушархам гү? Миний сэдхэл - сэлмэгхэй, Мэһээни согтой, һэргэгхэн, Мэдэгдээгүй үзэг шудалхам гү? Мэдэсын далай руу тамархам гү? (Г.Базаржапова)

Намжил Бальжиновна одоол ульһатайгаар, оролдогшад баритайгаар хэһээлнүүдэ үнгэргэдэг һэн. Түрүүшын багшынгаа нюдэ руу хараһан, хэлэһэн үгэ бүхэниень анхаралтайгаар шагнаһан эдир бишыхан бидэнэрэй - нэгэдэхэ классайхидай һонюуша сэдхэлые Намжил Бальжиновна ходоо ханаадаг, баясуулдаг бэлэй.

Һайн сэгнэлтэнүүдые абажа, октябриянууд болодо, удаань Шэнэ жэлэй һайндэртэ костюмуудые бэлдэһэнээ мартадаггүйб. Багшатаа хэды оло дахин байгаалда гараа һэмбибди.

Наһанайн сэрбэр сэхэ харгы Саяан уулын хормойдо оршоһон Таблангууд нютагһаа эхитэй. 1934 ондо дунда шадалтай айлай бүлэдэ түрэнэн юм.

Басагаа хүнэй тухай болгохын тула аба эжынь нилдээ оролдоо. 1952 ондо Хяагтын багшанарай училищида орожо, 1956 ондо тэрэнэ амжалтатайгаар дүүргэһэнэй һүүлээр, нютагаа бусажа, Галбайн дунда хургуулида эхин классуудай багшаар ажаллаһан намтартай. Эрхим шабинарын гэхэдэ, Буряадай арадай уран зоһолошо, СССР-эй арадай депутат байһан, мүнөө «Буряад үнэн» газетын ахмад редактор А.Л.Ангархаев, СССР-эй болон Росси габыята тренер В.М.Сыдеев, Росси габыята тренер

В.С.Ивахинев болон бусад юм.

1964 ондо Таһархайн эхин хургуулин директорээр томилогдожо, 1978 он хүрэтэр энэ уялга дүүрэн дүүргэ һэн. Тэрэл ондо Таһархайн эхин хургуули найман жэлэй болгодоһон байна.

Түрэнэн дайдатаа хүйһөөрөө холбоотой эдир үхибүүдэй гэнэн хонгор сэдхэлые энэ бумбэрсэг дэлхэйн эди шэдитэй танилсуулан холбохо, эрдэмэй үүдэ нээхэ, түрэл тоонтодоо мээхэйгээр хүмүүжүүлхэ гэхэн гол үүргээ саашан үргэлжлүүдээ. Наһанайнгаа амаралтада гаратараа, 35 жэлэй туршада таһалгаряагүй энэл хургуулидаа ажаллаа.

Амжалтатай хүдэлһыень олон тоото шагналнууд, Хүндэлэй грамтанууд гэршэлнэ. Намжил Бальжиновнагай энгэртэ «Аркалай ветеран» гэхэн медалиин хажууда олон хүүгэдые үргэһэнэйнь гэршэ - «Медаль материнства» харахат.

Энэ олон жэлнүүд соо Намжил Бальжиновнагай хэһэн ажал, үхибүүдтэ хэлэһэн, зааһан хургаалын шабинарайн зүрхэ сэдхэлдэ үлэнхэй.

Илангаа буряад хэлэнэй уянгата һайханиень, уран нугархайе, урданай ёһо заншал ба хүнэй уг гарбал тухай хурагша бүхэндөө ойлгуулхын тула ехэ оролдоһон лэ багша.

Би дуратай багшынгаа эшшбүгээр буряад хэлэ бэшэгэй багшын мэргэжэл шэлэжэ, ажалайн баян дүй дүршэлдэ түшэглэн ябанаб. Багшадаа доро дохин, иигэжэ хүсэхэ байнаб:

Мүнхэ танай хургаалһаа Мүшэн ходо сасарһай, Нангин нэрэнтэй бидэндэ Наран боложо мандаһай! М.ШОЖОЕВА.

«ДАЛИТА МОРИЁ ОРХИНГҮЙ...»

Доһон үрэг хургажа үзэ, Дэлхэйн баяныге абажа ойнобо, Буладай хатуус

туршажа үзэ, Буряад нэрэ дэрэ үргэ! Энэ ехэ удаа шаһартай гүнзгэ бодолтой шүлэг минни тоонто нютаг. - Түхэнэй аймагай Далахай гөсхондо ажаһуудаг нэстесса Екатерина Шенхорова бэшэһэн юм.

Екатерина Дамдиновна дүшэн наһанайнгаа дабаа дабажа ябана. Далаад онһоо эхилдэ, түрэн буряад хэли дэрэ шүлэг бэшэжэ эхилдэ Далахайда дунда хургуули дүүргэжэ, хүдөө ажахын институтта экономика факультеттэ орожо, бухтангер мэргэжэлтэй боложо, нютагаа бусажа эрээ бэлэй. Екатерина Шенхорова түрэнэн дайда тухайгаа нигэжэ бэшэ:

Долоон Муцаргынгаа хормойдо, Долито Эрхүүтэй хойнохоно Долоогоно, үлэр, мойһоор Далаан байһан Далахайминни.

Екатерина Дамдиновна Буряад Республикын олон газар нютагуудые үзһэн тухайгаа нигэжэ хоордэг:

«Нэгэдэхэ күрэдэ бүлэг соомнай олон аймагуудай түдөөлгөншэд байхалаа гадна Агын, Эрхүүтэй үхибүүд хуралдаг һэн. Бэе бэеынгээ түрэнэн нютаг ошожо үзэхэ ёһотойбди гэхэн шиндхэбэри гаргаа һэмди. Бултаһанайнгаа тоонто нютаг ошожо танилсаа һэмди.» Эгэл гоё, үзэхэлэгтэ дайдын хаанаб гэжэ асуухадамни:

Саяан хадын сарьдаг уулаар Сагаалхилһан Сагаан-Уһазини. Сарюун дэлхэйн Сагаан эдэ Салидуулан Далахайминни, Арад зоноо хүндлэһэн Аба һайхан Далахайминни, - гэжэ харюусаба.

Екатерина Дамдиновна урихан шарайтай, сэрбэр сэдхэлтэй, һайхан һанаатай, илдам зоолонгобари зантай хүдөөгэй юрын дэ хонгор гэжэ һанахаар. Тэд шүлэг үгэнүүдые танилсаа болобоһон, тайхахаг, ямар гүнзгэ философско удхатай шүлэгүүд бэшэжэ ойножо, дабгажал ябахадурантай хүрэхэ гэжэ һанаһанб.

Долоо доротоходом, Дороһоом үрөөни. Дулаан амисхалаар Дүлһем һэргэгэһи. Дали нэмэжэ,

Дэлгэм гатааш Дэлхэйн һайханшье Дулаан үрөөни.

Найма нарагахадам, Намтава юундэ үшөөни? Намтава нигэжэ Наратуулан аад, Наһанайн гансам, хаанаһини?

Нэхэжэ шамая асархамни.

Екатерина Шенхороваай шүлэгүүд соо ипаг дуранай аялга үргөнөөр эдэлжэ, уянгата мүнүүд олон:

Шамтава ганса золгоһон аад,

Шууриһанай гэнгэ бордоһон хүлэһэндэ Шэрэһэн буладай дэһээ

дэлбэрэн шэдэршэлэ, Шэнгэ артын шамга хүсэлдэ абтаһанда Шэнхонин зүрхэмни Морин хууртала Шүдэгшынэ зоһолнууд соо дүрбэй мүнүүдтээ бүридэһэн гүн удхатай шүлэгүүд бии.

Хэһэн хэгэд Хэлһэшье үшгэй Эжы аба, эжэ ганса Эхнэ дуран - Эхэ орон. Үшөө нэг ишын баһал һонирхон түрүүдтэ Харамтай: нүхэр гүһэмни Хадар тэдэһэн сууриан бэйгаан, Дурлаһан цамгайе ойноо үй Дуугай хоһон гала байгаан.

Екатерина Шенхорова ажабайдал үзэн дээрэн үзэжэ, тэрэнэй дүнгэ философиго удхынь ойлгон абажа, зоһолнууд соогоо харуула оюун бэлитэй, сэгэн ухаатай, хурса гуурһатай хүн. Мүнөө Екатерина Дамдиновна Далахайн дунда хургуулида бухтангерар хүдэлжэ ябана. Тэр бүчэдөө, айл аймагта хүндтэй, туһатай, томоотой, табан үхибүүдэй эжы - золтой жаралтай эхнэр. Буряадай эндэ дурдаха һанаатайб:

«Саһалдаа далига морие орхингүй, улам дэһээ нигэжэ, оюун бэлитэ хурсалхан биһынь нэстесса Екатерина Шенхоровада хүсэ!»

Антонина УБУШЕЕВА, Буряадай гүрэнэй университетэй 2-дохи курсын оюутан.

с 19 октября по 25 октября 1998 года

19 ОКТЯБРЯ, ПОНЕДЕЛЬНИК	20 ОКТЯБРЯ, ВТОРНИК	21 ОКТЯБРЯ, СРЕДА	22 ОКТЯБРЯ, ЧЕТВЕРГ	23 ОКТЯБРЯ, ПЯТНИЦА	24 ОКТЯБРЯ, СУББОТА	25 ОКТЯБРЯ, ВОСКРЕСЕНЬЕ
<p>ОРГ</p> <p>До 16.00 - Профилактические работы</p> <p>16.00 Новости</p> <p>16.15 Новые приключения Синдбада</p> <p>16.50 Звездный час</p> <p>17.30 До 16 и старше...</p> <p>18.00 Премьера сериала «Жестокий ангел»</p> <p>19.00 Новости</p> <p>19.15 Угадай мелодию</p> <p>19.45 Час пик</p> <p>20.10 Время и мы</p> <p>20.55 Премьера сезона. Русские тайны в сериале «На ножах»</p> <p>22.00 Время</p> <p>22.35 Сложной ночи, малыши</p> <p>22.50 «Горец»</p> <p>00.00 Взгляд</p> <p>00.55 «Борис Годунов» Сергея Бондарчука (до 03.35)</p> <p>РОССИЯ</p> <p>До 17.00 Профилактические работы</p> <p>17.00 - Мультфильм</p> <p>17.15 - «Позвоните Кузе»</p> <p>17.30 Первые поцелуи</p> <p>Бурятское ТВ</p> <p>18.00 Программа передач</p> <p>18.05 Буряад орон</p> <p>18.50 - Рек-тайм</p> <p>19.00 - Байгал</p> <p>19.15 - Парламент. Прямой эфир</p> <p>20.00 - Деловое время</p> <p>20.20 Рек-тайм</p> <p>20.30 - Республиканские новости</p> <p>20.50 - Реклама</p> <p>20.55 - Анонсы</p> <p>Россия</p> <p>21.00 - Вести</p> <p>21.35 Русское лото</p> <p>22.20 - Музыкальная комедия «Мы</p>	<p>ОРГ</p> <p>7.00 Доброе утро</p> <p>10.00 Новости</p> <p>10.15 «Жестокий ангел»</p> <p>12.15 Смехопанорама</p> <p>12.50 Домашняя библиотека</p> <p>13.00 Новости</p> <p>13.15 Вместе</p> <p>14.05 Детектив «Потерпевшие претензий не имеют»</p> <p>16.00 Новости</p> <p>16.15 «Новые приключения Синдбада»</p> <p>16.45 Счастливый случай</p> <p>17.30 До 16 и старше...</p> <p>18.00 Жестокий ангел</p> <p>19.00 Новости</p> <p>19.20 Угадай мелодию</p> <p>19.50 Час пик</p> <p>20.15 Тема</p> <p>20.55 «На ножах»</p> <p>22.00 Время</p> <p>22.35 Сложной ночи, малыши</p> <p>22.50 Фильм «Паспорт»</p> <p>00.40 Новости</p> <p>01.00 Футбол. Кубок УЕФА. 1/16 финала. «Динамо» (Москва) - «Реал-Сосьедад» (Испания). В перерыве 01.50 - Мультфильм для взрослых (до 03.00).</p> <p>РОССИЯ</p> <p>8.00 - Дорое утро, Россия!</p> <p>10.15 - Дежурная часть</p> <p>10.55 Товары почтой</p> <p>11.00 - Санта-Барбара</p> <p>11.45 Музыка, музыка...</p> <p>12.00 - Вести</p> <p>12.30 «Графиня де Монсоро»</p> <p>15.00 - Вести</p> <p>15.35 «Династия-2: Семья Колби»</p> <p>16.20 «Богатые и знаменитые»</p> <p>17.15 - Позвоните Кузе</p> <p>17.30 - «Первые поцелуи»</p> <p>Бурятское ТВ</p> <p>18.00 - Мультфильм</p> <p>18.15 Улгур</p> <p>18.40 - Рек-тайм</p> <p>18.50 К 80-летию ВЛКСМ. «Вчерашний день»</p> <p>19.30 Рек-тайм</p> <p>20.30 - Республиканские новости</p> <p>20.50 - Реклама</p>	<p>ОРГ</p> <p>7.00 Доброе утро</p> <p>10.00 Новости</p> <p>10.15 «Жестокий ангел»</p> <p>11.20 Взгляд</p> <p>12.15 В мире животных</p> <p>12.50 Домашняя библиотека</p> <p>13.00 Новости</p> <p>13.15 Вместе</p> <p>14.05 «Место встречи изменить нельзя». 1 сер.</p> <p>15.30 «Альберт - пятый мушкетер»</p> <p>16.00 Новости</p> <p>16.15 «Новые приключения Синдбада»</p> <p>16.45 Зов джунглей</p> <p>17.05 Детские анекдоты</p> <p>17.30 До 16 и старше...</p> <p>18.00 «Жестокий ангел»</p> <p>19.00 Новости</p> <p>19.20 Угадай мелодию</p> <p>19.50 Час пик</p> <p>20.15 Человек и закон</p> <p>20.55 «На ножах»</p> <p>22.00 Время</p> <p>22.35 Сложной ночи, малыши</p> <p>22.50 Футбол. Кубок УЕФА. 1/3 финала. «Локомотив» (Москва) - «Брага» (Португалия). В перерыве 01.50 - Мультфильм для взрослых. (до 03.30)</p> <p>РОССИЯ</p> <p>8.00 Доброе утро, Россия!</p> <p>10.15 Дежурная часть</p> <p>10.55 Товары почтой</p> <p>11.00 Санта-Барбара</p> <p>11.45 Музыка, музыка...</p> <p>12.00 Вести</p> <p>12.30 «Графиня де Монсоро»</p> <p>13.20 Старая квартира. Год 1971-ый. Часть 2-ая.</p> <p>14.30 Марьяна роца</p> <p>15.00 Вести</p> <p>15.35 «Династия-2: Семья Колби»</p> <p>16.20 «Богатые и знаменитые»</p> <p>17.15 Позвоните Кузе</p> <p>17.30 «Первые поцелуи»</p> <p>18.00 Вести</p>	<p>ОРГ</p> <p>7.00 Доброе утро.</p> <p>10.00 Новости</p> <p>10.15 «Жестокий ангел»</p> <p>11.20 Человек в маске</p> <p>12.00 Чтобы помнили</p> <p>12.40 Смак</p> <p>13.00 Новости</p> <p>13.15 Программа «Вместе»</p> <p>13.50 КВН-98. Полуфинал</p> <p>15.50 Домашняя библиотека</p> <p>16.00 Новости</p> <p>16.15 «Новые приключения Синдбада»</p> <p>16.45 Фильм-сказка «Король Дроздобород»</p> <p>18.00 «Жестокий ангел»</p> <p>19.00 Новости</p> <p>19.20 Джеммен-шоу</p> <p>19.50 Играй гармонь, любимая</p> <p>20.25 Здоровье</p> <p>20.55 Поле чудес</p> <p>22.00 Время</p> <p>22.35 Спокойной ночи, малыши</p> <p>22.50 Детектив «Тайна Карибского залива»</p> <p>01.05 Новости</p> <p>01.30 «Острозожетный фильм «Заложница»</p> <p>РОССИЯ</p> <p>8.00 Доброе утро, Россия!</p> <p>10.15 Дежурная часть</p> <p>10.55 Товары почтой</p> <p>11.00 Санта-Барбара</p> <p>11.45 Музыка, музыка....</p> <p>12.00 Вести</p> <p>12.30 «Графиня де Монсоро»</p> <p>13.25 Русская душа. Концерт мастеров искусств</p> <p>14.20 Марьяна роца</p> <p>14.45 Тысяча и один день</p> <p>15.00 Вести</p> <p>15.35 «Династия-2: Семья Колби»</p> <p>16.20 «Богатые и знаменитые»</p> <p>17.15 Позвоните Кузе</p> <p>17.30 «Первые поцелуи»</p> <p>Бурятское ТВ</p> <p>18.00 Мультфильм</p> <p>18.10 Видеофильм Читинской ГТРК. «Повесть о народе Бурта-чина»</p> <p>18.40 Дорога. Водитель. Пешеход</p> <p>19.30 Рек-тайм</p> <p>20.30 Республиканские новости</p> <p>20.50 Реклама</p>	<p>ОРГ</p> <p>7.00 Доброе утро.</p> <p>10.00 Новости</p> <p>10.15 «Жестокий ангел»</p> <p>11.20 Человек в маске</p> <p>12.00 Чтобы помнили</p> <p>12.40 Смак</p> <p>13.00 Новости</p> <p>13.15 Программа «Вместе»</p> <p>13.50 КВН-98. Полуфинал</p> <p>15.50 Домашняя библиотека</p> <p>16.00 Новости</p> <p>16.15 «Новые приключения Синдбада»</p> <p>16.45 Фильм-сказка «Король Дроздобород»</p> <p>18.00 «Жестокий ангел»</p> <p>19.00 Новости</p> <p>19.20 Джеммен-шоу</p> <p>19.50 Играй гармонь, любимая</p> <p>20.25 Здоровье</p> <p>20.55 Поле чудес</p> <p>22.00 Время</p> <p>22.35 Спокойной ночи, малыши</p> <p>22.50 Детектив «Тайна Карибского залива»</p> <p>01.05 Новости</p> <p>01.30 «Острозожетный фильм «Заложница»</p> <p>РОССИЯ</p> <p>8.00 Доброе утро, Россия!</p> <p>10.15 Дежурная часть</p> <p>10.55 Товары почтой</p> <p>11.00 Санта-Барбара</p> <p>11.45 Музыка, музыка....</p> <p>12.00 Вести</p> <p>12.30 «Графиня де Монсоро»</p> <p>13.25 Русская душа. Концерт мастеров искусств</p> <p>14.20 Марьяна роца</p> <p>14.45 Тысяча и один день</p> <p>15.00 Вести</p> <p>15.35 «Династия-2: Семья Колби»</p> <p>16.20 «Богатые и знаменитые»</p> <p>17.15 Позвоните Кузе</p> <p>17.30 «Первые поцелуи»</p> <p>Бурятское ТВ</p> <p>18.00 Мультфильм</p> <p>18.10 Видеофильм Читинской ГТРК. «Повесть о народе Бурта-чина»</p> <p>18.40 Дорога. Водитель. Пешеход</p> <p>19.30 Рек-тайм</p> <p>20.30 Республиканские новости</p> <p>20.50 Реклама</p>	<p>ОРГ</p> <p>8.40 Острозожетный фильм «Контрабанда»</p> <p>10.05 Мультфильм</p> <p>10.30 Дисней-клуб</p> <p>11.00 Новости</p> <p>11.15 Непутевые заметки</p> <p>11.30 Пока все дома</p> <p>12.10 Утренняя звезда</p> <p>13.00 Служу России</p> <p>13.30 Играй, гармонь любимая</p> <p>14.00 Крестьянские ведомости</p> <p>14.30 Все путешествия команды Кусто</p> <p>15.25 Смехопанорама</p> <p>16.00 Новости</p> <p>16.15 Клуб путешественников</p> <p>17.05 Дисней-клуб</p> <p>18.00 Серьябряный шар. Алла Тарасова</p> <p>18.45 Колесо истории</p> <p>19.35 Ералаш</p> <p>19.55 Золотая серия. «Новые приключения итальянцев в России»</p> <p>21.55 Киноафиша</p> <p>22.00 Время</p> <p>22.40 Фильм «Универсальный солдат»</p> <p>00.40 Наутилус Помпилиус</p> <p>01.15 Новости</p> <p>01.35 БАГЗ-3. Мир любой ценой (до 02.30)</p> <p>РОССИЯ</p> <p>9.00 Фильм для детей «Каракум»</p> <p>10.30 Почта РТР</p> <p>11.00 Доброе утро, страна</p> <p>11.30 Сам себе режиссер</p> <p>12.00 Анонсы</p> <p>13.00 Русское лото</p> <p>13.40 Мир книг с Леонидом Куравлевым</p> <p>14.00 Неделя в Санта-Барбаре</p> <p>15.00 Вести</p> <p>15.30 Федерация</p> <p>16.10 Парламентский час</p> <p>17.10. Закон и порядок</p> <p>18.00 Диалоги о животных</p> <p>19.00 Мелодрама «Военно-полевой роман»</p> <p>20.30 Рек-тайм</p> <p>20.50 Реклама</p>	<p>ОРГ</p> <p>8.55 Приключенческий фильм «Забудьте слово «смерть»</p> <p>10.20 Мультфильм</p> <p>10.45 Слово пастыря</p> <p>11.00 Новости</p> <p>11.15 Домашняя библиотека</p> <p>11.35 «Чердачок»</p> <p>12.10 Утренняя почта</p> <p>12.45 Каламбур</p> <p>13.20 Смак</p> <p>13.40 Никита Михалков. Музыка русского живописи</p> <p>14.05 Эстрадный концерт</p> <p>14.35 К 100-летию МХАТ. «Три сестры». Спектакль. Часть 1-ая</p> <p>16.00 Новости</p> <p>16.15 «Три сестры». Часть 2.</p> <p>17.35 В мире животных</p> <p>18.15 Как это было. Заговор против Хрущева. 1964-ый год.</p> <p>19.00 Новости</p> <p>19.20 Золотая лихорадка</p> <p>20.05 Фильм «Фантомас против Скотланд-Ярда»</p> <p>22.00 Время</p> <p>22.40 Серил «Секретные материалы»</p> <p>00.25 Женские истории. Ирина Грибулина</p> <p>01.00 Новости</p> <p>01.20 Коллекция первого канала. «Шугарлендский экспресс» (до 03.20)</p> <p>РОССИЯ</p> <p>9.05 Приключенческий фильм «Рыцарский замок»</p> <p>10.30 Мультфильм</p> <p>11.00 Доброе утро, страна</p> <p>11.50 Сто к одному</p> <p>12.35 Любовь с первого взгляда</p> <p>13.00 Подиум</p> <p>13.35 Домашние хлопоты с Натальей Варлей</p> <p>14.00 Неделя в Санта-Барбаре</p> <p>15.00 Вести</p> <p>15.30 Марьяна роца</p> <p>Бурятское ТВ</p> <p>16.05 Мультфильм</p> <p>16.20 Рек-тайм</p> <p>18.00 Мультфильм</p> <p>18.10 Видеофильм Читинской ГТРК. «Повесть о народе Бурта-чина»</p> <p>18.40 Дорога. Водитель. Пешеход</p> <p>19.30 Рек-тайм</p> <p>20.30 Республиканские новости</p> <p>20.50 Реклама</p>

18.00 Диалог о животных
19.00 Мелодрама «Возвено-полевой»
20.00 Мультфильм
20.30 Рек-ТАРИМ
21.00 Мир женщин
20.50 Рек-тайм
20.55 Реклама

«АРИГ УС»
детям: м/ф. «Пир», «Порки и медведь»
М.с. «Серебряный конь» 4с.
Т.с. «Флиппер 2» 4с.
М.с. «Альф» 4с.
Нон-стоп лист
Шоу еды «Пальчики облизнешь»
Сделаай шаг
Наше кино: Сергей Безруков в фильме «Ноктюрн для барабана и мотоцикла»
Нон-стоп лист
Звезды о звездах: Катя Лепль
Мужской клуб: Жена должна сидеть дома
Чехов и К: «Безнадежный», «Тина», «Длинный язык»
Нон-стоп лист
Чехов и К: «Рассказ госпожи N», «Мыслитель», «Жителские невзгоды»
Благая весть
Сериял по выходным: «Робин Гуд» 17 с.
Муз. подарок
Нон-стоп лист
Наше кино: А.Абдулов, С.Фарада в фильме «Формула любви»
Те кто
Нон-стоп лист
Х.ф. «Обнаженная в шляпе»
Шоу Бенни Хилла
Вечеринки из центра

16.00 Дорога. Водитель. Пешеход
18.35 Реклама
18.35 Реклама

Россия
Моя семья
Первая студия в субботу
Вести
Добрый вечер!
Фильм «Шанхайский сюрприз»
К 50-летию Госфильмофонда.
Праздничный концерт
Психологическая драма. «Гротеск»

«АРИГ УС»
детям: м/ф барона Мюнхаузена
М.с. «Серебряный конь» 3с.
Сериял «Флиппер 2» 3с.
М.с. «Альф» 3с.
Нон-стоп лист
Путешествия с Нац.Георг.Общ.
Маленькое утреннее шоу 3.К.
Джон Уэйн в вестерне «Кейхилл - федеральный шериф»
Нон-стоп лист
Территория ТВ-6. «Полуостров Усталых Подлодок»
Наше кино: А.Захаров в фильме «Криминальный талант» 1,2с.
Нон-стоп лист
Благая весть
«Золотая пчела»
Муз. подарок
Нон-стоп лист
Сериял по выходным: «Робин Гуд» 16с.
Сериял Чехов и К: «Дипломат», «Палаша», «Перпетуум мобиле»
СВ-шоу
Нон-стоп лист
Сериял Чехов и К: «Невидимые миру следы», «Свистуны», «Живая хронология»
Джереми Айронс в фильме «М.Баттерфляй»
Плэйбой. Ночные фантазии

РАДИО
Программа «Мэндэ амар», мини Буряад орон» - «Утро Бурятии»
Литературно-художественная программа «Алтаргана»: Передача, подготовленная 70-летию народного писателя Ц.Жимбиева; «Точка опоры» - новое имя - Л.Вахрушева
9.10-10.00 «Школьный канал»; К 200-летию со дня рождения А.С.Пушкина. «Пушкин в моей жизни» - У микрофона - народный поэт Бурятии Н.Дамдинов; «Эдиршуул»(на бур. яз.)

18.00 Вести
19.35 Рек-тайм
20.30 Рек-ТАРИМ
20.50 Реклама
20.55 Анонсы

Россия
Вести
История одного события
Аншлаг
Фильм «Дьяволица» (США)
Театр плюс ТВ. Константин Райкин. Передача 2-я.
Вести
Подробности
Дежурная часть

«АРИГ УС»
детям: м/с «Пуговка и Рыжик» 14 с.
Те кто
Т/с «Кунг-фу. Легенда продолжается». 14с.
Т/с «Эдера» 14 с.
Благая весть
ТСН-6
Муз. подарок
Нон-стоп лист
Т.с. «Лех»: Супер нова
«Восточный экспресс»
Провинциальные анекдоты
Байки из кухни
Нон-стоп лист
Золотая карта
«Восточный экспресс»
Нон-стоп лист
Мой город
ОСП-студия
Чак Норрис в фильме «Буяни Буяни»
Диск-канал
Ночной сеанс: «Эвольвер, игрушка из виртуальной реальности»

РАДИО
Программа «Утро Бурятии»
Программа «Встречи».
Антикризисная программа республики. Выпуск с участием ведущих специалистов Министерства экономики республики
37-8.00 Передача «Его» - «Традиции»
12.00-12.10 Дневной выпуск новостей «Короткой строкой»
12.10-13.00 «Час вашего письма». Муз. программа по заявкам радиослушателей
19.12-20.00 Информационная программа «Вчера. Сегодня. Завтра».

18.00 Вести
19.35 Рек-тайм
20.30 Рек-ТАРИМ
20.50 Реклама
20.55 Анонсы

Россия
Республиканские новости
Мелодии родного края
Вести
История одного события
Два роля
«Грязные танцы»
Сериял «Самозванцы»
«Притворщик»
Дежурная часть
Вести
Подробности

«АРИГ УС»
детям: м/с «Пуговка и Рыжик». 13с.
Те кто
Т/с «Кунг-фу. Легенда продолжается» 13 с.
Т/с «Эдера» 13 с.
Благая весть
ТСН-6
Муз. подарок
Нон-стоп лист
Ток-шоу «Я сама» Будем знакомы?
Байки из кухни
«Восточный экспресс»
Провинциальные анекдоты
Байки из кухни
Нон-стоп лист
Золотая карта
Нон-стоп лист
Дорожный патруль
Нон-стоп лист
Сериял: «Зов убийцы»: Прах к праху
В мире людей
Юм. сериал: «33 кв. метра. Дачные истории» 3с.
Х.ф. «Деловая вечеринка»

РАДИО
Программа «Утро Бурятии»
Актуальное интервью
Утренний концерт
12.00-12.10 Дневной выпуск новостей «Короткой строкой»
12.10-13.00 Муз. передача, посвященная памяти народного артиста России Б.Балдакова
19.12 Республиканские известия (на бур. яз.)
19.27 Актуальное интервью (на бур. яз.)
19.40 Республиканские известия (на рус. яз.)

18.00 Вести
19.35 Рек-тайм
20.30 Рек-ТАРИМ
20.50 Реклама
20.55 Анонсы

Россия
Худегай ажабайдал
Рек-тайм
Республиканские новости
Мелодии родного края
Вести
История одного события
Сам себе режиссер
Лирическая трагикомедия «Женя, Женечка и «Катюша»
Агата Кристи. Пуаро
Дежурная часть
Вести
Подробности

«АРИГ УС»
Те кто
Диск-канал
Сериял для подростков. «Кунг-фу. Легенда продолжается» 12 с.
Т/с «Эдера» 12 с.
Благая весть
ТСН-6
Муз. подарок
Нон-стоп лист
Ток шоу «Акулы пера». Имиджмейкеры
Байки из кухни
«Восточный экспресс»
Телекомпания «Ариг Ус» представляет: Провинциальные анекдоты
Байки из кухни
Нон-стоп лист
Золотая карта
Нон-стоп лист
Дорожный патруль
Нон-стоп лист
Сериял: Театр Рея Бредбери: Ашер-2, О чудо, редкий механизм
Спорт недели
В мире людей
Катастрофы и войны недели
Диск-канал

РАДИО
Программа «Утро Бурятии»
«Гуламта» (на бур. яз.)
37-8.00 Передача «Рубиновая свадьба»
12.00-12.10 Дневной выпуск новостей «Короткой строкой»
12.10-13.00 Концерт из последних записей оркестра народных инструментов БГТРК
19.12 Республиканские известия (на бур. яз.)
19.27 «Радиобиблиотека»
19.40 Республиканские известия (на рус. яз.)

18.00 Вести
19.35 Рек-тайм
20.30 Рек-ТАРИМ
20.50 Реклама
20.55 Анонсы

Россия
Вести
Любовь с первого взгляда
Аншлаг представляет
Комедия «Монахини в бегах» (Великобритания)
Пси фактор
Вести
Подробности
Дежурная часть

«АРИГ УС»
МФильмы «Пуговка и Рыжик»
Те кто
Любильш - смотри
Сериял для подростков: «Кунг-фу. Легенда продолжается» 11с.
Т/с «Эдера» 11с.
Благая весть
ТСН-6
Муз. подарок
Нон-стоп лист
Ток шоу «Акулы пера». Имиджмейкеры
Байки из кухни
«Восточный экспресс»
Телекомпания «Ариг Ус» представляет: Провинциальные анекдоты
Байки из кухни
Нон-стоп лист
Золотая карта
Нон-стоп лист
Дорожный патруль
Нон-стоп лист
Сериял: Театр Рея Бредбери: Ашер-2, О чудо, редкий механизм
Спорт недели
В мире людей
Катастрофы и войны недели
Диск-канал

РАДИО
Программа «Утро Бурятии»
«Гуламта» (на бур. яз.)
37-8.00 Передача «Рубиновая свадьба»
12.00-12.10 Дневной выпуск новостей «Короткой строкой»
12.10-13.00 Концерт из последних записей оркестра народных инструментов БГТРК
19.12 Республиканские известия (на бур. яз.)
19.27 «Радиобиблиотека»
19.40 Республиканские известия (на рус. яз.)

16.00 «Ариг Ус» детям: м/с «Пуговка и Рыжик» 11с.
Те кто
Сериял для подростков
Кунг-фу. Легенда продолжается» 10с.
Любильш - смотри
Т/с «Эдера» 10с.
Благая весть
ТСН-6
Музыкальный подарок
Нон-стоп лист
Обозреватель
«Восточный экспресс»
«Вся власть»
Нон-стоп лист
Золотая карта
«Восточный экспресс»
Дорожный патруль
Нон-стоп лист
Т/с. «Голод». Дом на троих
Скандалы недели
Авантюрная комедия «Четыре двойки» (США)
Радиоохот

РАДИО
Радиожурнал «Земля родная»
6.50-7.00 Объявления, информация
7.15 Программа «Анфас». В выпуске «Долги надо платить» - передача о погашении задолженности по пенсиям с участием начальника Управления Федеральной почтовой связи республики Д.Ц.Ринчиновой и начальника коммерческого отдела УФПС Л.Г.Убеева
7.35-8.00 Радиостудия «Биракан»
12.00-12.10 Дневной выпуск новостей «Короткой строкой»
19.12 Республиканские известия (на бур яз.)
19.27 «У микрофона - учитель»
19.40 Республиканские известия (на рус. яз.)

(октябрин 21). Намарай һуул хара нохой нара гараба.

Сагааншан үхэр, 6 сагаан мэнгил, хада уулада һуудалтай үдэр. Тэнгэри, сахюуса, лусууд тахиха, пүгэлөө наманшалха, бурханай чо, тарни бүтээхэ, далага абаха, хэшэг уриха, дун абаха, эмниг мори, сар бургаха, гэрэн һуури табиха, гэр

һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, буян үйлэдэхэ, хяна гаргаха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, лусуудта үргэл үргэхэ, эм найруулаха, лусуудай болон уһанай балин гаргаха, эм залаха, дошхон газар номгодохо, далага абаха, буян хэхэ, хубсаһа эсхэхэ, замда гараха, эд бараа, үхэр худалдажа абаха, модоор дарха хэхэ, бэри буулгаха, наһа утадхалгын ном уншуулаха, дайсанг болон ада шүдхэр

ВОПЛОЩЕНИЕ

«Из тибетской книги мертвых»

Если ты вынужден войти внутрь Чрева, прими это учение! Слушай внимательно! Не входи в первую попавшуюся Дверь, что растворится перед тобой сама. Если злые духи толкают тебя на это, рассеяй их чары, сосредоточив внимание на святых. Спаситель, на Великом Знаке. На чем угодно, про что ты знаешь, что это изгоняет злых бесов! Обрушив заклятье и рассеяв чары, ты можешь теперь выбрать Чрево.

Ты уже видел Знаки Континентов, где суждено тебе воплощение.

Выбери сообразно. Перед тобой выбор - родиться сверхъестественно в Высших Мирах или вернуться в земную юдолю через Дверь-Чрево.

Сосредоточь внимание на тех знаках, которыми отмечен этот Высший Мир. Проси! Коль суждено тебе, ты вступишь в том желанном Пределе.

Если не суждено тебе рождение в одном из Высших Миров или не желаешь ты туда, а хочешь обратно на Землю - тогда выбери лучше тот Континент, где вера крепка, и войди в его пределы.

Сладкий аромат привлечет тебя к жемчужному, готовому принять тебя Чреву. Что бы ты ни видел и ни ощущал, пойми, что не все здесь золото, что блестяще. И будь в выборе осторожен.

Думай всей силой желанья и мысли про то, что хочешь, мол, родиться императором или высшего сословия, или сыном мудреца, или человеком без забот.

Войди в то Чрево, которое привлечет тебя после серьезного раздумья и выбора будущей судьбинской участи.

Войди с чувством любви и веры в исполнение твоего желанного выбора. Тогда чужое Чрево превратится в твой Храм, святыню. Внутри в последние мгновения думай о Спасителе и тех, кто дорог тебе и вызывает в тебе чувство любви!

Как тут легко ошибиться, вступаая в пределы Чрева! Карма может запутать и сбить с толку:

в последнее мгновение войдет в тебя.

Выбери тогда Континент, где высятся храмы с желтыми бриллиантами в золоте. Войди туда, если сможешь и захочешь стать Богом, Взыскующим Утех.

Этим учение про Бардо, которое освобождает мертвых и учит живых, исчерпано.

ТАЙНА ПЕРЕВОПЛОЩЕНИЯ
(«О тибетской книге мертвых»)

Верно ли, что каждый из нас многократно живет на земле в новых телесных воплощениях? Способна ли смерть раскрыть последнюю тайну бытия? Может ли сам процесс умирания сопровождаться неизяснимым блаженством?

Европейцы такие вопросы, вероятно, покажутся сомнительными.

На протяжении многих веков в западной культуре прослеживается мучительный и обостренный страх перед агонией, перед физическим уничтожением, перед полным растворением в небытии. Байроновский Люцифер зловецом провозносит:

Смерть не имеет образа, но все.

Что носит вид земных существ, поглотит...

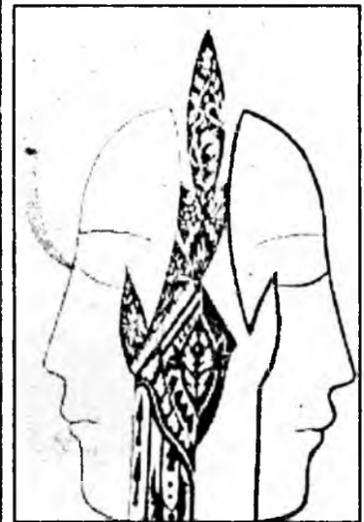
Европейцы пытались в основном не разгадать тайну смерти, а раскрыть феномен жизни. Молодой талантливый ученый из романа М.Шелли (1818) увлечен проблемой оживления материи. Он рассказывает: «Я увидел, чем становится прекрасное человеческое тело; я наблюдал, как превращается в тлен его цветущая красота; я увидел, как все, что радовало глаз и сердце, dissolves в шипуче черном. Я исследовал причинные связи перехода от жизни к смерти и от смерти к жизни, как вдруг среди полной тьмы блеснул внезапный свет - столь ослепительный и вместе с тем ясный, что я, потрясенный открывшимися возможностями, мог только дивиться, почему после стольких гениальных людей, изучавших этот предмет, именно мне выпало открыть великую тайну».

Герой названного романа создает чудовище. Его заботит загадка однократного воплощения. Он совершенно чужд той глубокой медитации о смерти, которая присуща восточной культуре. Западному человеку пришлось заплатить за технический прогресс дорогой ценой: он в значительной степени отстранен от фундаментальных основ человеческого существования. Современное сознание отвергает древнее представление о смерти и последующем перевоплощении души.

Вера в то, что человек появляется в подлунном мире в различных плотских обликах, была присуща не только индийской религии. Древние мифологии обстоятельно описывают посмертные состояния сознания, места, где обитают умершие, настаивают на существовании, как ему перейти в другую жизнь. Индуизм, буддизм и тантризм рассматривали умирание как чрезвычайно значимый, именитый, глупитные последиствия для последующей жизни процесс.

Здесь рассказывается о Другой «Книге мертвых» - тибетской. Мудрецы Древнего Тибета передавали из уст в уста накопленные человечеством знания о процессе умирания. В книге собраны наблюдения многих поколений. Пропущенные определенную духовную традицию, эти сведения имеют огромную ценность и для современной науки.

П.ГУРЕВИЧ.

высокое Чрево покажется низким, а скверное - зловушим.

Избегать ошибки и обмана трудно. Не торопись отвергать, что кажется дурным. Попробуй приглядеться и распознать со второго, третьего взгляда. Не соблазнишься сразу внешней привлекательностью, постой возле и подумай. Будь беспристрастен и чужд предвзятости! Это очень тонкое искусство - выбор! Лишь те, кто при жизни был сильны в задумчивости (медитации) и помнили о смерти, способны верно судить. Если не можешь отвлечься от предрассудков, от предвзятости и стать бесстрастным, если не можешь из-за этого выбрать Чрево - молись. Забудь о некогда любимых, о том, кем был ты и кем хочешь стать, - молись! Если ты еще в Бардо - это последнее поучение. Соберись со всеми силами, с Любовью и Верой, не раздваиваясь вниманием, обратись к Спасителю. Проникнись Им на миг! Тогда увидишь себя. Допусти себя как ты есть! Соединишь с самим собой из четырех в одно, и великая сила

XVII ЖАРАНАЙ ШОРОЙ ШАРА БАР ЖЭЛ (1998-1999 ОНУУД)

НАМАРАЙ ДУНДА САГААГШАН ТАХЯА, НАМАРАЙ НУУЛ ХАРА НОХОЙ НАРАНУУД

Буряад литэ	29	30	1	2	3	4	5
Европын литэ	19	20	21	22	23	24	25
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Лара понед.	Мягмар Марс Вторник	Лагба Меркури среда	Пүрдэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббота	Нима Наран Воскр.
Үнгэ Үдэр	шарашан гахай	сагаан хулгана	сагааншан үхэр	хара бар	харашан туулай	хүхэ луу	хүхэгшан могой
Мэнгэ	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара
Һуудал	огторгой	уһан	уула	модон	хии	гал	шорой

Гарагай 2-то хуушанай 29 (октябрин 19).

Шарагшан гахай, 8 сагаан мэнгил, огторгойдо һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, тэнгэри, лусууд, сахюуса тахиха, сан табиха, хэшэг буян уриха, далага абаха, гүрэм уншуулаха, захал хүүлэхэ, буян үйлэдэхэ, ехэ хүниие бараалхаха, гал мандал хэхэ, хараал, ада шүдхэр, тэдгэри муу үйлэ дараха, тангаригаа болоулаха, дайсанг номгодохо, аршаанаар бээ арюудхаха, эм найруулаха, хубсаһа эсхэхэ, хээрэ ажал хэхэ, үзэг, зурхай шудалха, уранда һураха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр номнол шагнаха, шэнэ хубсаһа үлдэхэ, замда гараха, бэри буулгаха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, андалдаа хэхэ, зураг зураха, газар болон худаг малтаха, бөөгэй хэрэг үйлэдэхэ, городто хэрэг бүтээхэ, модо үндэһэтэйг унагааха, пүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, үбшэ аргаалха, бэлэг үгэхэ, бэлбэһэн хүнэй бузартай ушарха, хүншүү хөрбоһо гаргаха, багнада шаби боложо орохо, ном номнохо мэтын үйлэнүүдтэ муу. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хүнэһэн зайлажа тоорихэ.

Гарагай 3-да хуушанай 30 (октябрин 20).

Сагаан хулгана, 7 улаан мэнгил, уһанда һуудалтай үдэр. Бурханда, Наранда, нарада, Үүрэй Солбоңдо мүргэхэ, тэнгэри, сахюуса, бурхан, лусууд тахиха, харюула хэхэ, үүдэ гаргаха, юумэ худалдаха, ном номнохо, буян хэхэ, тараг бэрихэ, айраг халааха, ада шүдхэр дараха, үлзы буяннай үйлэ үйлэдэхэ, номой үйлэ эхилхэ мэтын зүйлнүүдтэ һайн. Гэбшье ехэ уһа гатаалха, дошхон газар номгодохо, агнуури хэхэ, заһаа бариха, амтанай ами хороохо, һубаг малтаха, улай гаргаха, зүүгээр хадхаха, шуһа ханаха, залуу мал эмнихэ, хүншүү хөрбоһо гаргаха, үхибүү үргэжэ абаха, хүн дүрсээ адала, мори урилдаанда хабаадаха, замда гараха, пүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, наһа барагшын хүдөөлхэ, бэри буулгаха, түрэ хурин хэхэ, эм найруулаха, хюмһа абаха мэтын үйлэнүүдтэ муу. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эрлэгтэй ушарха.

Гарагай 4-дэ шэнын 1

бариха, дайсанг номгоруулаха, тангаригаа болоулаха, наһа утадхалгын ном уншуулаха, амгалан байдалай түлөө үргэл үргэхэ, оёмо тахиха, хубсаһа эсхэхэ, юум найруулаха, тараг бэрихэ, айраг халааха, абаһанаа бусааха, модо һуулгаха, буян хэхэ, эд бүтээхэ, зурхан шудалха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Харин номнол шагнаха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, бурханда мүргэхэ, сангарил хураха, маани сахиха, суглаа зарлаха, пүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, тушаал даажа абаха, аралжаа наймаа хэхэ, ехэ үйлэ хэрэг үүсэхэ, бузар буртаг үйлэдэхэ, хүниие үзэн ядаха мэтын үйлэнүүдтэ тэбшэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, наһан богони болохо.

Гарагай 5-да шэнын 2 (октябрин 22).

Хара бар, 5 шара мэнгил, модондо һуудалтай үдэр. һуул нарада бар үдэр тудабал, модон хохи шаңартай байдаг. Иймэ үдэр алибаа һайн үйлэ эрхилжэ болохогүй, муу хойшолоңтой байдаг. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хэрүүд шууян гараха, тэмсэл болохо.

Гарагай 6-да шэнын 3 (октябрин 23).

Харашан туулай, 4 ногоон мэнгил, хиндэ һуудалтай, Бальжиниматай (буян хиндэгэй), маша һайн үдэр. Бурханда мүргэхэ, тахил үргэхэ, номой сахюуса, лусууд тахиха, номон үгэлгэ үгэхэ, эм найруулаха, тангын тарни уншаха, харюула хэхэ, галзуу хотгууе номгодохо, юумэ газарта үгэхэ, эд хуряаха, угдал хэхэ, худалдаа наймаа хэхэ, дасан (дуган), мүргэл шүтэһэнэй бусад зүйлнүүдтэ бодхоохо, зохёол бэшэхэ, бурханай шэрээдэ мандал табиха, буянга хэрэг үйлэдэхэ, бэри буулгаха, хурин түрэ хэхэ, гэр бариха, хубсаһа эсхэхэ, газарай ажал эрхилхэ, замда гараха, һөнг гэр бүрихэ, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, таряаланай газар һунгажа абаха, хэхэ ама намдааха мэтын - алибаа һанаһан үйлэ хэрэгүүд сэдхэлшлэлэн бүтэхэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эд зөөри элбэгжэхэ, мал үдэхэ.

Гарагай 7-до шэнын 4 (октябрин 24).

Хүхэ луу, 3 хүхэ мэнгил, галдо

номгодохо мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр хэрэдхэ хоорондоо дайсад болохо, шуһа ханаха, төвнөхэ, наһа барагшын хүдөөлхэ, хурһэ зөөлзүүлхэ, ном оршуулаха, агнуури хэхэ, улай гаргаха, модо отолхо, тэнгэри тахиха, шулуу шорой худалгэхэ мэтын үйлэнүүд сээртэй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, бэсэн юрнхы тамир һайжарха.

Гарагай 1-дэ шэнын 5 (октябрин 25).

Хүхэгшэн могой, 2 хара мэнгил, шоройдо һуудалтай үдэр. Бурханай ном уншаха, сэргэ бурхан, мүргэл шүтэһэнэй бусад зүйлнүүдтэ арамнайлаха, замда гараха, наһа утадхалгын ном уншуулаха, бисагал хэхэ, далага абаха, залуу мал эмнихэ, дагадай һуул, дэлхэ тайраха, лусуудта үргэл үргэхэ, үбшэ аргаалха, ада шүдхэр, һаад тодхор дараха, тангаригаа болоулаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Гэбшье наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, модо сабиһаха, гэрһээ хэрэглэл гаргаха, гүрэм уншуулаха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, бэри буулгаха, хубсаһа эсхэхэ, гэрэй һуури табиха, бурханда мүргэхэ, сахюуса, тэнгэри тахиха, хүнн ябаха мэтын үйлэнүүдтэ тэбшэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эд зөөри арьбажаха, мал үдэхэ.

Ажаглаалта: Намарай һуул хара нохой нара хадаа 3 хүхэ мэнгитэй, шоройдо һуудалтай байна. Бар, мориин жэлгэнэй ажал хэрэгтэ һайн үлөөтэй гэнэ. Харин луу жэлгэнэйхидтэ таарамжагүйшгэ байжа болохо.

Хүнэй бэе махабадта шэнын 1-һээ 12 хүртээр урдахи барангаад адмирхуу байха. Зүгөөр 13-һаа 30-най үдэр хүртээр дэлүүнэй худал нэбтэрэн гүйжэ, эльгэнэй үйлэ ажал хямаржа, үбшэн буужа болохо. Тиймэһээ хоолоо, удаяа зүбөөр тохируулажа, архи дарһа уунгүй байбал таатай.

Һарын төбшн үрье абажа харабал, байгалии саг зуура тон тогтууригүй боложо, хин һалхин ехээр худалхэ, хүнэй болон малай үбшэн гараха гэнэ. Хулгай, дээрмэ дэлгэрбэшье, хуулин хүүснэд дарагдаха. Ноёд һайн өһөд хоорондоо тэмсэлдээд, жиһэй зондо амар бэшэ байха гэжэ буугаа ха.

**«Баатар-Мэргэн -98» гэгэн
конкурсно**

ҮНДЭР ХУБИ ЗАЯАТАЙ

Түрэл арадтаа
Тухтай байха
хэнхэлгүй наа,
Юуны тулаа
Түхэжтүбид?
Түхэн үеийг дамжааж,
Бугын дуун дор
Буряад эхлээг түрөөбид?

(Ц.Х. ЦАРЫБАЗАРОВА)

1948 оной Шорой Хулгана жэлдэ түрэн, долоон улаан
лэнгэтэй, гарагай дурон хүлдэгтэй, Мбарагтын малгайгүй
Моодхон Харганаг обогтой Дамби Базарович Дамбаев
түүрүүлгээ тухайгаа «Үнэнэй» уншагналда үнхэнэй
хөөрхэ хүсэлтэй нэм. Мүнөө намартаа Дамби
Базаровичтай 50 наһанайнгаа алтан ойгоо тэмдэглэхээс
байна.

Дамби Базарович энэ дэлхэйдэ эрэ хүн түрэн уялгаяа
гүлсэд түгээ дүүргэж ябана гэжэ хэлэхэ дүүрэн эрхэтэй би.
Юуб гэвэл, түрэл нотагайнаа дунда хургуули эрхмээр
дүүргэд, Улаан-Удэн мяха-һүнэй техникум түгээхөө.
Пүүдээр сэрнэй уялгата албанда ябаад, нотагаа бусажа,
«Комсомолон эмхине ударидаан, тингээд Мужыхын
«Слозаводто» технолог боложо, мэргэжэлтэрээ хүдэлжэ
хиллэн намтартай. Хүн зоноорүгээ ойлгогосо жо ядахгүй,
сэхэ зантай, урагшаа наһантай залуухан мэргэжэлтэринье
зоной шодон обороод орхоо нааб даа. Үншнэ хүдлөөгүй
байтарнь, комсомолой Яруунын райком Дамби
Дамбаевые урижа, эмхидхэлн таһагыг даагша болгонон
юм. Эндэньшье улаан хүдэлгэнгүй, партин райкомой
инструктор болгож оабанан. Тэндэ 6-7 жэлдэ хүдэлжэ үсдөө
Дамби Базарович БГПИ зоочноор нуража дүүргэд,
түүхын багшын диплом абаа. Хэһэн ажалдаа партин нягта,
элбхи үүхэлхэгтэй, залуушье наа, зондоо хүндэтгэй, өөрнө
пюуртай болгонон Д.Б. Дамбаевые партин райком
Яруунын аймагай эгээл эхэ колхозуудай нэгэн болохо
«Дружба» колхоздо парторг болгожо эльгээгээ. Эндэ
хүдэлжэ үсдөө Дамби Базарович зонше эмхидхэхэ, хойноо
дахуула шадабаритай, хэлэһэн үгэнь бата, найдамтай
хүтэлбэригтэй байһанаа харуулаа.

1985 онһоо Д.Б. Дамбаев түрэл нотагтаа, «Победа»
колхоздо түрүүлгэнээр томилогдоо нэн. Ажабайдалай,
албан тушаалай жэгдэ бэшэ замаар үгсэжэ ябаһан
нотагайнай хүбүүн Дамби Базарович ехэ дагбарайтай,
өөрнөн хэнхэтэй, орон нотагай үргэмжэтэй, эхэ эсэгын
бунтай хүн гэжэ үбгэд, хушгилдай үндэр сэглэлтэ үгэгэн.
Юһэн жэлэй хугасаа соо колхозойнгоо урда жэлүүдтэй
үрншэрншье хаагаа, малай, хүдэлмэриншэдэйнгөө байра
байдалые шэнэһэн найжаруулаа. Энэ бүхы ажальдынь
сэглэжэ, хүн таһынь хүндэтгэн, нотагайхидын Дамби
Базарович Дамбаев түрүүлгэнээр түрэн турьнгөө эгээл
дээдэ асагта дэбжүүдэ бэлэй. Хэсүү шагнахан тэмсэл
дабжа, дүрбэн аймагай зүгһөө 1989 ондо нотагайнай
дүбүүн Д.Б. Дамбаев СССР-эй Верховно Советэй депутат
болохо үндэр хуби заяатай байгаа.

Олон жэлдэ бээ гамнангүй ябаһанайн хойшолоон
байгаа зон гүбэ. Үбнэгтэй шалтагаанаар ажалаа орхихо
баатай болоо нэн. Колхозини ууд, нотагайхидын
Д.Б. Дамбаеваа түрүүлгэнээр эһэн яһнэ табихагүй бид гэжэ
хамтынгаа суглан дээрэ шигээд шууялдаа. Тинхэдэнь
битнай бээ арганад, һайн болоходоо, һөөртөө эржэ
хүдэлхэлбэг үгэ үгэхэдэнь, табижа зүбшөөлөө үгэһэн
юм.

Д.Б. Дамбаев Улаан-Удэр гэжэ бээ аргалууланай удаа
Агропромснабай худалдаа наймаанай түбгэ хүдэлжэ
эмхид. Энэ үе соо Дамби Базарович нотагайхидын
гаа хамтыншье, хубиншье хэрэгтэ хам оролсожо, хүн
бүхэлдэ гэхээр гүна үзүүлжэ байгаал дэм. Колхоздомнай
энэ түрэ юумэн дутаба, үхибүүмин хамтын байрагүй
үлэнбээ, үдэбэ хаабтабдн, болвинцада орохыем туһалыг
гэхэ мэтэ асуудалнуудаар хүдөөдөөш байһанаа сүлөөгүй,
зоной түдөө Дамби Базарович үгы гэхгүй ябадаг зантай
нэн.

Байгша оной март наһаа Д.Б. Дамбаев нотагаа
бусажа, даһына түрүүлгэнээр болобо. Нотагайхидын
дахынаа түрүүлгэнээр эрхынь урижа, туха заяа үгэнгүй
байлахаа болоо нэн.

Үнш улаан гэртэ үгы байһанаа бусаһан эсэгэ мэтэл даа
түүрүүлгэнэнай! Тээрмэдэ ороһооо татаад, өөрнөн
талхатай, некарин тодхоод, үнэгүй хилэмээр үдэр бүрн
колхозингуудаа хангана. Таһагай фермэтэй болонхой,
үндэр дутаанагүй, гахай барина, мяха өөхтэй, һүеэ
тушагаал тоһотой, ууха сай, эднхэ дабан, ланшааа
эхилээд, татаха тамхин хүртэр колхозингуудаа салнидань
тааруулаад хубаажал байдаг. Мүнөө жэлдэ хартаабха эхэр
үргүүлэе, ургасанынь һайн. Шэнэ ургасынаа ороһоор,
хартаабхаараа эхэ хоолой корпорацинаа урьһаар абаһан
тоһо түлшини оо түдөө үрнэ хүсэл дэбжэ шалдаха.

Д.Б. Дамбаев хоёр басагатай, хоёр эхир хүбүүтэй,
нүүрнэ багша юм. Үнш баян бүлын эсэгэ эгэтынгээ
адагайхидта эсэгэ мэтэ түрэл түшэг, тулга болоһон, нотага
зондоо хүндэтгэй, найдамтай, түрэл аралгаа тухатай байха
хэнхэлтэй.

Ц.Х. ЖАМЬЯНОВА,
багшын ажалы ветеран.

Алцагай дунда хургуулийн 75 жэлэй ойдо зорюулнаб

Михаил Цаганов

ЭРДЭМ БЭЛШЭЙ ЭХИЖ БУЛАТ

Түрэл манай тулгуури -
Түүхэ домогтой хургуули,
Эрдэм бэлнэй эхи табиһан
Энхэ мүнхэ хургуули.

Үльгэр домог эхитэй
Үе сагуудые һануулан,
Үхибүүн ябаһан шабинараа,
Үлзы хутаг, бүян хэшэгтэй
Үндэр наһатай багшанаараа,
Үргэн һаруул байшандаа
Үдэрэй һайнда суглуулбаш.
Үглөө бүри үхибүүдые
Үүдээ сэлин угтажа,
Эрхим дээдэ эрдэмэй
Эхин-алхам хүүлэжэ,
Эжы мэтээр энхэрэн,
Аба шэнгээр анхаран,
Аян замай залууршан
Алдарта Алцагай хургуули!
Арюун хургаал үгөөлши,
Альган дээрээ үргөөлши.

Хэды олон шабинаршни
Хэтын харгыда далижааб?
Хэды олон багшанаар
Хэрэг зоригороо шаргарааб?
Түрэл Алцагай хургуули
Түүхэ баянтай, магтаалтай,
Түмэн жэлдэ суурхуулан,
Түрүү зэргэдэ мандыш да!
Урданай, мүнөөнэй багшанар,
Уряалаар бууһан айлшад,
Ойн баярай түүдэг
Ошотуулан гэрэлтүүлээ!

Оронгын хургуулийн байгуулагдаһаар 100 жэлэй ойе үгтүүлэн

Чимит-Цырен Санжиев

АЛТАН НАЙРТА- АЯЛГА ДУУМНИ

Хурамша, Янгаажан, Олзон, Жаргаланта багта
Хурдан ухаатай, хубилгаан шэгитэн олон нэн
гаа.

Сарюун үеһөө суурхалан Сагаан багшые
һанана гүт?
Сагай хэсүүгэ хүдэлһэн Ганжур Цыретор мүнхэ
гаа!

Халта ойндоо хагууя. Агаар жэгтэй дуулим.
Хядал һайтын табараан соёрго дуулдана ха гү?
Сэнгүү ханын хонхын жэрээн... аяа хайрата
хургуулим

Сэнхир хүншин амин соо үлгыдүүлэн дуурана гү...
Юһэн эрдэнийн юроолтэй замбидга жаргана элин,
Юуны тулаа, хэлһита, хүлөө шоройдоһон юмбидги?
Замбаа балин хууража, соохорхон заяандаа

эмгэгэн,
Загатай сэмүүн саг зорижол гаталһан элшэнэрбди.
Түүдэгээр соробхилһон габиһагай жэлүүд, дуула
намай!

Түрүүшын коммуарнуудай үри һаданар, дуула
намай!
Үгэхэ бүрээ үгырдэггүй баян багшанар, дуула
намай!

Үлгы нотагаа үргэдэг үетэн нүхэдни, дуула
намай!
Амар заяагүй ажаллаһан аба эжынэр, дуула
намай!

Алтан найраа дэлгэһэн ашата хургуулим, дуула
намай!
Ээрхэг нохосуудай туулгаар шабгадан турьяада,
Эрэлхэг хүбүүдээ Эсэгын дайнда үдэшэ һэнши,
Эдгүн тооһно нотагаа эрьжэл бусахынь тулада

Эхын уян сэдхэлхээ энхэрэн, үрэгээ һэнши.
Эрдэм тээшэ зургым залаа һэнш, һананаб элээр
Эзмешни дүнгэн, эндүүрхэгүй үнэн ханиш байхам,
Шүүдэртэ талаараа хамбы шэрэдэг тухагүй үеэр
Шүтэжэ шамдаа шүлэгөө үлхэхэб, ямар һайхам?!
Тэбхэр зуунай толдог тодорһон тэгшэ гарагаар,
Тэмсэжэ, сахижа ерһэн угайнгаа һайхан зашалаар
Соһом олохон аз хүнүүдэй харгыень олгоһон уула,
Сонет бэшэжэ үрдиггүйбэ - сэдхэлхэй үгэ дуула:
Найдал найжа түрүүлдэг абьяас хүбэлгэн

абидуевууд
Наймаан зүгтэ параяа буляалдан, элжэл байг.
Балмад хэсүү сагта угсаатанайм одые үргэлсэн,
Балдано шэнги дорюун солотон, дэгдэжэл байг!

«Гуа сэсэн хатан-98» гэгэн конкурсно

НАРЫН СЭЛМЭГ ТОЛОН ДОРО НАНААБ ХҮГШЭН ЭЖЫГЭЭ...

Цыремжит Аюшеевна Бадмаева 1931 ондо
Захаминай аймагай Утаата нотагай Тутхалга
голой Урда-Байса хууринда дархан Аюшын гэр
бүлэдэ түрөө. Арбан юһэн үхибүүдтэй бүлэдэ
түрэнхүн болоһон. Наран одхон дүү хүбүүнинь
мүнөө нотагтаа мориной тоног болон таха дархалдаг.

Гурбан наһатай болоод байхадань, Бадмаев
Сэнгэ гэжэ айлайхи үргэжэ абаа нэн. Сэнгэ ба
Цырен-Дулма Бадмаевтан басагатай болоһондоо
ехээр байрлаа. Шээрэн хууриндаа үдэжэ, арбан
наһатай болоод ябахадань, Эсэгэ ороноо
хамгаалгын Агууехэ дайн эхилжэ, абань фронтдо
мордоо нэн.

Цырен-Дулма эжыгээ мал адуулганда үшөө
заахан байхадань үлэһэн байна. Тутхалга нотагай
Эшүүнтэй гэжэ хууринда хоёр-гурбан жэл
ажалажа, хоолойгоо тэжээһэн байна. Зунай зулгы
сагта Үртөө гэжэ зуһаланда, хангал ногоон соо
малаа адуулдаг нэн. Тэрэнэй һүүлээр эндэһээ
болижо, Хохюуртада баһал мал хараһан байна.
Зуниинь Хадаанда нүүжэ зуһадаг байгаа.
Хохюуртада гурбан жэл үбэлжэһэнэйнь һүүлээр,
энэ үбэлжөөниинь зуһалан болгоо. Юуб гэхэдэ,
Хохюуртада үбэлжэһэнэйнь малынь шоно дайладаг
байгаа. Энээнэй һүүлээр Тутхалга нотагай Урда-
Байса, Хойто-Байса, Ондольто болон бусад
нотагуудаар мал адууһанда нилээн хүдэлөө.

Гурбан жэл шахуу Хэнзэхэнэй Баруун-Бээдэ
хонишоноор ажаллажа байтараа, Тутхалтын
Хабтагай хууринда адуушанаар хүдэлөө нэн.

Оронгодой голой Зүүн-Гол хууринда арбан
табан жэлэй хугасаа соо хубай мал адууһан юм.
Тиэхэдэ Зүүн-Голой малые Зэдын голой Марсгай
Холтоһон, Ухаа-Үбэр, Сагаан-Жалга гэхэ мэтэ
нотагуудаар зуһадаг нэн.

Мал адуулдаг байхадань, одхон басаганиинь
хүбүүтэй боложо, Бэлшэрэй хаалида Тубанов
Лубсан, Шагдурович нүхэртээ суг ажалахаа
ороо нэн. Бэлшэр, Харганага нотагуудта 1978
онһоо эхилэн мүнөө хүртэгэр малаа харууһалһаар.

Мүнөө хүгшөөдэй Оронгодой голой Харганага
нотагаа ажаһууна. Бага балшар байхадань, юһэн
ахань Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда
баатарай үхэлөөр унаһан юм. Хэрин гурбан ахань
амиды мэндэ бусаһан аад, дайнда бэнь муудаһан
байжа, үнш удаан алтан дэлхэйдэ ябангүй мордоо
нэн гэхэ.

Гэбэшье хүгшөөдэйн бээ хүнгэн, агта мориндоо
мордоод, нотаг соогуураа шамдуулдаг. Багаһаа
малшан ябаһан хүгшэн эжымнай СССР-эй үндэр
шагналуудтай, Лениней, Ажалай Улаан Тугай
орденууд болон олон медальнуудта хүргэнхэй.
Хүгшэн эжымни табан үхибүүдтэй. Ехэ басаганиинь
Валя дархан угайнгаа бэлиг талаан абанхай,
«Россин габьяата дархан» гэгэн нэрэ зэргэдэ
хүртэһэн юм.

Хүгшөөдэймни намайе «хүлым дүрөөдэ, гарыем
ганзагада» хүргэжэ табиһандань доро дохин
ябадагби. Нарай нялхаһаан үргэһэн хүгшэн
эжыдээ шүлэгэй мүрнүүдые зориулам:

Хүүгэн ябаханаамни тэнжээһэн
Хураар, шуургаар баян Бэлшэрни,
Нарай эрхэ ябаханаамни үргэһэн
Наһатай хайратай хүгшэн эжымни.

Һарлаг, адуу мал адуулжа үргэһэн хүгшэн
эжыдээ, халуун үнш зүрхэнһөө баяр баясхан,
элүүр энхые хүсэнб.

АМГАЛАН БУДАЕВ,
БГУ-гай буряад хэлэ бэшгэй
факультедэй III курсын оюутан.

Хоймортгоо хууһан гэрэй эзэд, наһажалд үбгэ һамган хоёртой мэндэшгээдэд, ябаган тулгын баруугаар басаганай дэбдихэн шэрдэг дээрэ хууба ха.

- Дугармаа, үнэсгээ һаахаар болоо, айшаандаа бисай аягалжа, табаг табихаб, - гэжэ гэрэй эзэн эхэнэрэй басагандаа хандахадань, тэрэн тодхуур абаад, газашаа гаража ошобо.

- Нютаг хаанаб, холыг зоригжо ябана гүт? - гээд, һамганайнгаа сай аягалтар гэрэй эзэн яаралгүй ярилдаһанай эхи табиба.

- Суг ябаа хадаа бэе бэсдэ нэрээрэ хандабалнай дээрэ бэшэ аал гэжэ һананаб, хүлисэгты, - гээд Батын урдаһаа Дугармаа халта мһэд гээб.

Дугармаагай ариухан шарайн урихан мһэрээһнээ үглөөнгэй наранай элшэ туяанда һүнийн балар харанхын түригдэн гэрэлтэһишүү Батын хүнды сээжэнь солигдэн нэгдэндэл уужам тэнюун болоод, энэ хүрэтэр зосоонь дайралдаа үзэгдөөгүй бодолнайдал түрээжэ, үни бутарма аятай дулаахан болоходол гээд, зүрхэниинь

Моридоо табяад гэртэ ороходонь, тулга дээрэнь тогоотой мяхан болонхой, Дугармаагай эжынь гаргажа байба. Сэрэгэй хүн ябана гэжэ эхэ хүндэлһэндөө гэрэй эзэн, басаганай эсэгэ Сагаан Дамдин намарай тарган хони гаргажа, айшаанаа, ябадалайшыг һаань, монгол зоной заншалаар хүндэлбэ хайом. Эдэсэжэ садаад лэ унталан болобо. Батада галай баруугаар унтари заһагдажа, үгэһэн дэгээрэнь бэсэ хушаад, тэрэ хэбтээ һэн. Хүгшэд зүүн орон дээрэ унтанад, харин

Дугармаагай халуунамин Батын Духа руунь бүлэсүүлжэ, тэрээндэ аятай шэнги болоошыг һаань, Бата ажарнагуй.

- Дугармаа, ямар аягүйгөөр танилсаһаа забданаһ, басаган хүн аад.

- Үгы, юун болоо юм бэ? Аһи намтай танилсаһаа дургагүй һаа, сэхээ хэлэ, намтай заабол танилсаһаа уялгатай бэшэ, би бодожо ошно бээб.

- Би баһа шамда ошожо, танилсаһаа дуратай байһан аад, зүрхэжэ ядажа хэбтээһээр унташооб, тээд...

(Үргэлжэлэл. Эхинийн 1996 оной июлийн 2-25-най, сентябрийн 10-13-най, 17-20-ной, 24-26-най, октябрийн 2-ой, 1998 оной сентябрийн 24-нэй, октябрийн 8-най дугаар-нуудта).

Хэрбээ дайнда нэрээрээ хабаадалсаха хүсэлтэй хүн байбал, эхэ удаан хүлэжэ зобохогүй байхат. Өөрынгөө арадта харин эээрхэгшэдтэй тулалдаа хэхэ үедэнь туһалха сагнай холо бэшэ болоо ёһотой. Бэе хорижо, сэрэгшынгээ мэргэжэл улам дэшлүүлжэ, тэсээртитэйгээр хүлэсэл, нүхэд! - гэжэ Магсар бүхы сэрэгшэдэйгээр зүрхэ доһолгон уряалаад, үгэсэ дүүргэбэ.

Хушуунай сэрэгшэдэй дундаһаа манжын засаглалай захиралтаар Хитад ошожо, буһалгаашадыг даралсаха хүн олдобогүй.

Хори мянган монгол сэрэг суглуулжа абаашага гэлһинийн оройдоол хоёр мянган хүн бүхы Халхаһаа арай шамай оддожо, сугларһан хойноо Улаһаһын амбанай мэдэлдэ ороходоо, Энхэ-Тайванай ударидалга доро үймөө хэжэ, манжын сэрэгыг хюдаад, булта гэр гэртээ тарашанан юм. Тэдээр хожомдоошыг һаань, эндүүрһэнээ ойлгоһон байгаа гэшэ аабза.

Батын хүлэһэн ерэхэ намарын болзортгой албанай саг үргэлжын сэрэг байгуулаха тухай хуули, зарлиг Монголд гаргагдабагүй. Үзэгшэ хушуунай үһалан сэрэгшын намарай дунда харын тэн багаар табигдажа, ерэхэ жэлэй хабарай дунда һарада дахин сугларһан, байлдаһанай дайшалхы туха шадалаа улам дэшлүүлхын түлөө сэрэгшынгээ хургуули үргэлжлүүлхэ захяатай, гэр гэртээ тараа һэн. Тингэжэ Бата хилын ара тала гарахаар табигдажа, Буряад ноётагаа бусаха аргатай болоһон юм.

Тэрэ жэл ута намар боложо, саг эхэ удаан дулаан зайдаа байгаа һэн. Намарай ольбоцдо бургууһа, батаганаан һалажа, мал адууһан түргэн өөхөлжэ, тобир тарган болоһон юм. Гэбшыг, намарай һүүл харын барагдатар саһан оронгүй, гол, горхонууд, сүмхөөг, нужаагууд хүржэ, эртэ таргалжа үрдһэн мал унданай уһанда хашагдажа, баһал ядалсаха саг ерээд байба.

Тингэбэ яабашыг, голнуудай мүлһэтэн хүржэ, уһанда хаагдаһаа болоходоо, Бата зүрхэлөөдлэ, Үзэгшэ хушууһаа гаража, Орхон голоо уруудан, Үгэй нуур хүрэхэдөө зүүлэжэ, Таранай голы баруун бэсэр хойшолон ябатараа оройтожо, айда хүржэ хоноод, үглөөдэрһын харгыгаа сайшань заалгаад, Тулын гол шэглэн гараба. Тингэжэ Тулын гол дахин ябатараа, Орхон толгой уулзаһан бэлшэртэнь үдэһын нарангай хүржэ, баһа хонохо баатай болоходоо, нэгэ бүлэг дүрбэн айлай газар ержэ, сэрэгшын хажууда тогтобо ха.

Моринһоо бууһаар байтарын, баруун захын гэрһээ залуухан басаган гаража, сүхалтайгаар бороһон, хусаһан нохойгоо хорёод, «Гэртэ орогты» гэжэ уряалба. Гэртэ орожо, бурханһаань адис абаад,

- Би Үзэгшэ хушууһаа үсэгдээр гарааб, ара талын буряад ноётаг орожо ябанаб, - гэжэ сай норосогоон байха зуураа Бата баһал яаралгүй дуугаржа захална. - Сэрэгэй албанда ябаһанаа, мүнөө табигдаад, гэрээ эрьсэд ерэхээр гарабаб.

- Монгол сэрэг бин боложо байна гэлһэндэ даа, та тэндэһээ ябана гүт?

- Тингэбэ, тээд тон сэрэг биншоошыг арай гэхээр бэшэ, зургаа долоо һара һуралсал хээд лэ тараһабди даа.

- Болоод даа, юумэн нэгэтэ захалаал хадаа, саашаа даһан, захандаа хүрэнлэ бээб. Харин нохой сохихо модотой боложо байял. Нохойдо зууганһаар, урдаһаань далагдэн бээбди, - гэжэ гэрэй эзэн саагуур удхалан хүжюүгэйгээр хэлээд, газашаа гаража ошобо.

Энэ үедэ үнэсгээ һаажэ дүүргэһэн басаганайнгаа газашаа ороходонь, эхэн тэрээндэ хандажа:

- Харанхы болошоогүйдэ соолгоһоо айлаһанайнгаа моринтой суг моринё уһалаад ерэ, тингээд табярай, - гэб ха.

- Моринийн портогой юм, би тэрэнээ өөрөө уһалалсаһууб, гэнтэ алдагдашоо һаа муу, - гээд, Бата басагантай суг газашаа гаралсаба.

Басаганай шуран хүнжэһөөр мориндоо мордоод баруун тэршээ ябаһаар байтарын, Бата хойноһоонь хүсэжэ, тэрээнтээ зэргэлхэдэ:

- Соолотнай холо гү эндэһээ, Дугармаа? - гэжэ хажуудаһаа асууба.

- Холо бэшэ дээ, тэрээ хара хушуунай бооридо, - гэжэ урдаһаань харюусаад, басаган эхэ гайхангаар Батыг хараадхина. - Та нэрыемни яагаад мэдэбт?

- Тугаархана эжигтнай нэрлээ бэлэйл, - гээд Бата басаганай урдаһаа баһа шэртэн харахадаа, нүхэрөө эхэ һайхангааба. Нэрээһыг Дугармаа гонзод гэлһэн нарибтар харахан шюуртай, шарайгаар эхэ сэрбэрхэн, дура сэдхэл буяама уряалгы басаган байгаа һэн.

- Та нэрыемни мэдэһэн хадаа өөрынгөө нэрэ хэлэг, хэнтэйшыг ябаһанаа би мэдэн бэшэб, - гэжэ Дугармаа һонирхонь.

- Нэрэгэйл һэн бээб, анхан сагта, - гээд Бата шоглохоо забдана.

энхэрэг сэдхэлээр дүүрэнгэ ха.

Хоёр залуушуул соолгоһоо моридоо уһалаад, энэтэрэ юумэ ярилдаһаар бусажа ябатараа, Дугармаа гэнтэ һанагдаагүйгөөр:

- Та сэрэгэй хүн бэшэ гүт? - гэжэ асуужархнаб.

- Тингэбэ, сэрэгшыемни та яажа мэдэбт? - гээд Бата басаганай урдаһаа һайрхуутан һураба.

- Манай хотонһоо түшөөтэ хаанай аймагай сэрэгэй бэлдэхэдэ хоёр хүбүүд ошоһон аад, һаяшаг ерээд байна. Би танине тэдэндэл сэрэгэй албанай газарһаа ябаһан хүн бэшэ аал гэжэ юундэб даа бодооб, - гэжэ Дугармаа һанаһанаа хэлэбэ.

- Зүб таабат, би Сайн ноён хаанай Үзэгшэ хушууһаа ябанаб, ара тала гаража, ноётагаа бусахам.

- Та Халхын бэшэ гүт, хэлэнтнай баһа ондоорхуу шэнги байна, хаанахитба?

- Би буряад хүнби.

- Үнийнэй эндэхи Сайн ноён хаанай албанда гүт, ямар тушаалтай хүмта?

- Табан жэлһээ үлүү болобоб даа, - гээд, арайл «Хороон даргын орлогшоб» гэжэрхин алдаад, аягүй юм гү, дэн һайрхуу хүн болошохо гүб гэжэ бодоод, саашань дуугарбагүй.

Бата Дугармаа хоёр ингэжэ хөөрөлдөһөөр ябажа, гэргэ хүржэ ерээб. Моридоо буугаад эмээлээ абахадаа, Дугармаа урда бүүргээрн зүүн хойшонь харуулаад газарта табиба, харин Бата хара баһаһаа хойшо эмээлэйгээр урда бүүргэ баруун урагшань харуулаад табига бай гүүлэжэ һураһанан аад, өөрынхээр элабаад орхибо. Тинхэдэн Дугармаа тэрэниинь харажархэбэ:

- Юундэ эмээлээ баруун урагшань харуулаһта, зүүн хойшонь харуулдаг ёһотой бэшэ аал? - гэжэ Батада ажаглал хэлэбэ.

- Юу хэлэлт, манайхин намда жаа байхалһаань хойшо баруун урагшань хэлээ харуулдаг юм гэжэ заагша бэлэйл, би ото һураһаараал ингээд лэ эмээлээ абаһалби, - гэжэ хэлээд, Бата эмээлээ тэрэ шэгтэнь орхибо. Энэ гурым сахиһанаа бэшээр удхыень мэдэхгүй, арайл залууданан хоёр байба гэшэ аабза.

Дугармаа наанань газараар өөргөө унтари заһаба.

«Ямаршыг халиргай тулюур хүн гэшэ бээб, Дугармаатай хэндэшыг хэрэггүй үгэ шаналдахаһаа бэшэ, нэгэ оортөө туһатай хөөрөлдөө хэгдэбгүйл даа. Яажа энэ басагантай танилсаһа байгаа? Эхэ эсэгшын унтаһан хойно һүни болоод танилсаһа гэхээ һэмээхэн ошохо болоо гүб? Гэнтэ Дугармаагай намайе хэрэгсээн тоонгүй, эхэ эсэгшын хажуудан шуура татаа һаань, яаха хүнби, инмэ хүндэмүүшэ айда хоноод, баяр хүргэһэн орондо, ямар аягүй муухайгаар аашалһан харюусаха болоо гэшэбиб. Муу хулгайһан мэтэ. Али үглөөдэр үшөө үнжөөд, Дугармаада шнаг дуран тухайгаа сэхээ хэлэхэ болоо гэшэ гүб? Тээд тэрэниинь намда яажашыг хандаһан мэдэгдэнгүй. Түрэл саданиинь бэшэ аад, үшөө үнжэхэдэ хүгшэд юун гэжэ һанахаб, баһа хажуудахи хүршээрнэнь гэжэ баһа. Тэдэнь гажэ буруугаар хэлсэхэдэ болохол», - гэхэ мэтээр зориггүйдөө бээ зэмэлжэ, эдэбтыг бодон, Дугармаатан танилсаһа аргаяа бээрһээр байтараа, Бата поиртоо диндэн унтанаба ха...

Гэнтэ хажуудань юумэһэй хүдэлхэһүү гэхэдэнь Бата һэриншэб. Үглөөдүүр болоод, хүн һэрюудан аабы гэхэдэнь, гэр дотор шэб харанхы. Тээд, дары дэргэһын үргэгдөөд, нэгэ хүн үбэртэнь орошобо. Бата ганханадаа оромоо олохо бо болишоод, унтаһан заһаа байһандаа хүдэлхэһүү хэбтэнэ.

- Бата, саашаа боло, биб, - гэлһэн шэбэнгэһэн һэмээхэн шэхэндэнь соностобо ха.

- Ши, Дугармаа гүш?

- Тингэбэ.

- Инхэдэ яажа байна гэшэбиби, хүбүүдэй үбэртэ ороһон басагадта эхэ эшхэбтэр байдаггүй юм гү, - гэжэ урдаһань шэбэнгээд, Бата бээ холодуулан саашаа харашана ха. Дугармаагай хөөрхэн сэрбэр шаранда абтан, тугаарай унтари соогоо тэрэнтэй танилсаһын түлөө удаан зобон бодолһын гансага дэгдэн, үгы болошобо.

- Бата, наашаа харин даа, би шамтай моридоо уһалжа ябахадаа танилсаһа хүсэлтэй болоод ябаа һэмби, тээд гэртэ дары ерэхэдэ аргатай байшоо ха юмбиб, - гэхэдэнь,

- Тээд, ши юундэ намда ерэхэ болоо хүмши, би шамтай танилсаһын түлөө ерээбэ ха юмбиб.

- Тээд, ши басаган хүн аад, яана гэшэбиби?

- Басаган хүн аад би яанабиб ёһо гурымһаа ондоогоо аашалгагүйб.

- Ёһо гурымһаа ондоогоор аашалгагүйб гэхэдэ юун гэнэ гэшэбиби, аягүйрхэхэ бэшэби юушыг ойлгоногүйб.

- Би баһа шамайе ойлгоногүйб, намтай танилсаһаа дуратай гэнэ бэшэ гүш, тингэ хадаа хүлэсгээд лэ хэбгэхээ яанаһ, би ерэхэ байгаа ха юмбиб. Танай ноёта танилсаһын түлөө хүбүүд басагадэй хойноһоо ябадаггүй юм бэд даа?

- Манай тэндэ хүбүүд лэ танилсаһаа үүргэ гаргадаг юумэл. Танай эндэ ямар юм бо?

- Басагадууд хүбүүдтэй танилсаһааа хүбүүдыг шэлжэ олоод, түрүүн тэрээндэ ерээд юм. Манай эндэхи залуушуулай гурым тингэлдэ даа. Юугээ табан жэлһээ үлүү эндэ байгаабиб энэ, мэдээг болоогүй хүн гүш?

- Би тингэжэ огто мэдээгүйб, табан жэл соо халха басагадар танилсаһа аргамни олоогүй юм. Тээд, ноётагтаһиниинь танил басаган үгыл, - гэжэ Бата Дугармаада шэбэнгээд, «Яаһан жэгтэйхэн гоё... гоё гэшэ гү даа, гурым гэшэб, тугаарай яатараа зүрхэ алдаа, зобоо гэшэбиб, ай тингэ баанхи гэжэ бээ зэмэлээд, Бата Дугармаа тээшэ эрьсэдэн хаража, хоёр залуушуулыг, шнаг дурантай шунахай охиндо абтагдай, тэбэрлэжэ, таалагдажа ороо һэн даа... Намарай һүни ута болоһоншыг һаа, ингаһан хоёртой юушыг мэдээгүй байтар уур сайба хэбэртэй, гэр дотор бүүдэһы болоод байба.

- Дугармаа, би халта поирсоод абахам, эртэлэн замаа үргэлжлүүлэхэб, - гэжэ Бата Дугармаагаа хэдэн дахин амтархан байжа таалаһан хойноо хэлэбэ ха.

- Бата, ингаһи, гэнтэ бү ябашындаа, нэгэшыг үдэр һаань үнжөөд ошын, дахин хээбэ болотор хүлэсхэ гэшэбиб? Ябадаа үшөө холо, морёо амараһаа, энэ үдэр үнжэхэши гэжэ эсэгдэмни хэлээрэй. Магайхинай хэнииншыг муу һанахагүй, - гээд Дугармаа Батыг ехэдэ гуйгаа һэн.

Урлагын үгсэ

Дугармаатай ингэжэ сэд- хэлээ ханан, үнэнхэ зүрхэнһөө таниласаа байхадаа, Батада эндэ байрлашоошье наа хамаагүй болонтоод байба. Үнэн дээрээ Дугармааһаа хахасаха болоходонь, өөртэншье баһа хүшэр байхаар лэ ханагдана. Гэбэшье, урдаха уялгаяа бодоходоо, яахашье аргагүйгөө ойлгожо:

- Дугармаамни, бишни үшөө нэгэ хонохо аргатайб, ара талаа заабол гараха хэрэгтэйб, хабар болотор хүлэжэ гүш, һөөргөө бусатарни? - гэбэ ха.

- Хүлэжэб, хабар ерээгүй һааш, хамаагүй бүхы наһаараа хүлэжэб, - гэжэ тангариглаһан мэтэ хэлээд, Дугармаа бодожо, талаа түлжэ эхилнэ ха. Тээд яахаб, хүн урдаха мэдэхээр үрээдэг бэшэ ха юм даа.

Үглөөгүүр бодоходоо, аягүйр- хээшье наа, Дугармаатай хэлгэһээр эсгэдэни хандажа, мөрөө амараангаа Бата үшөө нэгэ үдэр үнжэхэ болобо. Инаг дуранай илагдашагүй хүсэндэ эзлэгдэһэн залуушуулай гэсэбэриггүй зүрхэнүүдэй суранзанда татагдаһандаа бэс бэс тээшэ жүдхэлсэһэн дээрэһэнь, Бата Дугармаа хоёр һүни болохыс хүлэжэ ядан байһанаа, дэнһэй ушгарамсаар, удангүй баһа хоюулан ниилэжэ дахадна, унгаханойргүй үлсэн, эрхэлсэһэн хоноод, үдэр болохын урдахана Дугармаа арай гэжэ Батаһаа халажа бодобо ха.

Тэрэ үглөөгүүр Бата дахин хонохо гэжэ яахаб, гуниглаһан сэдхэлтэйгээр Дугармааһаа хахасажа, замаа үргэлжэлэ багатайда моринодоо мордоо һэн. «Ябаһан хүн яһа зууха, хэбтэһэн хүн хээли алдаха» гэдэг арадай оньһон үгэ үнэн лэ байна даа», - гэжэ Сагаан Дамдинай- хиһа саашалхадаа, Бата хүюутэйгээр бодожо эхилнэ. «Яһа зууһандаа Дугармаае олохо шадбал гэшэ хаб», Энэ үнэрһэн хоёр һүний тэрэндэ тон зүүдэн мэтээр һанагдахадал гэһэ. Тиихэдэнь Сагаан Дамдинайхиһаа үшөө хооло шохогүй ябаһан аад, гүбээгэй оройдо гаража эрьелдэн, хоноһон хотон айлаа хэдыхэн саг соо хаража байд гэһэн хойноо үнэрһэн ябадални үнэн болоһон ушар гэжэ батадхахадаа, сэржэнь баяраар Аүүрээжэ, саашаа соёруула.

«Муу хүнийс мухар талаан дайраха» гэһэн нэгэ оньһон үгэ баһа арад зоний дунда тарһан гэшэ ааб даа. Энэ үгын удаа хадаа намайе талаан дайража, минни Дугармаатай һанагдаагүйгөөр гэгтэ уулзажа таниласаһыемни гэршэлжэ үгэнэ гэшэл ха баһа. Нэгэн талаараа талаантайб, тээд, хоёрдохоор муу хүн болоно гүб, мухар талаанда дайралдаһан... Тиимэл хаб даа, үнэхөөрөөл, өөрөө басаганда зоригтойгөөр ханджа, таниласажа шадхагүй хүн байшоо ха юмбиб. Зүб даа, энэ шотагай залуушуулай нимэ гүримтай бэшэ һаань, Дугармаа һандаа ерэхгүй, би өөрөө тэрэндэ хандаһаа халахагүй, халиргайдаха байгааб... Хоноод лэ, хоһон мордоод лэ ошохо байгааб. Талаан даа, талаан лэ дайраа» гэжэ бсэ эзмэлэн сэдхэлээр, Бата хойшоо газараа хороожол ябаа һэн.

«Шотагаа ошоходоо, гэртээ элээр буужа болохогүй, һүни хүрээжэ, түрүүн эжиттээс өюусаар уулзаха ёһотой, хү алаһан тоотой ябана ха юмбиб, ерэмсээрэл баригдажа тушаалгахаб. Дугармаатай

ниилэхэдэ шотагтаа асараад, амгалан һуухын аргагүй бшуу. Эжиттээс хэлсээд, өөрынһ нэмээхэн абажа гараад лэ Халха ерээжэ, Сагаан Дамдин хадамайһаа газара Дугармаатай хойуулынһ байлгаад, би өөрөө сэрэгэйнгээ албанда ябажал байха болоно бээб. Халха, буряадшье гэжэ нэгэ угсаата дүтын түрлэй арад зон ха юмбибди. Үндэһэ яһанай илгалта эндэ гараха ёһогүй шэнгээр һанагдана. Шэнэ шотагта ерээд эжын байжа ядаха юумэн байхагүй, би дүтэ байха хадаа эжы Дугармаа хоёрөө эрьсэгээ, ого ерээ, ошон байхалби. Бэшэ ондоогоор энэ хэрэгээ, гэрлэлгээ бүтээхын аргагүй шэнгилдаа» гэжэ бүхэли үдэрөө урдахи ерээдүй гэр бүлэ, ажана байдалаа түсэблэхөөр ябатарынь, Орхон Сэлэнгэ хоёрой уулзаһан бэлшэр зүгөөргүй үргэнөөр сайража харагдаһэн. Харгын хажуудахи болдогой орой дээрэ гаража, Бата мориһоо буугаад, үндэр газарһаа монгол шотагай захадна хүртэшгүй үргэн уужам тала дайдыс, мүлһэндэ хушагдаһан Орхон, Сэлэнгэ голнуудыс һайхашаан, оршон тойрон хаража эхилнэ. «Тулын голы Орхондо ерээжэ шудхахадань, эдэ хоёр гол урдахалаа нэгэдүүлэн, хүсэтэй болгон нэмээжэ, үни хоолоһоо хойшоо зүдхэн, Байгал тээшэ шэглэжэ мэлмэриг ха юм. Мүнөө эндэ минни зогсоһон газарта Орхон гол баһа Сэлэнгэтээс ниилээд, нэгэдэһэн урадхалтай нэмжэ үргэн гүнзэгы һабатай болоһонхой, хүсээс улам эршэдхэн, хабтайһан ганса Сэлэнгэ мурэн болоходоо, мур дээрэнь дайралдаһан хада хабсагай хаалтануудыс хаха зүһэн сүмэ сохёод, саашаа мухарин зориһоор, Байгал далайдаа гол шухала ами үгэжэ шудхана гэшэл. Халхаһаа эхитэй урадхалаа ниилүүлһэн эдэ гурбан голнуудай эрьсэ дээрэһэ үргэлжэ үргэн дайда дэ- бисхэрынь эзлэн ажаһууһан монгол угсаатанай урадхалаа нэгэдүүлһэн эдэ голнуудгал хүсэ шадалаа хамтаруулан, эбтэй эстэй һуужа, дэбжэлтын замаар урагшаа дабшабалнь, арга боломжын эршэдэжэ, тэдэһэй хүгжэлтэдэ һаалта хэхэ элдэб шалтаг, хажуу хүсэн олодохгүйл байха һэн ха.

Эндэһээ ород монголой хоорондохы хилэ дүтэхэнэ болоо, энэһиние нэгэ арга бодожо, һэмээхэн гатаха хэрэг гараба. Хилэһэс гэжэ даа, ород хаанай булимтарайгай Сибирь руу ерэхэдэ, Буряадай газар уһа Монголоһоо талалжа эзэмдэхэ, зонийснь мэдлэдэ абаха гэгһэн лэ хэмэл арга ха юм даа. Хилэ нэртэй һулаар харууһалагдааг энэ хий шугамынь нэбтэржэ дабаад, саашаа Ушагта шотаг мүнөөдэртөө хүрэхэмни бэрхэтэй байхань гэшэ аабза. һүүлынһгээ хоног айлай дайралдаагүй һаа, хүдөөшье үнэгэргэнэ бээб. Үглөөдэр үдэшэ болотор Жаргалавай гэртэһиндэ хүрэхэ байхаб», - гэжэ Батын зосоогоо шэбшээр байтарынь, харгыгаар эргэшээ мори орууһан хүнгэн ходоог тэргэ дээрэ бараа ашаһан хоёр хүн хатаралдан бултайба. Эдэ хоёр хойшоо гарахана ябаһан зон бэшэ аабза гэжэ сэдхээд, Бата болдогой оройһоо буужа, харгы дээрэ гараба ха. Удангүй тэргэтэй зон хажуудань ерээжэ тогтобод.

Бататай мэндэшэлээдэни, хэрэг зоригтоо хэлсэхэдэ, тэдэнь

үнэхөөрөө хилын ара гарахана ябаһан хүнүүд байжа, Бата тэдэһээр суг ябаха болоод, гурбуулан замаа үргэлжэлбдха.

Эдэ хоёр хүн Богдын Хүрээһинээ Буряад шотагаа бусажа ябаһан зон байба. Галуута нуурай хамбын хүрээндэ дасан хуралай хэрэгсэлүүдыс шэрээдгараһан хоёр гэжэ Бата нүхэдөө ойлоо һэн. Боожоо баригшань мори тэргын эзэн, ламанарай зараагаар буян үйлдэлгөө Үргөө хото ороһон хүн байгаа. Хажуудахын хүдэр хара бэстэй, балта шэнги мантан хүндэ шодаргатай, бүхын шэлээд багжагар бүдүүн хүзүүтэй залуубтар хүрөөтэй хүн ябалсана. Тэрэһиние нүхэр татажа, юумээс харалсуулаха, хамһалсуулын түлөө түрүүшынхын абажа гараһан гэжэ Бата ойр зуурынгаа хөөрлөөһинөө баһа ойлоо бэлэй.

Нэгэ тэргэтэй, нэгэ хазаар моритой эдэ гурбан Сэлэнгээс уруудан доошолжо, Хяагтын харуулай баруугаар холоһонуур тойрон, хойшоо хилээс дабахаар забажа ябаад һэн. Хилээд дүтлэхэдэ һэргэмжэлэн, зүүн, баруун тээшэ хилэ зүб- шажа хараһалхадань, хилын хардууһада адырхуу балай һэжэлгэхээр юумэн шодон- дын торлодобогүй, тиихэдэнь тэдэһэр һанаа амархан хилынгээ мужаа дээгүүр үнгэрбэд ха.

Саашалхадна, урдань нэб- шыжэ харагдаһан хүбшын зах хурээжэ ябатараа, Батын ара тээшэ эрьсн гэхэдэнь, харгын тоһонхой бушхаса гүйлгэдэһэн гурбан моритой хүн тэдэ- нние хойноһоонь эрьюулһэн хэбэртэй дүтэлжэ ябана ха. Бата тэрэ дары нүхэдөө ооглон, гараараа ара тээшэнь зааба. Нүгөө хоёрой боожо бариг- шань һүрдэһэн шарай харуулаад, моридоо хажуу тээшэнь залажа, харгыһаа гаргаад, ойн зах тээшэ шэглүүлбэ. Тиихэ зуураа тэрэ ябууд дундаа бэшэндэ хайдажа:

- Хилынхид һаань тэрээдэжэ болохогүй, хүбшэ руу орон байжа тогтоод, аргадажа тур- шахабди, эдилгэ харбайхабди, - гэжэ нүхэдтөө ойлгуула.

Тэдэһэр яараагүй зон боложо, модон соо ороод тогтоходоо, хоёр нүхэдэнь тэргэһээ буужа, газарта шэрэг дэбээд, тэбхэр хабтагай дээрэ бүхэли мяха, шараһан бообо, түйсэтэй зөөхэй, шэл амһартатай сай гарганхай, хажууһаань харахада, эдэлхээс түхээрһэн аяншад мэтэ табижа байна да. Энэ үедэ хойноһоонь эрьюулгэш гурбан моритой хүнүүд мурөөрн дахажа, хажуудань дүтэлэн ерэхэдэ, буунуудаа гартаа баригһан хасагууд болоһон.

- Таанад юундэ тэрээдэхүү санаан байгаа? Однако хантарбаан шэрэнэ. Тэрэ бараа түргүүн задалхуу надо, манай харахуу надо! Хантарбаан манай буляхуу надо! - гэдэжэ, тэдэһэр буунуудаа тодхонхой, буряад үгэнүүдыс харюу, мурюу дуугаран айлагад, илангаяа нэгэһиний бэшэһинээ үлүү мохитонһон хоолойгөөр һүхиржэ байгаад, зандарна ха.

- Зай, хүндэгэ габшагай хилын хасагууд, хүлисэгты, бидэ таанадаһаа тэрээдэхээс огто һанаагүйбди, үглөөгүүр эртэ хоноһон газарһаа гараһан аад, эдэлхэ һанаатай тогтободди. Юрэдөө, маанадаар наашаа һуужа, эдэс хоол баригт, духарһаанманай ама хүрйт, -

гэжэ боожо баригша хүн (нэрэнь Дабаа ахай) хасагуудыс ехэ хүндэлһэн маягтайгаар урсад, шэлтэй архиуудыс гаргажа, хабтагай дээрэ табиба ха.

Элбэг эдихэ юумэ, илангаяа гаргаһан архиниень харахадаа, хилын хардууһан нэрэ- тэй хасагууд дары зөөлөржэ, мориһоо буубад. Гэбэшье тэдэһэр өөһэд хоорондоо халта дуугаралдаад, нэгэ нүхэрөө буутайнь амьарынь орхижо, хоёрын дэбдихэн шэрэг дээрэ ерээжэ һуугаа һэн. Дабаа ахай дары шэлтэй архияа задалжа, газара үргөөд, буланда аягал- һан хойноо хундагануудаа мургэлдүүлэн (тэдэнь бурханда сай үргэдэг тахилнууд юм), булта уубад ха. Хасагуудай нэгэн, үнөөхи мохитонһон хоолойтонь, толгойгоо үбдэнхэй гэжэ эли мэдэхээр, ехэ хүхиутэйгээр архияа гудамхад, хоолойгоо хаахиран заһажа, хабтагай дээрэхи мяханда аһалдан, хомхойгөөр зулгаажа ороно. Саанхай хэдэн хундага (тахил) архи барихадаа, толгойдонь гаража, һогтохо тээшэ болоһон хасагууд хүсэл зорилгоо бэлүүлхын түлөө, аяар эцдэ хүрэтэр хэдэн модо хии паннасалдаа бэшэ ха юм, хүндэрлэдэжэ эхилбэ.

- Таанад хайн зон байһа, архи уулгаа, толгой загаа, хүндэлоо, однако, хилэ эбдэ, штрафалтан түлэхүү надо, тиигэбэл гэртээ ябанаа, алтан пету - турмаа ябанаа, - гэжэ Дабаа аха тээшэ шэрүүнээр хараад, тархыа заһажа һогтоһонхой хасаг хэлбэ.

- Аа, тээд, алтанда хэрэгтэй һаанай, түлэнл бээбди, хилын дүрим хуули эбдэһэн гэмтэй зон хадаа, - гээд, Дабаа аха зүбшөөрэн байтараа, бэшэндэ хандажа, - энэ зогсоһо хүндэ юундэ духарьяа баринагүй гэшэһинибди, хүлисэгт, - гэжэ буугай хасаг тээшэ хараад, хэлэхэ муртөө, нэгэ тахил дүүрэтэр аягалаад бодожо, тэрэндэ ошоод архияа харбайба. Тэрэнь залуу хасаг хүбүүн, ехэ хүхиун шарай харуулан, буугаа зүүн гартаа һэлүүлжэ баряад, архиниень абажа, хомхойгөөр гудамхин уужа байтарынь, Дабаа аха гэгтэ бууень үдхэлжэ алдуулаад, тэрэндэ аһашана ха... «Хү- бүүн, наашаа, хамһалса!» - гэжэ тэрэһэй шангаар һүхиржэрхихэдэнь, Бата толгой соогоо юушыс бодохо сүлөөгүй, тэрэндэ гүйжэ ошоод, хойуулан залуу хасагыс унагаажа, гарын арадань хүлжэрхибэд. Энэ үедэ нүгөөдэ хүдэр хара нүхэрын (нэрэнь Дабаа һэн) хоёр һогтуу хасагуудыс энэрлээд, толгойнуудынь мургэлдүүлэн нэшлэдүүлжэрхи- хэдэнь, тэдэ хоёршыс һогтуу муртөө юушыс ойлогонгүй, мэдээ табин, һууһан шэгтэ ара тээшэ тангайлаан, газарта алдалан хэбгэшөөд һэн. Дабаа хойуулан дээрэнь һуунхай, мийһэрэн байһа ха.

Дабаа аха моридонь ошоод, эдэлхын гурбуулын шүдэр- лэжэрхөөд, хазаарнуудынь абажа, гурбан хасагуудаа гурбуулан жолоонуударынь бүхөөр хүлээд, сүлөөтэйгөөр юумсээ ашамсаараа, түргэн саашалшоо һэн. Элүүр хасагай табиулхана гуйгаан, бархиран, һүүлдэ холодоһон хойнонь араһаань элдэб бэлнээр хараһан абьян хүбшын модонон забһараар удаан саг соо сууряатаһаар зандаал байгаа болэй.

Нэбжымэ Нэлын нарһанай хоорондүүр гадирон гараһан

харгыгаар холоһоно ошоод ябатараа, Дабаа ахай гэгтэ хотироод, дары модон соохи нэгэ айлай газара ерээжэ тогтошобо. Тиихэдэнь Бата эндэ бү һаатай, түргэн саашалжа холодохоо бодоёл гэхээс тэрэһэй хажууда ерэхэдэнь, Дабаа урдаһаань хаража:

- Ойлгоноб, Бата, эндэ удаан болохогүйбди, энэ айлайда хүрээжэ эдээлэдэг, хонодог газарнай юм, тээд мүнөө гэрэй эзэнтэй халта уулзаад лэ саашалхабди, - гэжэ Батын һанаа дахуулан харюусаа һэн.

Удангүй гэрэй эзэн гараад, похойнуудаа хоринһоор, дүтэлэн ерээжэ, Дабаатай мэндэшлээдэни:

- һайн ябажа бусаба гүт, орожо үлдэлт, эдээлт, сагыше орой тээшэ боложо байнал, хоноод, ошохоо яанат? - гэжэ ерэһэн зоной тэргэ, мориһоо буухагүйдэнь урямгайгаар хэлбэ ха.

- Дамба худа, бидэнтэй хонохо аргагүй болоод ябаһабди, урда хүбшын захад хилын хасагуудта хүсэгдэбди, тэдэһэй мание айлгажа, алта мүүнэ нэхэхэдэнь, һогтоогоод, барижа хүлижэрхөөд ерээбди. Та тэдэһиние ошожо табиба болоо хат, - гээд, Дабаа аха Дамба, худаа гайхуула.

- Ай, тээд, юун гээд тэдэндэ ошохо болонобиб, худамни хүрээжэ хэлээд ошоо һэн гэжэ болохогүй шэнгил даа.

- Маанадыс энэ хүрөөшье, хараабыс гэжэ бү хэлээрэйгты. Үхэр, адууһа алдаад, бэдэржэ ябаһаб гэжэ гү, али араата хирһа агһажа ябатараа, һанагдаагүйгөөр дайралдашабб гэхэт, үгышыс наа ондоо шалтаг өөрөө тааруула бээт.

- Тиимэ даа, нэгэ юумэ һанажа тааруула бээт.

- Гэртэһиндэ мание хүрөөд ошоо гэхэгүйеһн ойлгуула бээт. Тэдэһиние олоходоо, манай түлөө таһаа үһөө гэхэхэгүйеһн бодожо, табижа үсдөө өөһэдһөөһн айһан хүн боложо, зобоод гэгһэн хойноо үгэ хүүрын һайса абаад, табина бээт. Тэдэш баһа зон ха юм даа, хүлэстэй хонохо болзо һаа эндүүтэй, хүл гарынгаа хургануудыс таһа хүдэжэрхихэ- дөө болохо. Зай баяргай! - гэдээд, гурбан замһан тэрэ айһаа бусажа, харгыдаа ороо һэн. Зуураа тэдэһэр хүдөө хоноод, үглөөдэрын таһарха баатай боложо, тэдэнь хойшоло ха. Бата Ушагта шотаг шэглэн баруулаа һэн.

Үдэһөө хойшо Эдын гол хүрээжэ, тэрэһээ үгсэн баруулахадна, ябажа үзөөгүй шотагтаа аагажа, хаахануур Ушагта тээшэ хотирхо бэлэй гэжэ зосоогоо марһандаа, баһа зуураа хонохо болоно гүб гэгһэн бодолһоо гажаран ябатараа, хүдөө үсөөхэн хони туужа ябаһан үбгэжөөлтэй уулзаһаба. Тэрэнь ябаһан аад, үшөө дохолои, ехэ ядаһан түхэлтэй.

- Мэгдээ, ахай үбгэжөөл, би Ушагта шотаг орожо ябаһан хүнби. Хаахануур ошоо һаам дүтэ байхаб, хэлэжэ үгыт.

- Нэн түрүүн нэрэ обогоо хөөрөдэжэ хүн танилсадаг юм бэшэ аал, ямар омогтой, хэнэй хэн гэшэһини?

- Би Баатаржаан харгана омогой Мангал Жамбалай Бата гэшэб. Та өөрөө ямар омогой, хэн нэрэгэй үбгэжөөлбта?

- Яагаа сортоотой хүбүүми, эри мургүй аха хүниие мүнхэжэ орохо. Заа, яахаб, эрэ хүн зоригтойдоо дээрэ гэлсэгшэ. Зүб һуранай. Би Сынгын Сынгалэн гэшэб, «үлгэршэ үбгэн» гэжэ алдартай хүмби, танижашье болохот.

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Залуу наһан - залитай үел

Эдир уншагшад, анхарагты, конкурс соносхогдобо! «Гурбан хүсэл»

Алтан намарай хаһа илгэһээр үнгэржэ, хагсуу һалһин, саһа бордоһон эжилхэл даа. Хии бараан үдэрнүүдэй һубарихада, һанаан зүрхөөрөө жэгтэй һаруул, эди шэдитэй юумэн тухай бодомжолоод, зураглаад үзэхэдэмнай яахаб? ...Үглөөгүүр эртэ һэрхисэдэһини, хажуудашни хаанаһаашьеб бии болоһон юрэ бусын хайрсаг харагдана. Гайхан тагнаһан, гоё һайхан угалзануудтай хайрсагай хабхаг нээхэдэһини, айхабтар һаруул гэрэл толоржо, хайрсагай хабхагта иимэ үгэнүүд бэшэгдэбэ: «Эгээн хэрэгтэй, амин шухала гурбан хүсэлөө нэрлэһини, тэрэ доронь бээлүүлхэб!» Иимэ гайхалтай ушарай тохөөлдөө һаа, ямар гурбан хүсэл тухайгаа хэлэхэбши? Юундэ тиимэ хүсэлтэй байһанаа бодомжолжо, манай редакцияда бэшэхэметнай уржалнабди. Бэшэгүүдтэй ноябриин 26 болотор хэблэгдэхэ. Декабриин 3-най дугаарта эрхим авторнуудай нэрэнүүд согсологдохо. һурагшад, оюутад энэ конкурсдомнай эдэбхитэй хабаадаха гээд найданабди. Илагшадые шангууд хүлээнэ. «Буряад үнэн», «Гурбан хүсэл» гэжэ конкурсдо» гээд бэшэгүүдээ эльгээгээрэйт. Хүлээнэбди, бэшэгты!

Редакциян залуушуулай таһар.

ХҮСЭЛ ЗОРИГТОО НАЙДАН...

Улаан-Үдэн Железнодорожно колледждо орохын урда тээ Тамара Лукина армспорт, армрестлинг гэхэ мэтэ үгэнүүдые дуулаашьегүй, хайһан гээд, юу хэдэг юм гэжэ мэдэһингүй ябаа. Тээд колледжин 1-дэхи курсын һурагша болоод, нэгтэ бүлэг басагадаараа спорттад ороходонь, гараараа хүсэ шадалаа үзэһин басагадые хараад, «нимэ спорт бии юм аал?» гэжэ ехэ гайхан байгаа. Тингэһинье ганса өөртөө найдаха, өөрын шаандаһанһаа дуудыдаха энэ спортын зүйл Тамарада гансата һайшаагдаа. Тэрэ үдэрһөө хойшо 3 жэл үнгэрөө. Армспорттоор эдир залуушуулай хоорондохи Европын чемпионка Тамара Лукина гурбан жэлэй туршада олон амжалта туйлаа. Спортивна намтарайн эхин

шата тинмэһинье «сэзмэг» байгаагүй. Эдиршүүлэй дунда үнгэргэгдэһини. Россиян чемпионатта түрүүһинхэе ошоод, орогүй шүүгдээд эрһэн юм. Тинхэдээл үсэд нэгтэрүүгээр бээ хорижо эхилээ. Эрхим дүнгүүд өөрын хүсэл зорилгоһоо эхитэй гэжэ үнэн дээрэ ойлгожо абаа. Зүгөөр үетэн нүхэд, танил басагадынь түрүүһээр Тамараа шоглон наадалан хандадаг һаа, һүүдээрнэ хүсэл эрмэлзэһинье ойлгожо, дэмжэдгине болоо һэн. Мүнөө олонхи нүхэд басагадын баһа армспорттоор һонирходог болоһонхой, зариманинһе юрэ бээ хоридог юм. Тамарын хэлһээр, үдэр бүри 5 часай туршада бээ хоридог сагинь мэдээгүйдэ түргөөр үнгэрнэ. Хориагын һүүдээр гэртэе ошожо, номоо үзэхэ хэрэгтэй. Железнодорожно колледжин 2-дэхи курсын һурагша Т. Лукина аба эжингээ зүбшөөлдөөр энэ һургуулида ороһон байна. Мүрьсөөнүүдтэ ошоод ерхэдээ, колледждоо сүлөөгүйгөөр номоо үзэдэгби, үдэрһин, үнөөгүй төмнүүдээ гараха хэрэгтэй. һураһаһаа гадуур үетэн нүхэдөөрөө золгожо, һонинуудаа хөөрлэдэхэ баһал дуратайб. Хаа-яагуур ябаад ерхэдээ, хөөрэхэ юумэмни олон, эндэхи байдалтай зэргэсүүлэгдэнэ, - гэжэ Тамара хөөрнэ. Холын газарнуудар ябаханда, залуушуулай байдал хараһан 16-тай Тамара Улаан-Үдэнгөө залуушууда ехэ һанаата болоно. Үхибүүдээ ямар нэгэн юумээр һонирхуулаха хэрэгтэй, үгы гээд, сүлөө - сагтаа миин лэ зайгуулаһаар, гэмтэ ябадалай харгыда ороно. Залуушуулай сүлөөтэйгөөр, соморхон газарта

бээ хорихо, алиһье һаа, юрэ зугаалан һууха газарнууд Улаан-Үдэдэ үсөөн гэжэ Тамара хэлэнэ. Зүгөөр өөрөө, Тамара спортивна дүнгүүдээ дэһшээдүүхэ хүсэлтэй, тэрэнэй түдөө Москва хото нүүхэ һанаатай. Тэрэнһинье зүб бээ, Улаан-Үдэһөө Россиян ямар нэгэ мүрьсөөндэ ошохо гэһинэ мүнгэнэй талаар ехэл хүндэ. Россиян түб хотонуудһаа нилээд холо гэһинэ ааб даа. Баһаһаань үхибүүдээ спортдо һонирхууһан Лукинтанай бүлэ хүбүүн, басаганинһаа спорттоор туйлаһан амжалтануудаарни омогорхоно ёһотой. Тамарын дүү хүбүүн бөксөөр яһала һайн тулаадаг юм. - Мүрьсөөһинөө мүрьсөөн хүртэр дүнгүүдээ холо дэһшээдүүхэ зорилготойгөөр бээ хориһон хүндэ юм. Эндэл тренер Александр Васильевич Трескинэй зүбшөөлүүд, гэртэһинэй дэмжэлгэ ехэ туһа боложо үгэнэ, - гэжэ Тамара Лукина хэлэ һэн. Эрхэ жэл армспорттоор эхшүүлэй хоорондо үнгэргэгдэхэ, бүхэдэлхэйн мүрьсөөндэ хабаадаха эрхэтэй болоһон манай басаган ерээдүй сагтаа олон түсэбүүдтэй, тээд тэдэһиний Улаан-Үдэ хототой холбоотой бэшэ байһанинһе голхормоор. Хэзээ нэгтэ эхнхир экранаар хараад, «энэ басаган анхандаа Улаан-Үдэн һэн» гэжэ хөөрлэдэн һуухамнай магадгүй. Тэрэнһинһинье болоо бээ...

Е.ЦЫБЕНОВА. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: армспорттоор Европын чемпионка Тамара Лукина. А.БАТОМУНКУЕВАЙ фото.

АМИ НАҢАН - ХУБИИН ХЭРЭГ Ами наһан - һалаатаһан харгы, Агшам зуура носоһон одон. Нэгэлэй наһан - хабарай ургы, Нүгөөдэ нэгэлэй - пабшаһата модон. һалбарха, носохын түлхюур шамда һарбайн үгэхэгүйл хуби заяан. Уудалан тэрэнэе олохоёо шамда Унтаржа магадгүйл эхин туяа. Амин харгы бэдэрэн шлэхэһини Анда нүхэр, шини хэрэг. Зүгөөр ойло - дүтэ, бэлэхэһини Зориггүй зоной зоболонто хэхэг.

Лолсон ГЕРГЕНОВ САНСАРЫН ХҮРДЭ Хэн газар түхэрэн гэжэ хэлээбэ? Хойшоо, урагшаа, зүүлжээбэ, гэшхэлээбэ, Ябаһан лэ газартамни - уула агы Яблокадал адлн газар үгы. Сансарын хүрдээдэл юртэмсэ эрьсэ, Саг, зурагууд һэлгэсэдэн ошонс Тэсээгүй хүнүүд ашагдана эрьдэ Түхэрэн газар одоол олоно. Бүмбэрсэг дэлхэе аалин тогтоожо, Бээ амаруула дуран хүрэнэ, Тээд ганса намай үлүүлэн тоожо, Түхэрэн газар тогтохо юм аал...

ЭРХИМ МАСТЕР ЭЛИРҮҮЛЭГ ДЭХЭ

Буряадай Эрдэм һуралсалай министрствын үүсхэлээр эдэ үдэрнүүдтэ Улаан-Үдэдэ «Мастер-98» гэхэн республиканска конкурс үнгэргэгдэжэ байна. Мэргэжлэй дунда һургуулида үйлэбэрһини-һуралсалай хэшээлүүдые ябуулдаг 15 мастер тус конкурсдо хабаадажа, хоорондоо мүрьсэгтэ. Байгша оной октябриин 5-да энэ конкурсдо хабаадагша, Железнодорожно 1-дэхи лицейн мастер Татьяна Александровна Мельникова «Машинистын туһалагша» гэхэн мэргэжлээр нэрмэл хэшээл үнгэргэжэ, дүй дүршлөө харуулаа. Лицейн 3-дахи курсын һурагшадта «Электровозой аюулгүй ябадалые сахилга» гэхэн темтэй.

хэшээлээ Т.Мельникова түмэр замай депогей һуралсалай түбтэ үнгэргөө юм.Эндэхи кабинעדүүд хэшээлдэ хэрэглэгдэхэ түхээрлэгэнүүдээр, үзүүлбэрээр гүйсэхэ хангагданхай. Тинмэһинэ һурагшад эдэбхитэйгээр багшынһаа гүйсэхэ харюунуудые үгэнэ. Ерээдүй сагай машинистын туһалагшанар болохо хүбүүд эндэл практикаа гарадаг байна.Тийгэжэ мастерэй эрдэм мэдэсэ, бэлиг талаан элээр гэршлэгдээ. Конкурсдо хабаадагша 6-дахи, 5-дахи, 21-дэхи училищинуудай мастернууд мүнөө дээрэ һайн дүнгүүдые гэшүүд тэмдэглэнэ. Октябриин 15-да «Мастер-98» гэхэн конкурс түгэсэхэ юм. А.АЮШИЕВА ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Железнодорожно лицейн мастер Т.А.Мельникова хэшээлэй үедэ А.БАТОМУНКУЕВАЙ фото.

УНИВЕРСИТЕДЭЙ ТҮРЭНЭН ҮДЭР

Сентябриин 30-да Буряадай Гүрэнэй университетэй байгуулагдаһаар 3 жэл болобо. Университедэй түрэнэн үдэртэ зорюулагдаһан «Элүүр энхын үдэртэ» багшанар болон оюутад булта эдэбхитэйгээр хабаадаа. БГУ-гай ректор С.В.Калмыков, Д.Банзаровай нэрэтэ стипенди абадаг, түүхын факультедэй 4-

дэхи курсы оюутан Дарима Цыденова гэгшэд амаршалгын үгэнүүдые хэлэбэ. 1997-1998 онуудай һуралсалай жэлэй спартакиадада илаһан оюутадай түг үргэһинэй удаа «Байгалай долгинууд» гэхэн ансамблин уян нугархай хүбүүд, басагад буряад һайхан хатар гүйсэдхее. һүүлдэнь спортын

эстафетэ болон элдэб мүрьсөөнүүд үнгэргэгдэһэн юм. Үдэһин 5 сагта БГУ-гай актова зал соо тус һайндэртэ зорюулагдаһан концерт харуулагдаа. Мүн дискотека боложо, оюутадые баярлуулаа бэлэй. Светлана ЖИГЖИТОВА.

ТАҢАРШАГҮЙ ХОЛБООТОЙ

һүүлэй үедэ экологическа шэглэлтэй һургуулинууд республика доторнай нилээд олон болоо. Ивалгын аймагай Хурамша нотагай Гильбэрын дунда һургуули хадаа этноэкологическа шэглэлтэйгээр байгша онһоо хүдэлжэ эхилээ. һургуулиин директор Наталья Петровна Дугарова, химиин багша Надежда Михайловна Очирова, гэгшэд ехэһэн хубияа оруулжа, үхибүүдые Эхэ байгалияа хайрлаха, гамнаха ба байгалидаа энхэргэнээр хандаха гэхэн һургаалнуудаар тэдээнэ хүмүүжүүлдэг, һургадаг, мүн ухаан бодольень хүжөөдэг юм. Тус һургуулиин дүшөөд гаран

багшанар болон 400 гаран һурагшад түрэл һайхан байгалиинһаа үзэхэлэн гоё шэмэгүүдые үзэдэг ба шэнжэлдэг заншалтай. һургуулиинһаа дэргэдэ «Баянгол» гэхэн экоотряд байгуулжа, наһажал зонһоо түрэл нотаг тухайгаа элдэб түүхэ, домогуудые суглуулдаг, мүн тэрээгээрээ хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэдэг юм. Энэһинэ гадна экологи гэхэн предмедтэй холбоотой «Одото саг / «Азатай ушар» болон бусад наадануудые, мүн классһаа гадуур хүдэлмэринүүдые үнгэргэжэ байдаг. - Байгша оной үнгэрһэн зун һургуулиимнай һурагшад Түмэн Дашинамаевич багшатаа

Чингис хаанай нюусата обоо бэдэрхээе гараа һэн. Тийгээд тэдэнэрнай үндэрөөрөө 15-20 метр болохо, түхэрээнээрээ 50 метр шахуу хада олоһон юм, - гэжэ Надежда Михайловна хөөрөө һэн. - һургуулиин дэргэдэхи «Романтик» гэхэн үхибүүдэй амардаг лагерь Хөөлэнтийн нуурай эрьдэ байгуулагданхай. Тэндэ байгаади хамгаалгын асуудалаар түхэрээн шэрээ, диспут болон бусад хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэжэ байдагбди, - гэжэ хөөрөөгөө үргэлжлүүлээ бэлэй. Светлана ЖИГЖИТОВА.

Поэт, публицист Г.Ц. Дашабыловой
түрэнхөөр 60 жэлэй ойдо

"ХЭЗЭЭДЭШ ДОСООМНИ ЖЭРГЭНЭН ХЭЖЭНГЭЭ НАНАНАБ ДАА..."

Хүндэ үбшэнэй шалтагаанаар зохёохы замийнгаа түлэгтэ наһа бараһан Георгий Цыренович Дашабыловой түрэнхөөр 60 жэлэй ой байгша оной октябрийн 15-да аймагай түб Хэжэнгэдэ, түрэнхэ нотаг Ушхайтадань үргэнөөр тэмдэглэгдэхэс байна. Энэ ёлолодо зориулагдан нотагайн аха захатанай, мүн үеин нүхэдэй Георгий Цыреновичэй хүн талы харуулан дурсалгануудыг Танай һонорто дуралханабди.

Байгша оной икниси 25-да Улаан-Үдэдэ Үндэһэтэй номой санигай танхим соо Буряад ороной элитэ журналист, поэт Георгий Цыренович Дашабыловой түрэнхөөр 60 жэлэй ойдо, поэдэй һүүлшин үедэ бэшэһэн шүлэгүүдын, мүн нүхэдэй дурсалгануудтай номой «Буряад үнэн» хэблэлээр гаралгада зориулагдан хэмжээ ябууланууд үнгэртэгдөө һэн.

Бригадирэй эмгэһэн ажалда хойуулан жэшигдүй хүдэлмэрилһөөр байтарш, ажахын ноёд Дашабылыг трактористин богони болзорой курсда хураһыень эмгэб. Дашабаал тэрэнэ дүүргэд, трактористаар, тархан ажалан бригадын бригадирар, удаа-дахн олон жэлүүд соо колхозойнгоо, совхозойнгоо элдэб ажаалда яһала амжалтатайгаар хүдэлһэн хүн гээһи.

Гүжээд эмжэ Дашабаал баабай хоёрш

Сагдагай Дэжэд, Ажалша соогоо Аадин гэжэ алдартай хүгшэнэй оруулан хубитац бин юм гэхээр аагша. Юуб гэхэдэ, ганса бэс энэ хүгшэндэ Ажалшин үхибүүд олоороо сугаларжа, нэгэ зариманинь шатар, даам, нүгөөдүүлэнь шатай наададаг һэн.

Үхибүүдэй эдэ наадануудтаа хашаржа захалхалаар, Аадин агаань бурхантайнгаа гунгарбаа дээрһээ Жаншатай номоо абажа, тэднээ үлгэрэй хайхан орондо хүргэдэг шэдигтэй, урин зөөлөн сэдхэлтэй зоной гэхэдэ зонойл хүгшэн бэлэй.

нагаса абгайгаа дууряһан гэжэ һанагшаб. Дашабалтанай - олон үри бадаһан соо ехэ абгынгаа, нагасынгаа бэлигыг үргэлжлүүлэхэ нэгэн заабол тодорхой шотой даа гэдэ энгэжэ һуудагби.

Ажалай ветеран, үеинь нүхэр Амгалан Булатовна НАМСАРАЕВАГАЙ хоороон-һоо:

- Манай гэртхид Ажалшада хүршэнүүд байһан тула мэдээ орохоһоо Гошотой наадажа үндэһэнби. Эхэ, эсгын үшнэй хүлэһэн Гоша, үргэмэл биньш гэртхэндэ инээд эрхэнүүд байһан гэшэбди. Тэнгэрийн үдэр бүри сугтаа наадахадаа, нэгэһинь хэрэдэжэ, манай гол наадан болохо шаажанай, шэлэй хэлтэрхэйүүдыг буяадажа, шууа, бархираа гарганаһаа һанадаггүйб. Ганса эрхэ басагаһа бэһээ холо табихаяа хайрланаһаа юм гү, алһ номдо хураха дуралһаном болоһон юм гү 9-тэй болотороо хургуулида ороогүй, гэртээ байһан хүм. Манай Ажалшада хургуулин үгы һэн тула үхибүүд Ушхайта ошожо хурадаг байха. Гоша хургуулиһаа бусаха бүрээ манайда хүржэ: «Амгалан, шамане Сэдэб багша хургуулида эрхэ гээһэ», - гэхэл даа. Уданшьегүй Гошооо дахажа хургуулида ороо бэлэйб. Бинь ород хэлэндэ мэти байхаб. Ойлоогүй юмшмэни Гоша намд тэсэбэригтэй хэнээр заажа үгэдэг һэн. Ушхайтынгаа эхин хургуули дүүргэд, Хэжэнгэ ошохоодоо, Торнооптон гэжэ нотагайнгаа айдда сугтаа байдаг һэмди. Гоша бүри багаһаа юмэ бэшэхэ дуратай юм һэн. Илангаяа нотагайнгаа үбгэдэй урданай юмэ хоорэдэхыень шагнаха ехэ дуратай, тэднэй аман ошон орошохоор байха. Мангана наадаха үедөө, тэндэ луулаһанаа уранар хоорэжэ, манса хужарууладэг бэлэй. Мүнөөнэйхидэл телевизоринь байха бэшэ, манай дунда кинонь харан ушар хурга дарамта ошон һэн бэээ. Гошомнай уншаһанаа, үбгэдэй хэлсэһэн ада шүдхэр тухай ушарнуудыг хоорэжэ, маанадаа айлаха ехэл дуратай юм һэн.

болохоодоо, шүлэгүүдээ «Хэжэнгын колхознигто», удаань «Буряад-Монголой үнэн» газетэдэ томилуудаж, тэрнээ харуулааг бэлэй даа.

Ажалай ветеран, аха нүхэр Дашанима Дондович ДУГАРЦЫРЕНОВЭЙ хоороон-һоо:

- Гоша Ажалшада түрэнх, аба, эжингээ, Халдажаб нагаса абгайнгаа харууһан доро өөдоо болоһон хүн. Би Гошомоо долоо наһа аха һэн тула, мүн үеинь нүхэдэнь дахуулажа наадуудалг һэн хадаа, багын ушарнуудыг яһала тодоор һанадагби. Дашин Цырендулма, Дашанай Мишэ, Базарай Дашанима, Дашин Галан, Будын Балдандоржо, Намсарайн Амгалан, Цырен-базарай Гэрэлтэ гэгшэд Гошын үеинь нүхэд болодог. Тэднине дахуулажа бургаһанай соорхойдо абаһаад, бурха тахиулажа, мүргүлжэ хургаһан. Үгынь һаа, Ажалшин баруун захадахи, Юндэн булаган шагна хоино оршодог малай хашаа, хуһамаг соогуур тэднээ хоргодуулажа наадахан. Хураһалай үедэ Ажалшаһаа ото ябагаар ябажа хурадаг байхабди. Гоша багадаа хэрмэн марятай, ташарайгүйнэгт хүбүүн юм һэн. Үбэдэй, хабарай үедэ һалхи өөдэ эдэ шагшауулаа дахуулаад, Ажалшааа зорихош даа. Гошомнай хүдэлһэн шара буряад дэгдэлтэй ябаха. Тэрнэһинь хүндэнь гэшэнь аргагүй. Гошомнай һалхи үгсэхэдөө, тэрнээ даажа ядаад, миншингээ хормойһоо аһаадаад ябагша бэлэй даа.

хургуулигүй тосхоной ерээдүйн хүгжэлтэгүй байдагынь эли юм даа. Бүри таби гаран оной үсэр залуу үеин ажалшаархид үхибүүдэйнгээ талыг хаража, зариманинь аймагай түб руу, нүгөөдүүлэнь Ушхайта зөөжэ эхилээ бэлэй. Гошын бага балшар үедэ яһала олон үрхэтэ айлтай Ажалша тосхон энэл ушарһаа үгы болоһонһон бэлэй. Поэт олохон шүлэгүүдээ Ажалша тосхондоо зориулан байдаг. Эгээл тэрэ үсэр Ушхайта тосхоной урдуур

Ушайн нүхэр Балдан-Доржос Будасветай

шэнэ үйлсэ бин боложо эхилһэн. Эндэхид шэнэ үйлсээ «Деловая» гээд шоглон хэлсэдэг байһан юм. Энэ шэнэ үйлсэдэ тубхинэһэн олохон айлууд ажалшаархид болодог. Нотагайннай захиргаан мэдээжэ хүбүүдэйнгээ иргэнь мүн-хэлжэ, Георгий Дашабыловой нэрэ олгоһон ушар дашынь дэмы бэшэ гээд һанадагби.

Түрүүшын багша, арадай гэгээрэлэй отличник Лыжидма Цыреновна ЭРДЫНЕЕВА:

- Сагахан парайтай, гонзоо гэрэн шюуртай, хэрмэн марятай хүбүүхэн 1945-46 онуудай хуралсалай жэлдэ Ушхайтын эхин хургуулин 1-дэхи класса-оронһон бэлэй. Гоша багаһаа шуран шуумгай байһаншь һаа, ороммо алдажа ябаагүй юм. Номдоо бэрхэ, хэлэһини дары ойлоодохидог бэлэй. Гоша бүри 2-дохн класса хуража байхадаа, урогуудай хоорондохн забарлалай үедэ шүлэг бэшэжэ эрхэбди: «Багша, багша, шүлэг бэшэб, энэвинем уншаад үзэйт», - гэлшэ бэлэй. Гоша харанай, үзэлһөө саарһандээрэ тон зохидалоор, уранар бэшэжэ хидэг юм һэн.

Зохёолһон болохо хүсэлөө бүри багаһаа шэлэһэн хүбүүн ябадаг байгаа гээд һүүдэлшэ мэдэрһэн бэлэйб.

Далай ХУБИТУЕВ бэшэжэ абаа.

Бага наһанай нүхэд: (зүүн гарһаа) Гена Балданов, Гоша Дашабылов, Санжа-Жаб Санзсимитыов

гараһан бэлэгтэ мэдээжэ болгоһон гэһи. Нотагайннай хүбүүн албанайнгаа хэрэгээр Хэжэнгээс хаа-яа ерэхэдэ, багаһаа мэдэхэ үбгэдэ, хүгшэдтоо, үеингөө нүхэдэ заабол хүржэ, мандыень мэдээд, элбэлэн хоорэдлоод гаралдаг заншалтай юм һэн.

Урдаа хараха бэлэгтэй бэрхэ хүбүүдэймнай нэгэн Гошын эдгэрхэй үбшэндэ дайрагдажа, эртэ наһа бараһанһын ехэл шаналалтай байгша. Үхэхэ, түрэхэ үнгэтэ юртэмсин жама ёһыг олодо болохо бэшэ хадаа яахабши? Багахан энэ дурсалга соогоо Гошынгөө эхэ, эсэгэ тухай хоорэхэ хүсэлтэйб. Хэжэнгын аймагай Жэбхэрэндэ 1914 ондо түрэн Цэрэнэй Дашабаал 1934 ондо манай нотагай өөрһөө нэгэ дүү Батамунхын Гүнжэдтэй аил боложо, Ажалшада нотагжаһан түүхэтэй. Залуу энэ бүлэн түрүүшын хүүгэд багадаа наһа барашадаг һэн. Зүгөөр 1938 оной зун Дашабалтанда хүбүүн түрэжэ, хамагайнш найдал болохо энэ үридөө Гоша гэгһэн нэрэ үгэһэн бэлэй.

Колхозой тэрэ үеин ажалай динэлхинь бар хүсөөр бүтээгдэдэг һааб даа. Колхозой

үлэһэн һамгад, үбгэд, хүгшэд, һаял арба гаража ябаһан үхибүүд хамтын ажалда хам орожо, харага дайсанһин дараха бүгэдэ арадай тэмсэдэ арһа мяхаараа оролдожо, хүшэрхэн сагыг дабаһан э зон гэшэбди. Энэнь тэмсэдэ Гүнжэд эдэбхингэйгээр хабаадажа, өөрингөө ехэхэн хубитыг оруулаһанһан бэлэй. Дайнда мөрдһон олоо эрэнүүдэй дундаһаа Дашабаал мэдээ бусаха золтой хүн байһан юм.

Дашнай һүүлээрхи, мүн удаадахн жэлүүдэд Дашабаал Гүнжэд хоёр 3 хүбүү, хоёр басага үндэһэн хэжүүгаар хамтын ажалда пенснин наһан бологоруо, тума ямбагүйгээр тулажа гараһан нотагайннай үлэр бүлүүдэн нэгэн гээһи.

Али бүгэдэн гэжүүрине бурхан гааруулажа үгэдэг гэшэнь тон зүб юм. Дашабалтанай хоорүү, түргэдүү зантаншь һаа, хорхойдо хоро хүргэдэггүй сөбөр сагаан сэдхэлтэй хүн ябаһан бэлэй. Харин Гүнжэлан дураруу номгон зантай, айл аймагтаа, хүршэ хүбөөдоо ехэл хүндэтэй һэн даа. Ехэ хүбүүн Гошонь эжингээ абари зан абаһан, уран гөсөр хоорэхэ талаар эсэгтээ, Ханда

УРИЛГА

Валентина Дугаровагай уянгата үдэш

Зохёохы ажалынгаа 30 жилийн ойе эхаа байган поэссеса, дуушан ентина Дугарова бага наһанһаа сг зохоодог, хүжэм дууца дуратай, хуруулида сочинени бэшэхэдэ, эгэлэмээр зохоодог бэлэй. Эдөөр 15 наһатайһаа республикын телерадионой комитетэй оркестртэ эдээр наадаа, 3 наһа соо хуур рэ наадажа хураһан бэлэнтэй. Эрхүүгэй искусствун училищиде тра дээрэ наадажа хураа, алсалаһиһаа хажуугаар Эрхүүгэй «ветская молодежь», һүүдэнһе олодеж Бурятия», бусад эгэлүүдэ стипендиуде бэлэглэ, эгүүдэ хэблүүдэ болооһон. Гашкентын консерваториде ахада, пиджактэйһе узбек ардаһи шэргэйтэ инструментын класс хрессор Петросян дүүртэ, Улаан-Удэ хүжэмэй училищиде баһшала, эһе өөрһингоо түрүүшын дурһи олоо шүдэгүүдэ орхөөгүй, дүүшынгээ ном хэблүүдэ, эсөөһи конкурсһи лауреат

В.И. Куржумовтай (гитара) хамта олон урдантай романсууде Валентина Дугарова дууладаг, оороһше баһал гитара дээрэ наададаг, фото-зурагаар һонирхдог.

Хүжэмнэ эдэхэлтэй Валентина Чимитовна уһоо нэгэ шүдэгүүдэйһигээ хүхио зугаатай сүлдүүлбери («Снежники-сторничкой») хэблүүдэ, шүдэг дуунуудынгаа кассетһи альбом хэжэ түсүтэй.

«Эгэ наһандаа артистка болохоор түрэнби...» гэжэ хоорэдэ, шагшадаһиһаа зүрхэ эдэхэл уяруулжа, шададаг Валентина Дугаровагай зохёохы ажалай 30 жилийн ойн концерт октябрийн 16-най үдэһин 19.00 сагта Улаан-Удэ хотһи «Прогресс» киһотеатр соо үнэгэр эдэхэнэ. Уянгата романс, шүдэгүүдэ дуратайшууде уриһабди!

Бэлгма ОРБОДОЕВА.
Туяна ОЛЗОНЭГЭЙ зураг дээрэ Валентина ДУГАРОВА.

Баир ДУГАРОВ

ПОСВЯЩЕНИЕ

В этот день когда так звонко Веселится вся страна. Взвейся в небо жаворонком Слово предков «Сайт байна!» Обернись над пестрым градом Сизой стаей голубиной И присядь у сквера рядом, Рядом с Валентиной. Пусть печально коснется Роз дышанье Забайкалья. Пусть всем сердцем улыбнется, улыбнется Валя!

КУЛЬТИВАТОР КПЭ-3,8 М с катками выравнивателями КВ-4

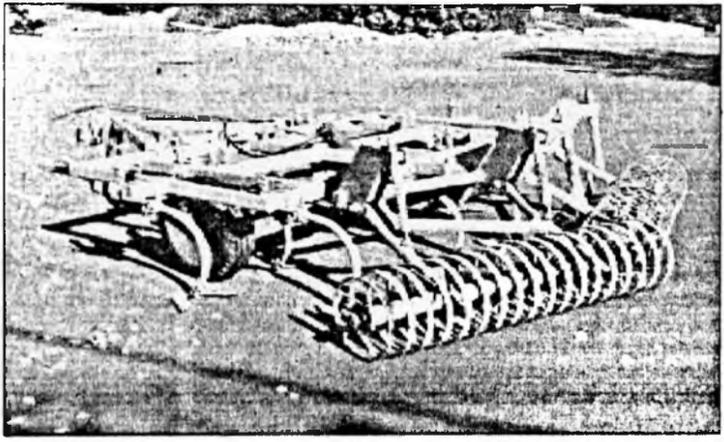
ДАО «УЛАН-УДЭНСКИЙ ДОСТРОИТЕЛЬНЫЙ ЗАВОД» ИСТУПИЛ К СЕРИЙНОМУ ГОТОВЛЕНИЮ КУЛЬТИВАТОРОВ И ЗАКАЖАЕТ ДОГОРА С КОЛЛЕКТИВНЫМИ ЗЯЙСТВАМИ НА ПОСТАВНА ВЗАИМОВЫГОДНЫХ ЛОВИЯХ.

Зыпускаемый заводом кульватор КПЭ-3,8М разработан на ове серийного культиватора Э-3,8.

Модернизация культиватора изведена для возможности (и бходимости) установки катков авнивателей КВ-4.

Культиватор рыхлит почву и резаёт сорняки, Катки-авниватели измельчают ву, выравнивают поверхность, вычесывают сорняки и брасывают их на поверхности я, при этом стебли сорняков щатся вдоль стебля, что не им в дальнейшем прорасти, глубине 3-4 см создается отпешный влагосберегающий й, что обеспечивает при эйшем посеве стабильную бипу заделки семян (что моачет «выгон»).

Применение культиватора Э-3,8М с КВ-4 позволяет

отказаться от дискования и боронования полей по данным ОПКТБ СибИМЭ (г. Новосибирск) в Западной Сибири от этих операций отказались. Очистка поля от сорняков по данным опытной эксплуатации в Бурятии достигает 95-98%.

Эффективность применения КПЭ-3,8М с КВ-4 повышает урожайность полей на 2-4 ц с гектара (данные по пшенице).

Характеристики:
Ширина захвата - 4 м

Глубина обработки - 80-150 мм
Рабочая скорость - 6-10 км/час
Производительность - до 3 га в час

Применение культиватора КПЭ-3,8М с КВ-4, учитывая высокую эффективность при вычесывании сорняков, выравнивания поверхности поля, отказ от дискования и боронования снижает затраты в 2-3 раза по сравнению с существующими технологиями.

Контактные телефоны:
21-96-62, 21-33-55.

Уласхоорондын спортын мастер Геннадий Манжуевай шанда хүртэхын түлөө буряад барилдаагаар мурьсөөн үнэгэргэгдэхэнэ...

ВНИМАНИЮ ВКЛАДЧИКОВ-ИНВАЛИДОВ,

финансовых компаний АОЗТ «Русский Дом Селенга», ФК «Русская недвижимость», ФК «Хопер-инвест»

Решением Попечительского Совета Федерального Общественно-государственного Фонда определена категория граждан - вкладчиков, которым будут произведены компенсационные выплаты из средств Фонда:

- инвалиды первой группы независимо от причин наступления инвалидности;
- инвалиды 2 или 3 группы трудового увечья; профессионального заболевания; военной травмы; заболевания, полученного в период военной службы;
- ликвидации последствий аварии на Чернобыльской АЭС; последствий радиационных воздействий и непосредственным участием в деятельности подразделений особого риска, а также инвалиды с детства, инвалидность которых наступила вследствие ранений (контузий, увечий), связанных с боевыми действиями в период Великой Отечественной войны (кроме инвалидов Великой Отечественной войны, зарегистрированных ранее).

По вопросам регистрации обращаться лицам, достигшим возраста 65 лет и старше.

При себе иметь паспорт, документы, подтверждающие инвалидность, а также отношение граждан к выше названным компаниям.

Прим документов по адресу:
г. Улан-Удэ, ул. Красноармейская, 20 каб. 31. по средам с 10 до 14 часов до 28 октября 1998 г.

Консультации по адресу:
г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 55, каб. 34, тел: 21-44-73 Бурятская РКЦБ

Октябрийн 15-16 Олимпын бэлэдхэлэ гүбэй барилдаанай зал 0 саг

КУПОН БЕСПЛАТНОГО ОБЪЯВЛЕНИЯ

"Буряад үнэн" - "Дүхэриг", "Бизнес Олзо"

Наш адрес: 670000 г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23 каб. 48

Рубрика _____

Текст (не более 25 слов) _____

Ваш адрес (тел.) для ответа _____

ПРОДАЮ:
Срочно продается торговый павильон с двумя местами. Цена 25 тыс.руб. Договор уместен. Тел.: 33-59-64.

предбанником, флигель с мансардой, надворные постройки, л/вода, все насаждения. Обр.: тел.: 25-98-20, п.Аршан (конечн.), ул. Кедровая 1"а".

Продаю или меняю 2-комнатную п/б квартиру (3 этаж, лоджия застекленная, электротитан) в с. Мухуршибирь на Улан-Удэ. Тел. поср. едичика в Улан-Удэ: 21-34-41

РАЗНОЕ:
Требуются распространители газет «Буряад үнэн» - «Дүхэриг» и «Бизнес Олзо». Условия выгодные. Тел.: 21-50-52.

3-комн. благоустроенную квартиру уллуч. планировки в кварталах. Обр. по тел.: 37-69-59 в любое время.

Ремонт холодильников и швейных машин. С гарантией Ж-3492. Обр. по тел.: 26-86-59.

Дом на вывоз со Старой Курбы 6х7 + земельный участок в с. Гурульба + дача с/с металл. гараж поднят очень высоко, незатопляем или меняю на частный дом. г. Улан-Удэ, 47 квартал. Тел.: 37-80-50.

Ищу деловых энергичных людей, желающих зарабатывать хорошие деньги для совместной работы. Станьте независимым и свободным человеком! Обр.: гостиница «Баргузин» ком. 104. С 10 до 17ч. Тел.: 33-65-43, 21-23-89.

Капитальный гараж по ул. Бабушкина, по прямой. Тел.: 37-22-58.

Найденные документы на имя Богидеава Андрея Викторовича (с. Петропавловка) прошу вернуть по адресу: г. Улан-Удэ, ул. Коллективная 11-40.

Бронзовую пудру, фотокамеру 6х6см., 6х9см., 9х12см., 13х18см. Кинокамеры 16мм. Кинопроектор 16 мм. Проекционные лампы. Тел.: 33-19-80.

Молодая семья снимет 1-комн. благоустр. квартиру в центре города по разумной цене. Тел.: 21-33-15 в раб. время. Спросить Баира.

Кухонный гарнитур «Нюанс» 7 предметов. Недорого. Обр.: ул. Жердева 66, кв. 39 с 12.00 до 20.00.

МЕНЯЮ:
3-комн. квартиру + капитальный гараж на 2-комн. и 1-ком. кв. Тел.: 37-63-80.

Срочно продается участок 14 соток в 10-ти км. от города. Тел. поср. 22-34-34 в любое время.

3-комн. квартиру на две 1-комн. Тел.: 33-22 89.

Трактор ДТ-75м. или меняю на колесный трактор. Обр.: Кижингинский район, с. Кижинга, ул. Советская 202. Тел.: 32-5-95.

КУПЛЮ:
Кузов. ВАЗ-2121. Тел.: 37-66-81. (Звонить после 18ч.)

Частный дом в п. Аршан на 3-комн. благ. кварт. Имеется капитальный гараж, хорошая баня

ВНИМАНИЕ! ВКЛЮЧАЙТЕСЬ!

Новое издание «ДЕЛОВАЯ БУРЯТИЯ 99»

Многолетняя опыт! Качество! Размещение в сети Интернет! Целевая направленность! Качественная информация!

► Регистрация "под ключ"

► БИЗНЕС-ПЛАНЫ

► ПЕРЕВОДЫ

► ПРОДАЖА деловых и юридических документов в Бурятии

21-54-90 "Бизнес-Б"

г. Улан-Удэ, ул. Терешковой, 3, тел. 37-97-11, 37-96-11

3 канал проводного радио **PULS RADIO** FM 103,3 Mhz

радио **PULS RADIO** УКВ 66,53 Mгц

фантастически низкие цены на прокат частных объявлений!!!

Прекрасный шанс сэкономить и ВРЕМЯ, и ДЕНЬГИ...

Буряад Республикын арадай уран зурааша, Буряад Республикын Гүрэнэй шангай лауреат, буряад-монгол угалзануудые суглуулан найруулагша Лубсан Доржиевай түрэнөөр 80 наһанай ойдо зорюулагдаһан выставкэ Ц.Сампиловой нэрэмжэтэ уран зурагай музей соо октябриин 9-дэ нээгдэбэ.

УГАЛЗА НАЙРУУЛАГШЫН ҮЛЗЫТЭЙ ҮДЭР

Урда тээнь Цываан лама (Дашацырнов) уншалга бүтээгээ. Республикын соёлой министрэй орлогшо А.М.Майорова, уран зураг шэнжэлэгшэ А.В.Тумахани, республикын Уран зохёолшодой

Зураашын түрэнэн Сэлэнгын аймагай Тохой хууринһаа, тэрэнэй дүүргэнэн Загастайн дунда хургуулийн директор Н.В.Раднажапова, Л.Д.Доржиевай түрэлэйхид, эдир залуудаа ажаһууһан Жаргаланта хууриной захиргаанай гулбаагай орлогшо, мүн Улаан-Үдын 29-дэхи буряад гимназийн бүлэг хурагшад выставкэдэ ерээ. Николай БАДМАРИНЧИНОВ. ЗУРАГУУДАА ЭЭРЭ: нээлгын үе (зүүн тараа 3-даху Л.Доржиев); бэлигтэнэй бүтээлүүд.

Г.САМБЯЛОВАЙ фото.

БУУДАЛ ХУБЯАР МҮНДЭЛХЭН...

«Буряад үнэн» сонинной хэблэлэй түбөөр Сергей Тумуровай «Листобой» гэхэн шүлэгүүдэй ном хэблэн гаргагдаба.

...Алайрай аймагай Буруудхан нуурин - түрэнэн тоонтонь. Эндэл, урда үеын Тахатын Хүбүүн Түргэнэй ажамидарһан газарта угсаатанайнгаа удхые тэрэ залган абаа нэн гү? Тэнгэрийн залин ялагас гээд, Досоогуурни зуралзан Доошолбо - Дуугай голхоной оёор руу... (Г.Базаржаповагай оршуулга).

Мүноошые буруудхатан оршолон ехэ огторгойдоо онгоёо оруулан хандадаг лэ: Таб гэмэ Тэнгэр! Тас гэмэ буудал! Няд гэмэ Буруудхан Удах... СССР-эй Наукануудай академиин түүхын институтдай дэргэдэхи аспирантурада хураха үедоо зүүн зүгэй VIII-X зуун жэлнүүдэй Тан үеын, баруун зүгэй - вагантнуудай поэзеэр, Ирландиин яруу найруулагшадай, Азен-буддизмын шэглэлээр хүдэлдэг бэлигтэнэй бүтээлнүүдээр Сергей Тумуров шунан һонирходог бэлэй. Ажа-байдал тухай философско бодомжонуудаа уран аргаар, ород хэлэн дээрэ харуулха гэхэн хүсэлынь эндэһээ, эрдэм мэдээсээ баяжууланһаа ахитэй.

ОРОДООР БЭШЭДЭГ БУРЯАД ПОЭТ Могойн мэргэ шэнгээһэн сэдхэлни - үбдэнэ, Хэлэм асаганхай... али - хоёр хэлэтэй гүб? Гүрэн түрын бүргэдэй халха дээр толорно тэнгэри, луугай тархи жадаар соолонхой... Могойн мэргэ шэнгээһэн сэдхэлни - үбдэнэ, Хэлэм асаганхай... (Р.Шоймардановай оршуулга).

«Хойноһон поэзия гэжэ байдаггүй, хэзэс дэһье өөрыгөө саг соо ердэг...»

Сергей Тумуров

Намарай байгаалиин набшаһаа гүбидэг хаһа... «Модоной хүндыдэ хиндэн ороод уйлаһан улаангирай набшаһан», «намарай бороогой хүйтэн амисхал соо яаралгүйхэн хүгшэржэ байһан хадам эжы», «дахинаа дабтагдашагүй намарай агшан зуур...» Жэлэй энэ саг поэзий сэдхэлые хүлгүүлэн, үе сагай урасхал тухай мүнрүүдые түрүүдэнэ, Поэзийн бодото амисхалтай харилсуулна. Номой гаршаг - иймэл мэдэрлээ.

Оролто үгэ соо поэт Рахмет Шоймарданов Сергей Тумуровтай хоорэдэхэдоо, түрүүшынгээ ном гаргуулжа байһан авторын зохёохы хараа бодолнууд тухай зохисотой мэргэн асуудалнуудые табижа, уг удхынь тобойлгоо гээд тэмдэглэмээр байна. Гадна тэрэ хэдэн шүлэгүүдыень буряад хэлэн дээрэ оршуулаа.

Тад гэмэ Тагшатын Гэб гэмэ Тэнгэр Тахатын Хүбүүн Түргэн Буудал хуби түргэн... Буудал хубяар мундэлхэн, буруудхан угаар заяагдаһан ном бүтэжэ, уншагшадтаа хүрэхөөр орон дэлхэйгээр тараба.

...Иймэ шэнэ номууд «Буряад үнэн» сонинной хэблэлэй түбэй (хүтэлбэрилэгшэнь Л.Д.Талхаев) дам хүгжэжэ байһые гэршэлнэ.

Галина ДАШЕЕВА.

«ДҮХЭРИГТЭ» ДҮТЭЛЭЕ, МА БУДЭ ЖООЕР ТАНИЛСАЯ!

Городто ажаһуудаг 46 наһатай (нүхэрын наһа бараһан) эхэнэр таараха наһанай зохид эрэ хүнтэй танилсаха хүсэлэнтэй.

АБН №53

43 наһатай, томо болоһон хоёр үхибүүдтэй, холшоргүй зохид эхэнэр дүтэрхы наһанай, түбшэн, үнэн сэхэ абари зантай эрэ хүнтэй танилсаха байна.

АБН №54

65 наһатай, хүдөө нютагта ажаһуудаг, хүнгэн сарюун эрэ хүн тааруу наһанай, гансаарданги байдалда ороһон эхэнэртэй танилсаха байна.

АБН №56

1941 ондо түрэнэн, үндэр томо бээтэй, яһала һайн ажалтай, архи тамхи балай тоодоггүй эрэ хүн таараха наһанай зохидхон эхэнэртэй танилсахые хүсэнэ.

АБН №57

1957 ондо түрэнэн, хүдөө нютагта үмсын ажалтай эрэ хүндүтэрхы наһанай түбшэн зохид эхэнэртэй танилсаха байна.

АБН №58

1944 ондо түрэнэн, хүдөө нютагта ажаһуудаг, тусхай дунда хургуулитай эхэнэр холшоргүйхэн, тааруу наһанай эрэ хүнтэй танилсаха хүсэлэнтэй.

АБН №59

1927 ондо түрэнэн, амяаран гэр бүлэ болоһон үхибүүдтэй, архи уудаггүй, тамхи татадаггүй, хүдөө нютагта ажаһуудаг эрэ хүн тааруу наһанай эхэнэртэй танилсаха байна.

АБН № 6.

Городто ажаһуудаг 58 наһатай эхэнэр (пенсидэ байһан) дүтэрхы наһанай зохид эрэ хүнтэй танилсахые хүсэнэ.

АБН № 64

Городто ажаһуудаг 40 наһатай, өөрын гэр байдалтай, ажалтай эхэнэр тааруу наһанай эрэ хүнтэй танилсаха хүсэлэнтэй.

АБН № 65

Городто ажаһуудаг 55 наһатай, хургуули һудартай, амяаран түбхинэнэн үхибүүдтэй, өөрын гэр байдалтай, ажалтай эхэнэр таараха наһанай түбшэн зохид эрэ хүнтэй танилсаха байна.

АБН № 66

Хүдөө нютагта ажаһуудаг 52 наһатай (Нохой жэлтэй) дээдэ хургуулитай эхэнэр (тоо бодолгын багша) түбшэн даруу эрэ хүнтэй танилсаха хүсэлэнтэй.

АБН № 67

Һайшаагдаһан абонентнуудтэ бэшгүүдые эльгээхэ гэбэл, сэбэр, шэнэ конвертнуудые бэшгэ соогоо хэхэээ бү мартагты!

Хүндэтэ уншагшадай анхаралга!

Редакцияһаа адресуудые хүлээжэ байнгүй, һайшаагдаһан номерто харюу сэхэ эльгээбэл, таарамжатай гэжэ һануулаа. Тиймэһээ саашадаа нютаг нютагайнгаа почтын таһагта (номертой) а/я нээгээд, үгы гэбэл, нэрэ, фамилияа заагааа, «АВ востребования» гэхэн тэмдэг хээд, бэшгэ соогоо заагааа һаатнай, һайн байгаа.

ВАМ НУЖЕН ТОЧНЫЙ ДИАГНОЗ?

Компьютерная пульсовая диагностика позволяет обследовать состояние всех внутренних органов и систем, поставить своевременный диагноз и назначить курс лечения.

Курс лечения включает траволечение, прижигание, кровопускание.

Наш адрес: Центр Восточной медицины, ул. Линховинна, 10. каб. № 6

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болои Правительство

Table with contact information for the newspaper, including address, phone numbers, and subscription rates.